

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Липко Ірини Вікторівни

**“ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ КЛІЄНТА ЯК ЗАСІБ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНИХ ВКЛАДЕНЬ
БАНКУ”**

Спеціальність 8.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студентки групи БСм – 51

І. В. Липко

_____
(підпис)

Науковий керівник:

завідувач кафедри банківської
справи, доктор екон. наук, професор
О. В. Дзюблюк

_____
(підпис)

Дипломну роботу допущено до захисту:

“ ___ ” _____ 201_ р.

Зав. кафедрою банківської справи,
д. е. н., професор

Дзюблюк О. В.

(прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ	
БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ОЦІНКИ	
КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ ЯК ЙОГО	
ОСНОВИ	
1.1. Економічна оцінка сутності банківського кредиту та його ролі у розвитку економіки.....	9
1.2. Поняття кредитоспроможності клієнта банку та значення її оцінювання для мінімізації кредитного ризику.....	18
1.3. Визначення рейтингу надійності позичальника як засіб забезпечення ефективності кредитних вкладень банку.....	25
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ БАНКІВСЬКИХ	
УСТАНОВ ЩОДО ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ	
ПОЗИЧАЛЬНИКІВ	
2.1. Механізм організації кредитного процесу у комерційних банках України та місце у ньому оцінки кредитоспроможності клієнтів.....	39
2.2. Характеристика основних показників оцінки кредитоспроможності клієнтів-юридичних осіб у банківських установах.....	52
2.3. Особливості оцінювання і зміст показників кредитоспроможності клієнтів банку — фізичних осіб.....	70
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	81
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БАНКІВ З	
ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ	
3.1. Аналіз зарубіжного досвіду розрахунку кредитоспроможності і можливості його використання у вітчизняній банківській практиці.....	83

3.2. Шляхи оптимізації роботи комерційних банків України з оцінки кредитоспроможності клієнтів і підвищення ефективності кредитних вкладень.....	92
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	100
ВИСНОВКИ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107
ДОДАТКИ.....	117

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

CAMELS — Capital — капітал; Asset quality — активи; Management — менеджмент управління; Earnings — дохідність; Liquidity — ліквідність; Sensitivity to risk — чутливість до ризику.

CAMPARI — Character — репутація; Ability — можливість повертати Marge — дохідність; Purpose — цільове призначення; Rmount — розмір; repayment — умови кредиту; Insurance — забезпеченість.

PARSER — Person — інформація про позичальника; Amount — розмір кредиту; Repayment — можливість погашення кредиту; Security — забезпечення кредиту; Expediency — цільове використання кредиту; Remuneration — процентна ставка.

ВВП — Валовий внутрішній продукт.

ЄДРПОУ — Єдиний Державний Реєстр підприємств і організацій України.

НБУ — Національний банк України.

Правило 5C — Character — характер; Capacity — спроможність; Capital — капітал; Collateral — забезпечення; Conditions — умови.

Система 4FC — чотири функції кредитоспроможності.

США — Сполучені Штати Америки.

ЦЕНЗОР — ціль; експозиція; наслідки; забезпечення; обставини; репутація.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах банківської системи України спостерігаються тенденції розвитку економічного зростання, що надає можливість забезпечити потреби економічних суб'єктів додатковими грошовими ресурсами. Але в той самий час існує послаблення ролі банківського кредиту з боку українських депозитних корпорацій, щоб забезпечити увесь виробничий сектор економіки країни.

На сьогодні видача кредитів і проведення кредитної політики банківськими установами є однією із головних операцій в економічному секторі. Оскільки від кредитних операцій комерційні установи отримують найбільшу частину прибутків, тому і спостерігається розробка з боку банків різних системи, що мали б забезпечувати надійність банківських вкладів.

Разом з цим набуває актуального значення питання, щодо вирішення проблеми вдосконалення кредитної діяльності комерційних банків. Депозитні корпорації повинні розробити систему надання кредитних послуг таким чином, щоб отримувати від них прибутки максимальних розмірів, але одночасно при мінімальних можливостях зазнати кредитних ризиків, що безпосередньо має бути пов'язаний із процесом надання і погашення позики. На сьогодні актуальним способом для мінімізації ризику за кредитними операціями, виділяють метод оцінки кредитоспроможності позичальників. Даний спосіб надає можливість забезпечити банківській системі України ефективність діяльності комерційних установ у процесі кредитування і оцінити розмір ризиків, що у майбутньому будуть ним взяті на себе.

Об'єктивна необхідність у розробці досліджень проблем кредитної діяльності комерційних установ України спричинила вибір теми дослідження.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний внесок у систему банківського кредитування, а також методу оцінки кредитоспроможності позичальників, що забезпечує надійність вкладень банків, розглядалися різними вченими, а саме: зарубіжні економісти як Е.Альтман, М.Крофі,

Н.Ренжит, А.Саундерс, Дж. Ф.Сінкі, Е. Рід, С.П. Роуз, та інші, а також вітчизняні: О. В. Дзюблюк [37], С. Смерічевський, [81], О.Терещенко[85], Б. С. Івасів [50], У. В. Владичин [18], О. Єфіпанова [44], Н. І. Версаль [17] Я. І. Чайковський [89] та інші науковці, якими були розроблені різні підходи розгляду процесів кредитування і визначення кредитоспроможності за умов наближення до світових стандартів банківського кредитування. Наступними практиками, що висвітлювали теорії кредиту слід вважати праці К. Г Зарова, [47], О. І. Лаврушин [61], Н. С Лукашевич, [65], Л. Ю. Филобокова [88], Г. С. Панової, В. І. Колесникова та інших. У кожній зазначеній праці розглядалися різні точки зору позицій авторів, щодо кредитування і оцінки позичальника і тому єдиного твердження щодо оцінки кредитування не існувало, що потребує подальших наукових досліджень і розробок.

Мета і завдання дослідження. Основною метою даної роботи існує розкриття поняття кредитоспроможності позичальника, визначення відмінностей між кредитоспроможністю і платоспроможністю, а також оцінити сьогоденні перспективи і недоліки оцінки кредитоспроможності клієнтів, якими є юридичні особи і фізичні особи, їх відмінності і спільні риси, виявити шляхи вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальників у банках України.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати поставлені завдання, що полягають у наступному :

- визначити економічну сутність банківського кредиту у розвитку економіки;
- дослідити теоретичні аспекти поняття кредитоспроможності клієнта банку;
- оцінити надійність позичальників, як ефективність банківських вкладень;
- визначити суть кредитної політики банківської установи у кредитному процесі;
- проаналізувати існуючу банківську практику в Україні;

- узагальнити оцінку кредитоспроможності позичальників у банківській системі між вітчизняними та зарубіжними системами ;
- дати оцінку тенденціям для вирішення проблем, пов'язаних з аналізом кредитоспроможності позичальника та шляхами їх вдосконалення.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження слід зазначити оцінку кредитоспроможності позичальника як важливої частини процесу кредитування у банківській системі України, що виникає між кредитором і позичальником на договірній основі з умовами повернення та платності.

Предметом дослідження варто зазначити процес зниження кредитного ризику при кредитних операцій, які є невід'ємною основою даного процесу, якого можливо досягти на основі комплексного вивчення кредитоспроможності банківських клієнтів, що одночасно дозволить організувати кредитування з врахуванням меж використання кредиту.

Методи дослідження. Методи роботи полягають у застосуванні теоретичної і методологічної основи дипломного дослідження що є фундаментальною основою вивчення концепцій теорії фінансів і банківської діяльності.

Підчас виконання дослідження даної роботи використовувалися методи, що давали можливість оцінити кредитні відносини у системі кредитування суб'єктів економіки включаючи, різні методи, до яких слід віднести статистичні, аналітичні, економіко — математичні методи, методу аналізу, що допомагає краще пізнати різні параметри діяльності клієнта банку, аби прийняти правильне рішення при видачі кредиту і синтезу, на базі якого можна окремі складові кредитного процесу включити у єдину цілісну систему, що є неподільною. Застосовуючи порівняльний аналіз динаміки показників між тенденціями розвитку вітчизняних і зарубіжних банківських систем.

У дипломній роботі до уваги були взяті діалектичний метод, що допоміг краще вивчити напрями кредитування клієнтів. Для оцінки кредитних

відносин, що виникають між позичальниками і кредиторами і визначення їх кредитоздатності використовувалися наступні методи : математичні, статистичні, техніко — економічного й фінансового характеру, а також прогнозуванні і спостереження.

Інформаційна база роботи. Статистичну і дослідну базу інформації для роботи було взято із законів України, постанов та декретів Кабінету Міністрів України, указів Президента України, з нормативних документів Національного банку України, банківських установ та інших інформаційних джерел.

Наукова новизна полягає у визначенні кредитоспроможності позичальника для вирішення комплексу питань, пов'язаних із удосконаленням організації банківського кредитування позичальників. Підчас дослідження роботи були сформульовані нові практичні рекомендації щодо удосконалення методики застосування кількісних і якісних показників у процесі комплексного підходу до оцінки кредитоспроможності клієнтів комерційних банків, а саме:

- створення нової системи показників для оцінки кредитоспроможності за рахунок показників тієї діяльності позичальника, яку доцільно використовувати в процесі оцінки його кредитоспроможності;

- удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника за рахунок введення в розрахунки показників, що дозволяють зробити порівняльний аналіз та відібрати позичальників з найвищими показниками ефективності діяльності що є найбільш привабливими для кредитування банками;

- проведення досліджень аби виявити значну залежність показників інноваційної та фінансово-господарської діяльності підприємства, що свідчить про значну залежність загального стану підприємства від інноваційної активності та необхідність аналізу інноваційної активності підприємства в процесі оцінки кредитоспроможності та відборі найбільш привабливих об'єктів кредитування для банків;

•здійснити класифікацію позичальників за допомогою аналізу показників що використовуються банківськими установами, дає можливість розподілити позичальників на групи за критеріями схожості, а також отримати більш детальну інформацію про їх фінансово-господарську та іншу діяльність в динаміці, що спрощує процес відбору позичальників, які відповідають заданим параметрам кредитоспроможності.

Внесення змін у схему процесу вивчення фінансового стану потенційного позичальника надаватиме клієнту можливість самостійно спрогнозувати позицію своєї діяльності на ринку банківського кредитування у порівнянні з іншими позичальниками, і в той же час, допоможе визначити перспективи й можливості отримання кредиту позичальником в майбутньому за допомогою динамічного аналізу інтегральних показників.

Практичне значення роботи полягає у тому, що запропоновані методи можуть бути використаними у процесі кредитування між економічними суб'єктами для покращення підходів проведення оцінки кредитоспроможності позичальників, як метод мінімізації кредитних ризиків та вдосконалення кредитних відносин між кредитором і позичальником. І забезпечити надійність банківських кредитних вкладів

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг дипломної роботи — 169 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 16 таблиць, 14 рисунків, список використаних джерел з 101 найменувань, 23 додатки на 56 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ОРАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ ЯК ЙОГО ОСНОВИ

1.1. Економічна оцінка сутності банківського кредиту та його ролі у розвитку економіки

Поділ праці, розвиток торгівлі і обміну — деякі з умов виникнення кредитування та появи банківських установ. Еволюція кредитної діяльності бере свій початок від найдавніших часів (див. додаток. А). Так, у багатьох первісних народів активно використовувалися система позик для ведення господарства і навіть рабство за борги. Той, хто не міг повернути борг за отриманою позикою, ставав рабом свого кредитора. Спочатку позики могли надаватися зерном, худобою чи сільськогосподарськими інструментами. При цьому появилася можливість отримання процентів від надання таких позик, адже, засіяне зерно давало урожай, за допомогою господарських інструментів виготовлялись або вирощувалися продукти, худоба приносила потомство. Внаслідок цього люди, які надавали такі позики, почали вимагати їх повернення з певним надлишком [20, с. 35].

Таким чином, виникло таке поняття як “кредит”, який із далеких часів пройшовши не малий шлях вдосконалення, зазнавши великих змін у своєму призначенні, потрапив і до нас.

На сьогоднішній день “кредит”, в нашому розумінні є невід’ємною складовою економічних відносин в економіці. Нинішньому етапі розвитку економіки він, як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств, відіграє одну із найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів. Кредит створює сприятливі умови для розвитку всіх сфер і галузей економіки, визначає роль кредитних відносин, що впливають на перебіг

економічних процесів і відіграють вагому роль у реструктуризації економіки та інвестиційній діяльності [40, с. 7].

За своєю сутністю та механізмом впливу на процес суспільного відтворення кредит є однією з найскладніших економічних категорій. Щодо цього він поступається хіба що тільки категорії грошей. Тому в економічній теорії протягом кількох століть ведуться дискусії навколо питань, пов'язаних із сутністю та роллю кредиту. Ці дискусії тривають і досі. Найбільш поширеними в економічній літературі є два підходи до визначення сутності кредиту:

— ототожнення кредиту з цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку. При такому підході увага зміщується на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту;

— ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються в суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху [19, с. 363].

За своєю сутністю кредит — це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності [19, с. 363].

Кредитні відносини мають ряд характерних ознак, які конституюють їх як окрему самостійну економічну категорію — кредит.

Основними ознаками відносин, що становлять сутність кредиту, є такі:

- суб'єкти кредитних відносин мають бути економічно незалежними;
- кредитні відносини повинні бути добровільними та рівноправними;
- кредитні відносини не можуть змінювати власника цінностей, з приводу яких вони виникають.
- кредитні відносини є вартісними, оскільки виникають у зв'язку з рухом грошових цінностей.

Роль банківських установ, як одних із головних суб'єктів у сфері грошо – кредитних відносин полягає у тому, що вони проводяться на базі залучення тимчасово вільних грошових коштів тими особами які потребують їх у певний момент часу. Економічна наука разом із господарською практикою довели, що кредит є саме тим економічним явищем, що здійснює і забезпечує розширення народного господарства шляхом розподілу і перерозподілу ресурсів, що приносить дохід в економіку країни. Слід також додати, що банківське кредитування і отримані відсотки за проведені операції з кредитування приносять прибуток у сферу розширення підприємницької діяльності у ринковій економіці.

На сьогоднішній день трактувань поняття “кредит” існує неймовірна кількість, адже єдиного визначення не існує. У сучасній економічній літературі часто зустрічаються поряд із тлумаченням поняття “кредит” і поняття “позика”, що в деякій мірі, на нашу думку є синонімом до поняття “кредит”, проте існує ряд відмінностей між ними. Вони є дуже подібними за економічним твердженням, проте можна знайти певні відмінності (рис 1.1). Ми схилиємося до того, що “позика” — це передача певних активів у грошовій чи натуральній формі на певний час і з правом повернення даної позики у тій самій кількості або у тій самій формі.

Слід враховувати усі існуючі тлумачення, а також різні визначення щодо таких понять, адже вони своїм існуванням приносять свої корективи у співвідносини, які виникають між суб'єктами кредитування, якими виступають банківські установи і позичальники (юридичні і фізичні особи), відносини які між ними виникають укладаються і затверджуються відповідними кредитними договорами. У кредитних угодах об'єктом кредитування виступають грошові кошти. Завдяки банківському кредитуванню банківська система забезпечує процес формування ринкової економіки в країні і тим самим здійснює розширення різних галузь народного господарства, що є необхідним на сьогодні.

Під кредитом розуміють економічні відносини з приводу передачі грошових коштів у тимчасове користування за плату і на основі повернення з виплаченими процентами. Кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства. Поряд із появою грошей, появу кредиту вважають невідкладним елементом в економічних відносинах. Причини його виникнення криються не у сфері виробництва, а у сфері обміну, де продавці товарів протистоять один одному як власники, як юридично самостійні особи [19, с. 366].

Сутність кредиту, як і його форма, постійно розвивається й ускладнюється. Сприяло цьому процесу звичайно розвиток і вдосконалення економічних відносин у суспільстві, що призвели до змін в процесі формування вільних коштів, ускладнення і розширення потреб економічних суб'єктів у додаткових коштах, удосконалення організаційних та правових відносин між суб'єктами кредиту тощо.

Рис. 1.1. Основні відмінності між позикою і кредитом [20, с. 25]

Використання кредиту вважається вирішальним фактором в економічному розвитку, що передбачає наявність кредитних взаємин між кредитором і позичальником. За таких умов позичальником є фізична або юридична особа, що в своїй власності має певне майно, а кредитором є той хто може надати кошти у тимчасове користування. Необхідність зв'язку між суб'єктами кредиту полягає в тому, що виникає розбіжність у часі між рухом матеріальних і грошових потоків. Можна зазначити, що метою кредитування є забезпечити задоволення потреб обох сторін, якими виступають кредитор і позичальник, оскільки нам відомо що кредитування відбувається у співпаданні бажань суб'єктів, які мають вільні кошти і прагнуть від них отримати задоволення, а також ті що на той момент часу потребують у грошових потоках, для створення своїх благ.

З розвитком економіки виникло багато думок, щодо формування правильного визначення терміну “кредит”, проте єдиного значення не існує. Різними вченими в економічній літературі, дане поняття містило своє визначення і особливості (табл. 1.1). На наш погляд, різними вченими сутність кредиту відображена точно і правильно, проте з нашої точки зору: “Кредит — це невід’ємна складова економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником на спільних інтересах до терміну повернення і з виплатою відсотків, як плату за користування тимчасовою позикою.”

У ринковій економіці основною формою кредиту є банківський кредит. Кредитування господарських суб'єктів і громадян є однією з найважливіших функцій банків як спеціалізованих кредитних установ. Банківський кредит — необхідний інструмент стимулювання народного господарства, без якого не можуть успішно працювати товаровиробники. Банківське кредитування і отримання відсотків за кредит є основним джерелом отримання прибутків, а також відіграє важливу роль у кредитуванні підприємств, що в свою чергу є потрібним елементом у розвитку економіки, адже кредит це рух вартості для здійснення реалізації суспільних потреб [64, с. 41].

В сучасних умовах необхідно навчитись як на макро — , так і на макрорівнях, правильно і ефективно використовувати банківський кредит в інтересах розвитку національної економіки України [64, с. 41].

Таблиця 1.1

Визначення сутності кредиту [40, с. 11]

Автор	Визначення	Особливості
Н.К.Круглова	Кредит — це позика в грошовій або товарній формі на умовах поворотності, і звичайно, з виплатою процентів. Кредит є формою руху позичкового капіталу і виражає економічні відносини між кредитором і позичальником.	Ототожнення сутності кредиту із змістом позичкового капіталу.
М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф.Пуховкіна.	Кредит — це суспільні відносини що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному у тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності і добровільності.	Ототожнення сутності кредиту з суспільними відносинами.
О.І. Лаврушин.	Кредит — це передача кредитором позиченої вартості позичальнику для використання на умовах поверненості і в інтересах суспільних потреб.	Характеризує рух позиченої вартості на користь суспільних потреб.
В.Д. Лагутін.	Кредит — це форма прояву кредитних відносин, форма руху позичкового капіталу.	Рух позичкового капіталу.

Можна зазначити, що банківський кредит — це одна із форм кредиту, за якою надаються в позику банками грошові кошти на догорівних засадах і зазначеним терміном, повернення наданих коштів разом з виплаченими процентами. У банківській практиці банки надають різноманітні види кредитів, що класифікуються за різними ознаками (див. додаток Б). Кредит здійснюється у різних формах, які забезпечують існування всього процесу кредитування. Окрім класифікації кредитів за їх видами в сучасній економіці банківський кредит виконує дві основні функції перерозподільну та стимулюючу.

Перерозподільча полягає в тому, що фізичній чи юридичній особі, яким потрібні додаткові кошти, не доводиться самостійно шукати способи їх залучення, а вони просто звертаються в банк, де й отримують кредит. В такому випадку: банк — фінансовий посередник, який акумулює кошти й позичає їх тим, кому вони потрібні.

Стимулююча функція кредитної системи полягає в тому, що банківські кредити стимулюють розвиток економіки. Тобто, суть в тому що банківський кредит відіграє роль в розвитку економіки країни тим, що залежить перед усім від ступеня розвитку економічних відносин. Таким чином банківське кредитування:

- по-перше, впливає на розвиток різних видів економічної діяльності та впливає на їх структурний склад. В такому випадку можна говорити про сприяння високорентабельним видам економічної діяльності.

- по-друге, в умовах недосконалого і остаточного несформованого фондового ринку вважається одним з головних джерел поповнення ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності як короткострокових, так і особливо довгострокових.

Банківське кредитування проводиться на основі зазначених принципів які неможливо не враховувати і які взяті до уваги багатьма економістами, що мають свою точку зору, щодо їх необхідності, значення і сутті.

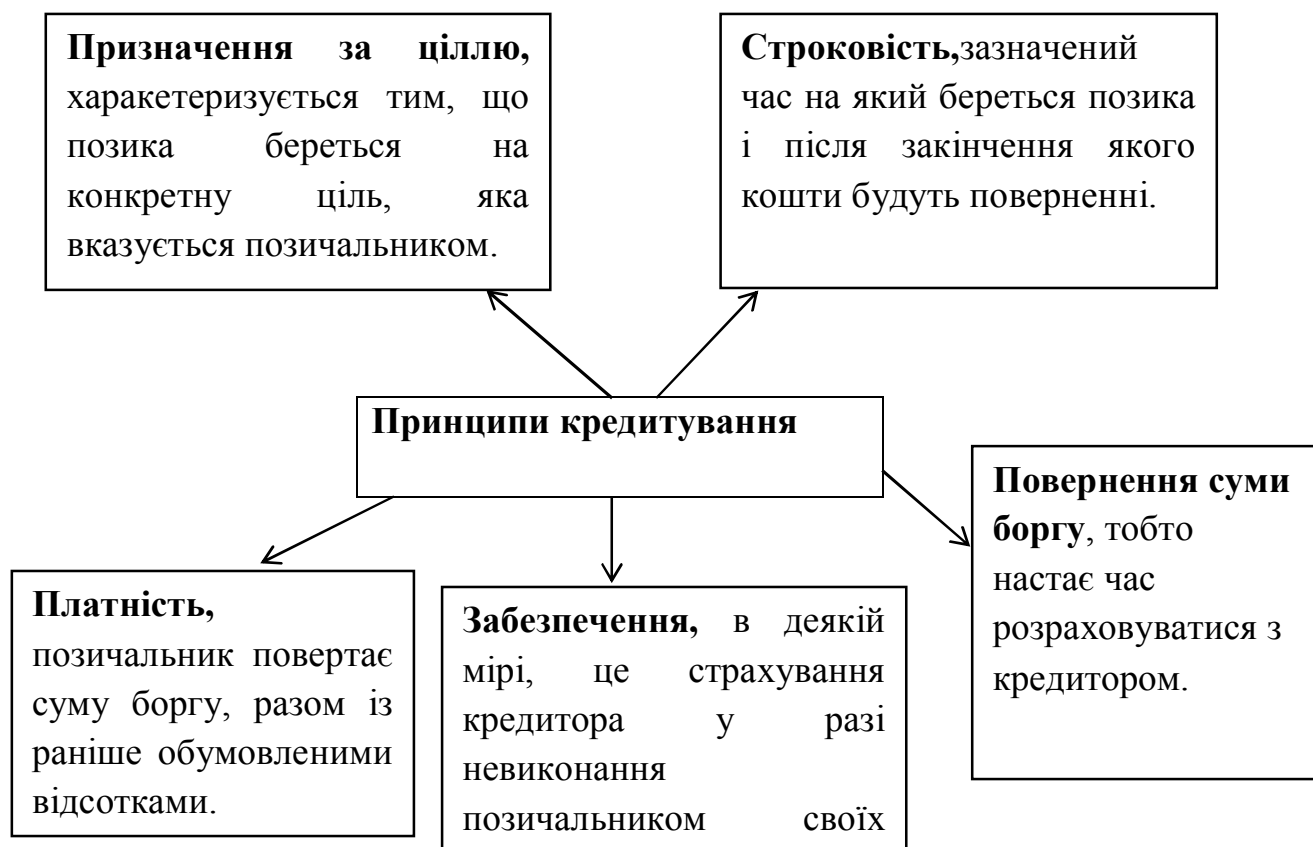
До таких принципів відносять:

- принцип цільового спрямування;
- строковість надання кредиту;
- існування плати за користуванням позики;
- забезпечення позики майном;
- повернення взятих коштів у користування.

Кожен із принципів між собою дуже тісно пов'язані за своїм значенням впливають з основи кредиту, і тому в комплексі можуть забезпечити реалізацію ефективного кредитування (рис. 1.2).

На нашу думку, кожен принцип має своє обов'язкове значення і необхідне у виконанні, адже по своїй сутті це є невеличкий план отримання і використання кредиту позичальником, якщо би не існувало таких принципів, то не існувало б і самих кредитних відносин, які на сьогоднішній час є досить важливими складовими у структурі економіки в цілому.

Рис. 1.2. Принципи кредитування

Банківські установи завдяки видачі кредитів виконують роль в економіці, через організацію і обслуговування руху капіталів, що забезпечує його залучення і перерозподіл в ті сфери економіки в яких виникає нестача коштів, або іншими словами дефіцит грошових ресурсів. Проте, як нам відомо, процес кредитування не стоїть на місці, а розвивається і досить швидкими темпами, що в свою чергу призводять до підвищення ролі кредиту в економіці, що є одним із найважливіших чинників, який здійснює забезпечення безперервного розширеного відтворення. Така його роль відображається в тому, що банки проводять кредитування різних галузей економіки, які пов'язані з потребою в обігових коштах, у задоволенні споживчих потреб населення, у розширенні виробництва та з інших немало важливих причин. Ресурсна підтримка банків є надзвичайно важливою, але необхідно зазначити, що українські банки ще не змогли знайти стабільну траєкторію розвитку.

Аналізуючи роль банківського кредиту в розвитку економіки країни, можна зауважити, що банківське кредитування в Україні є переважно джерелом покриття тимчасових потреб підприємств в коштах. За допомогою кредиту розширюються не лише тактичні завдання (наприклад, виконання платіжних обов'язків, підвищення платоспроможності), але і виникають економічні умови для розширення виробництва і кругообігу. Невипадково суспільство, використовуючи кредит, пододало часові просторові бар'єри, ставало більш мобільним і продуктивним що призводило до можливості прискорити свої можливості. Країни при підтримці кредиту і зв'язаного з ним грошового обороту вивчали нові ринки, доганяли сусідні країни в економічному розвитку і при цьому отримували переважні конкурентні становища. В сучасних умовах розвинутими країнами ставали саме ті, які зберігали свою банківську систему, здатною раціонально регулювати грошово — кредитним оборотом. Таким чином, гроші, кредит і банки завжди були і залишаються базисним елементом для суспільного розвитку [62, с. 36].

Отже, банківський кредит трактується, як капітал банку у грошовій формі, який надається у тимчасове користування за умови дотримання принципів кредитування. Банківський кредит відіграє важливу роль в економіці країни, оскільки за допомогою акумулювання тимчасово вільних коштів юридичних осіб і населення банк здійснює їх перерозподіл у ті галузі національної економіки, де виникає їх дефіцит, а це в свою чергу сприяє розвитку як суб'єктів господарювання, так і економіки країни в цілому [20, с. 27].

На сьогоднішній день банківська діяльність, сфера виробництва та навіть сама економічна система в цілому не можуть існувати без кредитних відносин, тому що кредит є однією із важливих складових розвитку економіки що призводить до взаємовідносин між різними суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на договірних засадах, з метою задоволення власних потреб, а також у розвитку господарства.

1.2. Поняття кредитоспроможності клієнта банку та значення її оцінювання для мінімізації кредитного ризику

Одним із основних завдань банківських установ, як будь — яких інших підприємств, звичайно є отримання прибутку і в той же час не зазнати негативних явищ, для своєї діяльності. Проте, як нам усім добре відомо, таких результатів не можливо досягнути без ризику, адже ніяких прибутків неможливо отримати не пішовши на ризик. “ Чим більший ризик — тим більші доходи ” — стверджують усі досить часто. З ризиками у банківській сфері стикаються усі, і досить часто, їх майже не можливо уникнути, коли хочеш отримати відповідні результати від своєї діяльності. Тому всім банкам країни, щоб повноцінно працювати доводиться приймати на себе кредитні та інші види ризиків. Проблема управління банківським ризиком є дуже доречною для країн, що перейшли до ринкових перетворень. Розвиток економіки в Україні на сьогоднішній період переплітається із розвитком

принципів господарювання, а також з процесами розвитку відносин на ринку, що породжують конкуренцію. В економічних відносинах оцінка кредитного ризику є досить важливим елементом подальшого розвитку банківської сфери в загальному.

Кредитний ризик — це основний вид фінансових ризиків, з якими стикаються банки у процесі своєї діяльності. Його поява спричинила, насамперед, допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальників, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів і недостатність створених під них резервів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках. [81, с 39].

Кредитний ризик банківської установи, як один із видів банківських ризиків є головним об'єктом уваги фінансово — кредитних установ. Кредитна політика банків має обов'язково враховувати ці ризики, запобігти їх виникненню та кваліфіковано ними управляти, тобто зводити до мінімуму можливі негативні наслідки проведення кредитних операцій [20, с.195].

Як відомо, переважно банки з ризиками стикаються саме у своїй кредитній діяльності, коли видають кредити у досить великих сумах своїм клієнтам позичальнику, який можливо вперше звернувся у банк із такою потребою. Ризик за кредитними операціями являє собою загрозу для банків, як кредиторів, через не повернення зобов'язань з боку позичальників.

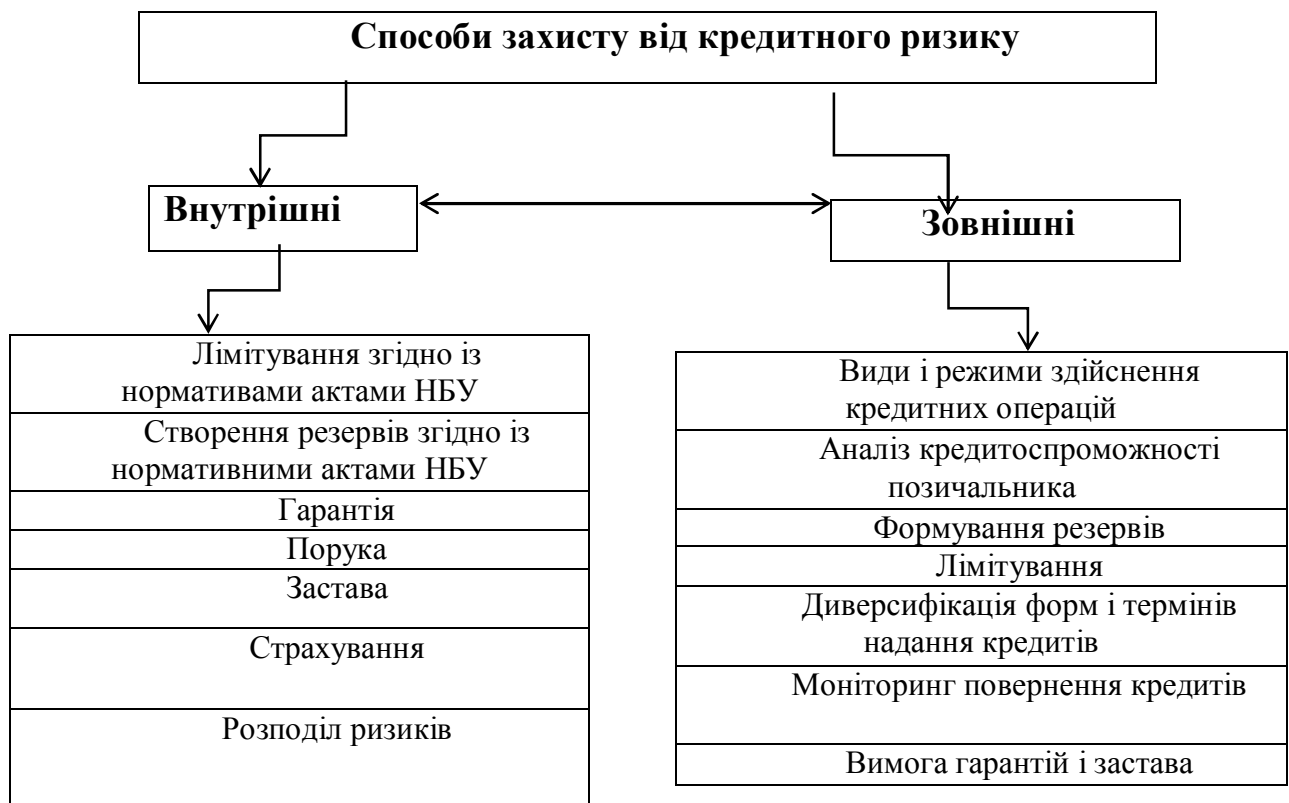
Основними причинами виникнення кредитного ризику слід виділити :

- ✓ неспроможність позичальника створити грошові потоки;
- ✓ балансування між максимізацією прибутку і мінімізацією ризику, що практично неможливо;
- ✓ ризик, щодо ліквідності застави;
- ✓ існування наявності неповної інформації про те яка в майбутньому стане кон'юктура ринку, а також при тому, що кредитор не може усе знати про позичальника;
- ✓ етичні і моральні якості позичальника;
- ✓ нестача часу для ефективної оцінки ситуацій, які можуть виникнути;

✓ елементи випадковості, та інші моменти що можуть привести, до виникнення ризику.

В банківській практиці можливе зіткнення з активними ризиками і пасивними ризиками. Кожен із них має своє значення, активному ризику характерне те, що кредитор втрачає свої активи у зв'язку із неповерненням позичальниками суми боргу, а до пасивного ризику, можна віднести можливість втрати прибутків у зв'язку із тим що кредитна політика банку має обмежений характер.

На кредитний ризик можуть впливати різні фактори, які у свою чергу поділяються на зовнішні (ті фактори, що не є передбаченими із боку банку, не може бути здійснене втручання, тобто банк на них вплинути не може) і внутрішні (це фактори які впливають на банківську діяльність, тобто ті фактори, які відбуваються в середині самої банківської установи і на які банк може здійснити вплив), проте в той, же час існують способи захисту від них (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Способи захисту від кредитного ризику

Звичайно не існує єдиної системи уникнення ризиків, проте є методи які можуть привести до певного їх зниження, такі методи притаманні всім фінансовим установам, окрім того сам банк може розробляти і свою власну методику уникнення ризиків. Після чого її слід прописати у своїх внутрішніх нормативно – правових актах, згідно умов вищестоящих органів. Серед таких шляхів мінімізації кредитного ризику, можна зазначити такі, що переважно на практиці здійснюються всіма банківськими установами .

Одним із найпоширеніших і головних способів мінімізації кредитного ризику в банківській діяльності можна виділити процес оцінки кредитоспроможності позичальника, який відіграє потрібну роль у формуванні кредитної угоди. Процес аналізу кредитоспроможності позичальника є досить складним і відповідальним моментом, що потребує від кредитних менеджерів глибокого знання економіки, фінансових показників, вміння передбачити можливі впливи внутрішніх і зовнішніх факторів та інших джерел інформації, що забезпечить систему надійності для банку [65, с. 129].

Оцінка кредитоспроможності клієнтів банку має ґрунтуватися на певних умовах, котрі передбачають: забезпечення достовірності інформації про клієнтів шляхом використання всіх необхідних інформаційних даних, визначення широкого кола показників, які всебічно характеризують діяльність позичальника, диференційований підхід до оцінки кредитоспроможності щодо кожної групи позичальників при наданні їм різних видів кредитів, забезпечення поточної та прогнозованої оцінки кредитоспроможності клієнтів, використання сучасних наукових методів, моделей, зарубіжного досвіду і вітчизняної практики проведення такої оцінки, залучення у разі необхідності висококваліфікованих експертів, упровадження сучасних інноваційних технологій оцінювання тощо [76, с. 388].

Автор М. Г. Дмитренко, зазначав, що: “кредитоспроможність позичальника — це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін

розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [42, с. 155].

Кредитоспроможність позичальника — це можливість позичальника за конкретних умов одержати кредит у повному обсязі й у визначений кредитним договором строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями перед банками і іншими кредиторами [20, с. 196].

Кредитоспроможність — це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїм борговим зобов'язанням [19, с. 60].

Кредитоспроможність позичальника як економічну категорію ми можемо розглядати з різних точок зору, деякі із них відображено нами на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Значення кредитоспроможності позичальника

Кредитоспроможність позичальника можна виділити як основну категорію, що забезпечує ефективність кредитної діяльності, при цьому слід вміти розмежовувати такі поняття, як “кредитоспроможність” і “платоспроможність” позичальника.

Платоспроможність — це здатність позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов’язань, що перед ним виникають.

Варто зазначити, що кредитні зобов’язання позичальника перед банком, на відміну від інших, мають погашатися виключно грошовими коштами. Тож для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не лише кредитоспроможним, а й платоспроможним. Відмінність цих понять представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Відмінності понять «кредитоспроможність» і «платоспроможність»

Кредитоспроможність	Платоспроможність
Поняття вужче, порівняно з поняттям «платоспроможність», оскільки кредитоспроможність є складовою платоспроможності	Включає у собі поняття «кредитоспроможності» у конкретній позиції і на певну дату
Прогнозує спроможність підприємства на визначений строк кредиту	Показує і визначає неплатежі за певну дату
Зазначає неплатежі за попередній період або певну дату	Вивчає можливість повернути усі типи заборгованості
Джерелом погашення виступають: виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна, що забезпечує кредит, гарантія іншого банку або підприємства, страхове відшкодування	Спосіб погашення виділяється : виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна

Таким чином, кредитоспроможність і платоспроможність є між собою різні твердження, проте взаємопов’язані, що доповнюють одне значення іншим, за допомогою своїх відмінностей, що допомагають нам зрозуміти їх значення в економічному середовищі.

Розглянувши різні думки відомих економістів і взявши до уваги усі їх твердження, у нас, виникає своя точка зору на дане економічне поняття. Наша позиція полягає у наступному: “кредитоспроможність позичальника — це показник, що характеризує позитивний або негативний фінансовий стан клієнта, який надає йому можливість вчасно повертати кредитні ресурси разом із нарахованими відсотками, що попередньо були обговорені у кредитному договорі між депозитною корпорацією і клієнтом.”

Отже, з усього вище зазначеного, можна сказати, що кредитоспроможність позичальника — це здатність юридичної або фізичної особи повністю та у зазначений строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями, а також забезпечити надійність у виконанні своїх зобов'язань перед банком, як кредитором і надати можливість фінансовій установі мінімізувати кредитний ризик за тим чи іншим видом кредиту.

Основними чинниками, що призвели до погіршення ситуації в банківській системі і в той же час до якості активів, безпосередньо є проведення на низькому рівні оцінки кредитоспроможності, що народжує за собою проблему не повернення зобов'язань. Наступні умови не виконання своїх зобов'язань впливати можуть із порушень платіжної дисципліни, що не виконуються позичальниками, втрата своєї цінності що є предметом — застави, а також суттєвий слід на погіршенні здійснення платежів відображали курсові зміни.

На базі проведення не досить якісної оцінки кредитоспроможності позичальника, з боку банківської установи, це приводить до виникнення одного із найнебезпечніших банківських ризиків, яким виступає, кредитний ризик. У зв'язку із його появою в кредитних портфелях банківських установ, зростає кількість проблемних кредитів і їх частка в кредитному портфелі, які згодом можуть привести до значних втрат (див. додаток В).

Оцінювання кредитоспроможності клієнта для забезпечення мінімізації кредитного ризику полягає насамперед в тому, що дана оцінка має привезти до того, що кредитор , в нашому випадку будь — яка банківська установа,

повинна бути впевнена в тому, що позичальник є надійним клієнтом, а операція за його запитом не призведе до негативних наслідків, великих втрат, а в найгіршому випадку до банкрутства. Тому відповідно і проводиться дана процедура, по оцінці фінансового стану позичальника і вивченні його кредитної історії.

Головною метою здійснення аналізу кредитоспроможності є оцінка результатів фінансової діяльності позичальників, що проводиться на підставі того, що банк приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних відносин з даним клієнтом.

Комерційні банки західних країн використовують на практиці складні системи різноманітних фінансових показників для оцінки кредитоспроможності своїх клієнтів. В Україні НБУ також розробляє для комерційних банків рекомендації щодо визначення фінансового стану і кредитоспроможності позичальників. Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються вітчизняними комерційними банками самостійно на підставі ґрунтовної і виваженої оцінки фінансової діяльності клієнта, проведеної за підсумками порівняльного аналізу балансів, звітів про фінансові результати та їх використання тощо. Позичальник має мати фінансові передумови для отримання позики і бути спроможним своєчасно повернути наданий йому кредит відповідно до умов кредитного договору. В кожному окремому випадку банк повинен визначити ступінь ризику, який він готовий взяти на себе [64, с. 183].

Для визначення ступеня ризику використовується система визначення рейтингу надійності позичальника.

1.3.Визначення рейтингу надійності позичальника як засіб забезпечення ефективності кредитних вкладень банку

Здійснення аналізу кредитоспроможності клієнтів банків і проведення комплексної оцінки рейтингу надійності позичальника, щоб забезпечити ефективність банківських вкладень, проводиться на базі кредитних рейтингів. За допомогою таких кредитних рейтингів усіх позичальників поділяють на групи у залежності від їх фінансового стану та інших складових, які є доречними у такій процедурі, а також в залежності від типу позичальника. Згідно до вимог Базельського комітету банками в середньому використовується приблизно біля десяти класів за якими можна погрупувати позичальників. Таку ситуацію можливо пояснити тим, що банки прагнуть мати свою систему оцінювання кредитоспроможності позичальників, які використовуються різними рейтинговими агентствами. Звичайно кожним банком самостійно вибирається та чи інша система оцінювання рейтингів позичальників і визначення класів у зв'язку із тим, що кожен банк має свої вимоги до того чи іншого класу, в залежності від того який це банк і який у нього розмір кредитного портфелю, адже одні і ті самі показники для різних банків будуть мати різне значення. Кожен банк може самостійно встановлювати свою систему оцінювання кредитоспроможності позичальників, але не відходячи від норм вищестоячих органів.

Результатом проведення кредитоспроможності позичальників банку — юридичних чи фізичних осіб є визначення класу клієнта. Клас позичальника за результатами проведеного оцінювання його фінансового стану визначається на основі тих критеріїв, які є доцільними у проведенні даного процесу. Після проведеної оцінки робиться підсумок загальної кількості балів за показниками, що аналізувалися попередньо, а саме, для юридичної особи: фінансові результати, репутація позичальника; документація; взаємодія із конкурентами; кредитна позиція; вміння створювати грошові потоки; наявність майна — застави; платоспроможність особи, що може виступати гарантом. Для визначення класу позичальника фізичної особи виділяють наступні характеристики: соціальна стабільність; вік; попередня

кредитна історія, сімейний стан, наявність застави та багато інших, які на думку банківської установи є доцільними у застосуванні.

У випадку, коли методика визначення кредитоспроможності позичальника являє аналіз загальних фінансових показників та показників, що представляє кредит, із зазначеними балами, що є окремими для кожного показника, то їх кінцевий результат може виконуватися за такою структурою:

- за окремим клієнтом, на основі наданої ним про себе інформації з поданих варіантів проводиться вибір тих, що найбільш є прийнятними для установи;

- згідно до вибраного варіанту визначений бал множиться на питому вагу, що відповідає показнику, який на той час аналізується;

- визначена сума показників, що розраховувалися, дає можливість отримати загальний показник, який допомагає визначити клас позичальника в залежності до методики, що затверджена банком для оцінки кредитоспроможності та визначення класу позичальника.

У зв'язку із невиконанням когось із клієнтів банку, до яких відносять фізичних, юридичних і інших банків — позичальників, своїх зобов'язань перед банківською установою, то відповідно постає для банків завдання формувати резерви, метою яких здійснюється покриття збитків, які можуть виникнути, і забезпечити стабільність і надійність банківської системи, а також забезпечити захист інтересів клієнтів. Такі резерви формуються згідно до Положення НБУ “Про порядок формування і використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, в якому чітко зазначені вимоги для визначення класу позичальника та іншими внутрішніми положеннями банків, які є розроблені відповідно до методик оцінювання кредитоспроможності позичальників різних категорій.

По кожному із клієнтів проводиться оцінка їх фінансового стану, за різними показниками і відповідними значеннями, після чого їх відносять до певної категорії класу, де вони займають свої позиції і згідно яких

банківською установою вирішуються наступні дії. Позичальників юридичних осіб згідно Положення НБУ “Про порядок формування і використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, поділяють на різні класи, на базі яких визначається позиція позичальника, і відповідно банківською установою робляться висновки стосовно клієнта, який до них звертається за позикою. Згідно визначеного класу позичальника залежить ефективність вкладень банку. Здійснення оцінки фінансового стану позичальника юридичної — особи здійснюється один раз на три місяця на базі інтегрального показника, а також можливими іншими показниками, які допомагають визначити стан клієнта, і тим самим відображають його рейтингову позицію серед інших позичальників, що є досить суттєвим для позичальника, який прагне отримати кредит на зазначені цілі. Клас юридичної особи — позичальника оцінюється на базі його фінансового стану, репутації, а також інших показників, що дають можливість дізнатися про ефективність діяльності підприємств. Згідно з Положення НБУ “Про порядок формування і використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, ” від 15.02.2012 за № 23 [80] клас позичальників поділяють на дев’ять класів, кожен із яких присвоює клієнту своє місце у фінансовій діяльності. Згідно такої класифікації, можна зазначити, що:

- перший клас у собі поміщає тих, позичальників, що мають досить хороші позиції в своїй фінансовій діяльності і відповідно до цього не мають ніяких заборгованостей за кредитними операціями [80];
- другий клас розміщує у собі тих клієнтів, що є близькими до першого класу, проте мають певні труднощі надалі знаходитися на цій позиції [80];
- віднесені позичальники до третього класу мають задовільну позицію фінансової діяльності, проте існує потреба у проведенні контролю за ними у зв’язку із тим, що можуть виникнути проблеми у

несвоєчасному погашені заборгованості за кредитом, але можливе і одночасне виправлення даної ситуації, і стан може покращитися [80];

- четвертий клас характеризується тим, що в його склад враховують, тих позичальників, що мають досить не просту ситуацію у своїй фінансовій діяльності і перед яким постають труднощі, щодо сплати своїх зобов'язань [80];
- п'ятий клас, це група боржників, яким притаманна незадовільна фінансова позиція, а також здійснюється спостереження нестабільність діяльності протягом року, що може призвести до значних збитків [80];
- шостий клас характеризується становищем, виникнення ймовірності того, що сума кредиту може бути не повернена і відсотки за нею не будуть сплачені що призведе до негативних явищ з боку банківської установи [80];
- сьомий клас полягає в тому, що боржник має досить скрутне становище, показники не відповідають дійсності, немає ліквідного майна, для забезпечення застави і ймовірність повернення боргу є досить низькою [80];
- до восьмого класу відносять позичальників юридичних осіб, яких фінансова звітність не відповідає поставленим вимогам вимога, або можливо не є правдивою, а також позичальників, яких незабаром назвуть банкрутами [80];
- до дев'ятого класу, згідно із положенням [80], відносять тих юридичних осіб позичальників, що є визнаним банкрутом.

Банківською установою, окрім поділу позичальників на класи і визначення їх фінансового стану, можливих використання інших методів, щодо визначення рейтингу надійності позичальників юридичних осіб .

Проте на базі невиконання боржником своїх зобов'язань банк проводить методику оцінки визначення категорій боржника за кількістю прострочених днів, а також визначає категорію якості кредиту (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Визначення стану обслуговування боргу боржником — юридичною особою [80]

Кількість календарних днів прострочення	Стан обслуговування боргу
від 0 до 7	“високий”
від 8 до 30	“добрий”
від 31 до 90	“задовільний”
від 91 до 180	“слабкий”
понад 180	“незадовільний”

Виходячи із положення [80], банк визначає стан обслуговування боргу як “високий” за умови, що сплата боржником — юридичною особою процентів відповідно до умов договору передбачена не рідше ніж один раз на три місяці. Банк класифікує кредит, наданий боржнику — юридичній особі за категоріями якості на підставі визначеного класу боржника — юридичної особи та стану обслуговування ним боргу (табл. 1.4).

При визначенні банком рейтингу надійності юридичної — особи позичальника, використовуються методики, зазначені для всієї банківської системи Національним банком України, а також інші методи розрахунків згідно із внутрішніми положеннями окремої банківської установи, які відповідають зазначеним нормам розрахунків.

Окрім поділу на класи, нефінансових корпорацій та визначення їх фінансових результатів, аби оцінити їх рейтингові позиції, і забезпечити здійснення ефективності вкладень банку, безпосередньо проводиться оцінка надійності позичальників, домашніх господарств.

Таблиця 1.4

Класифікація кредиту, наданого боржнику — юридичній особі за категоріями якості [80]

Клас боржника - юридичної особи	Стан обслуговування боргу				
	“високий”	“добрий”	“задовільний”	“слабкий”	“незадовільний”
1	I	I	III	IV	V
2	I	I	III	IV	V
3	I	II	III	IV	V
4	I	II	III	IV	V
5	II	II	III	IV	V
6	II	III	IV	IV	V
7	II	III	IV	IV	V
8	II	III	IV	IV	V
9	II	III	IV	V	V

Відповідно до Положення НБУ “Про порядок формування і використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями” від 15.02.2012 № 23 [80] виконання оцінки фінансового стану фізичної особи банк визначає, на основі, таких характеристик:

- Клас А фінансовий стан добрий: сукупний чистий дохід боржника — фізичної особи у співвідношенні до його витрат чи зобов’язань перевищує внески на погашення боргу; наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу, яке за рівнем ліквідності належить до I-III груп; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника —

фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, перевищують їх оптимальні значення [80].

- Клас Б — фінансовий стан задовільний: сукупний чистий дохід боржника - фізичної особи у співвідношенні до його витрат чи зобов'язань свідчить про досягнення граничної межі щодо можливості погашення боргу, простежується негативна тенденція; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника — фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, не нижчі, ніж їх оптимальні значення [80].

- Клас В — фінансовий стан незадовільний: сукупний чистий дохід боржника - фізичної особи у співвідношенні до його витрат чи зобов'язань є дещо нижчим, ніж гранична межа щодо можливості погашення боргу, наявні негативні зміни щодо загального матеріального стану клієнта і його соціальної стабільності; зростання обсягу зобов'язань боржника — фізичної особи свідчить про високу ймовірність несвоєчасного і в неповній сумі погашення боргу; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника — фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, є несуттєво нижчими, ніж їх оптимальні значення [80].

- Клас Г — фінансовий стан критичний: сукупний чистий дохід боржника — фізичної особи у співвідношенні до його витрат чи зобов'язань є недостатнім для своєчасного та в повній сумі погашення боргу; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника — фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, нижчі, ніж їх оптимальні значення [80].

Банк здійснює оцінку стану обслуговування боргу боржником — фізичною особою на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Визначення стану обслуговування боргу боржником — фізичною особою [80]

Кількість календарних днів прострочення	Стан обслуговування боргу
від 0 до 7	“високий”
від 8 до 30	“добрий”
від 31 до 90	“задовільний”
від 91 до 180	“слабкий”
понад 180	“незадовільний”

Банк класифікує кредит, наданий боржнику — фізичній особі, за категоріями якості на підставі визначеного класу боржника — фізичної особи та стану обслуговування ним боргу (табл. 1.6).

При визначенні банком рейтингу надійності фізичної — особи позичальника, використовуються методики зазначенні для всієї банківської системи Національним банком України, а також інші методи розрахунків згідно із внутрішніми положеннями окремої банківської установи, які відповідають зазначеним нормам розрахунків.

Таблиця 1.6

Класифікація кредиту, наданого боржнику — фізичній особі за категоріями якості [80]

Фінансовий стан боржника — фізичної особи (клас)	Стан обслуговування боргу				
	“високий”	“добрий”	“задовільний”	“слабкий”	“незадовільний”
А	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

Окрім визначення рейтингу надійності позичальників нефінансових корпорацій і домашніх господарств, також депозитні корпорації можуть проводити оцінку надійності іншого банку, якому було надано кредит. Дана методика здійснюється згідно із положенням [80]. Банком здійснюється оцінка надійності банку — позичальника згідно до його фінансового стану, а також інших важливих чинників, до яких належать: перевірка на дотримання встановлених Національним банком України всіх економічних нормативів; оцінюється значення якості всіх активів і пасивів банку; перевіряється стан ліквідності; отримання чи надання міжбанківських кредитів; виконання банком раніше існуючих зобов'язань; інформація про інші можливі ризики щодо не повернення зобов'язань.

Комерційні установи, що надають позики іншому банку — позичальнику проводить перевірку фінансового стану його діяльності щомісяця на базі відносних і абсолютних показників. Банк також

визначає клас банку — позичальника згідно вимог Положення НБУ [80], а саме:

Клас А (найвищий) — фінансовий стан добрий: прибуткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені Національним банком України, дотримуються; динаміка абсолютних та відносних показників фінансової звітності є позитивно стабільною; висновок аудиторського звіту — безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку [80].

Клас Б — фінансовий стан задовільний: беззбиткова діяльність економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені Національним банком України, дотримуються, але немає позитивної динаміки абсолютних та відносних показників фінансової звітності; висновок аудиторського звіту — безумовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку [80].

Клас В — фінансовий стан незадовільний: нестабільно прибуткова діяльність; наявні окремі факти недотримання економічних нормативів та нормативів обов'язкового резервування, установлених Національним банком України, абсолютні та відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту — умовно позитивний; немає розрахункових документів, не виконаних у строк з вини банку [80].

Клас Г (найнижчий) — фінансовий стан критичний: збиткова діяльність; економічні нормативи та нормативи обов'язкового резервування, установлені Національним банком України, не дотримуються; абсолютні та відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; висновок аудиторського звіту — негативний або відсутній; є розрахункові документи, не виконані в строк з вини банку [80].

До цього класу також належить банк-боржник, щодо якого відкликано банківську ліцензію або який розташований на території офшорних зон відповідно до переліку, оприлюдненого Кабінетом Міністрів України. Банку — боржнику, як і фізичним, або юридичним особам привласнюють визначення кількості прострочених днів за станом на перше число місяця (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Визначення стану обслуговування боргу банком — боржником [80]

Кількість днів прострочення погашення боргу (уключно)	Стан обслуговування боргу
від 0 до 3	“високий”
від 4 до 7	“добрий”
від 8 до 14	“задовільний”
від 15 до 30	“слабкий”
більше 30	“незадовільний”

Визначення і класифікації позичальників за класами та присвоєння їм того чи іншого ступеня ризику, допомагає забезпечити надійність у виконанні своїх зобов'язань з боку клієнта, і надає можливість підвищення ефективності банківських вкладень у господарський сектор економіки, що дозволяє забезпечити розвиток народного господарства (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Класифікація кредиту, наданого банку — боржнику, за категоріями якості [80]

Фінансовий стан банку — боржника (клас)	Стан обслуговування боргу				
	“високий”	“добрий”	“задовільний”	“слабкий”	“незадовільний”
А	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

На базі здійснених оцінок, щодо визначення фінансового стану комерційного банку — позичальника можливо визначити показник ризику кредитів, який був наданий банку — позичальнику (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Визначення показника ризику кредиту, наданого банку — боржнику [80]

Категорія якості кредиту	Значення показника ризику кредиту
I – найвища	0,01 - 0,06
II	0,07 - 0,20
III	0,21 - 0,50
IV	0,51 - 0,99
V – найнижча	1,0

Ефективне проведення оцінки кредитоспроможності позичальника в банківській установі дає змогу здійснити мінімізацію ризику у зв'язку з неповерненням наданих кредитів та сприяє підвищенню прибуткової діяльності банку.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

Банківський кредит виступає одним із способів надання додаткових можливостей для позичальників аби створити для себе грошові потоки і тим самим надає перспективи забезпечити можливості у створенні джерел розвитку економіки в цілому. Кредитні операції у банківській діяльності відіграють роль активів, що приносять основну частину доходів, які можуть відобразитися у сплачених відсотках, які повертаються позичальником. Для позичальників кредитні відносини створюють можливості отримати додаткові кошти у момент їх нестачі. За допомогою банківського кредитування виникають взаємовідносини між різними ланками господарювання, до яких належать: домашні господарства, не фінансові корпорації, інші банківські установи, небанківські фінансово — кредитні установи, а також держава.

Використання кредиту вважається рішучим фактором в економічному розвитку, що передбачає наявність кредитних взаємин між кредитором і позичальником. За таких умов позичальником є фізична або юридична особа, що в своїй власності має певне майно, а кредитором є той хто може надати кошти у тимчасове користування. Необхідність зв'язку між суб'єктами полягає в тому, що виникає розбіжність у часі між рухом матеріальних і грошових потоків. Можна зазначити, що головною метою процесу кредитування є забезпечення потреб обох сторін кредиту, якими виступають кредитор і позичальник. Кредитні відносини будуються на співпаданні бажань суб'єктів, які мають вільні кошти і прагнуть від них отримати користь, а також ті що потребують їх наявності, для створення своїх благ. У момент виникнення нових кредитних співвідносин, виникають і нові ризики.

Одним із головних ризиків у діяльності банківських установ доцільно виділяти кредитний ризик, який є одним із основних проблем, що виникають на банківському шляху.

Способом мінімізації кредитного ризику в банківській діяльності можна визначити процес оцінки кредитоспроможності позичальника.

Кредитоспроможність позичальника — це можливість позичальників повністю та у зазначений строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями, а також забезпечити надійність у виконанні своїх зобов'язань перед банком, як кредитором і надати можливість фінансовій установі мінімізувати кредитний ризик за тим чи іншим видом кредиту. Процес аналізу кредитоспроможності позичальника є досить складним і відповідальним моментом, що потребує від кредитних менеджерів глибокого знання економіки, фінансових показників, передбачити можливі впливи внутрішніх і зовнішніх факторів та інших джерел інформації, що забезпечить систему надійності для банку.

Здійснення аналізу кредитоспроможності клієнтів банків і проведення комплексної оцінки рейтингу надійності позичальника, щоб забезпечити ефективність банківських вкладень, проводиться на базі кредитних рейтингів. За допомогою таких кредитних рейтингів усіх позичальників поділяють на групи у залежності від їх фінансового стану та інших складових, які є доречними у такій процедурі в залежності від типу позичальника.

Результатом проведення оцінки кредитоспроможності позичальників банку є визначення і присвоєння класу клієнта. Клас позичальника за результатами оцінювання його фінансового стану визначається на основі тих критеріїв які є доцільними у проведенні даного процесу. Виходячи із отриманих показників депозитні корпорації оцінюють можливі ситуації, що можуть спіткати їх у подальшій співпраці з клієнтом.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ЩОДО ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

2.1. Механізм організації кредитного процесу у комерційних банках України та місце у ньому оцінки кредитоспроможності клієнтів

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні є актуальним питання щодо вдосконалення процесу кредитування, що є одним із основних елементів ефективності кредитної діяльності банку.

Правильна організація процесу банківського кредитування, розроблення ефективної і гнучкої системи управління кредитними операціями є основою фінансової стабільності і ринкової стійкості банківських установ. Забезпечувати управління кредитною діяльністю банку, ефективне використання його кредитного потенціалу, формування оптимального для нього кредитного портфеля, чітку організацію всього кредитного процесу дає можливість кредитна політика банку. Висока роль кредитної політики у забезпеченні ефективної діяльності і високих темпів розвитку банків визначає актуальність як теоретичних, так і практичних питань, пов'язаних з її формуванням [20, с. 60].

Комерційним банком переважно проводиться кредитна політика, яка складається із двох, частин : перша частина, що охоплює прийняття рішень щодо надання стандартних кредитів, а друга — перелік процедур по сумнівних та безнадійних кредитах, а також питання управління кредитними ризиками (див. додаток Д) [38, с.72].

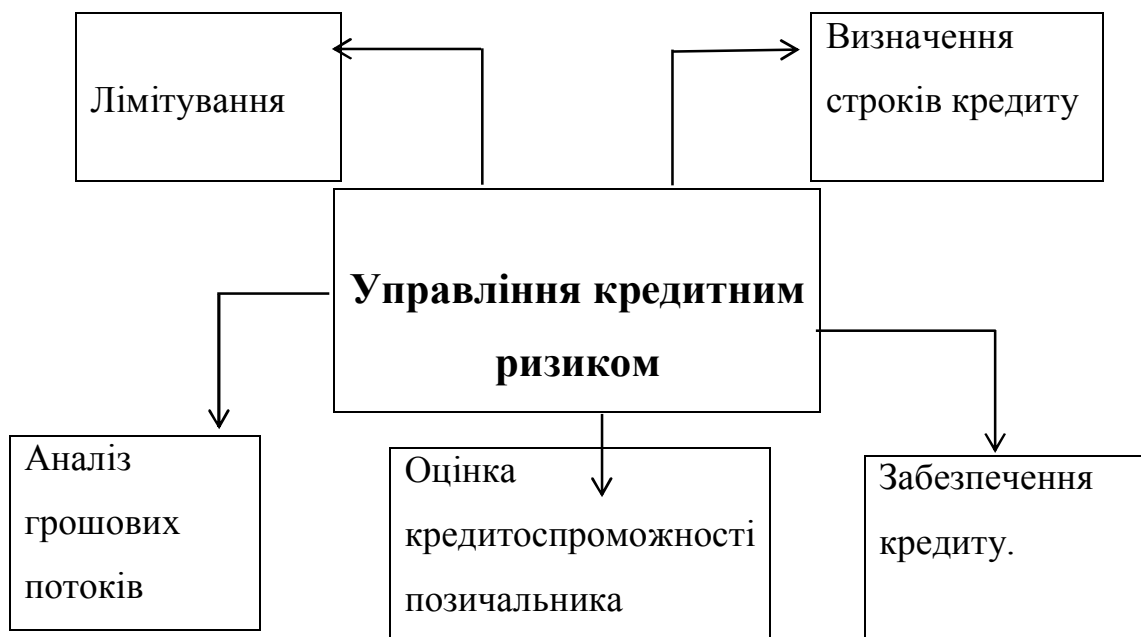
Таким чином, кредитна політика банківських установ — це є сукупність усіх короткострокових і довгострокових банківських планувань, що дають можливість планувати, реалізовувати і контролювати взаємовідносини, які виникають у певний період часу між клієнтом і фінансовою установою. Одним із головних завдань кредитної політики банків, можна відокремити — механізм організації кредитного процесу.

Під механізмом кредитного процесу розуміють комплекс засобів, які між собою взаємопов'язані і забезпечують виконання усіх функцій, принципів і прийомів в момент проведення кредитних операцій. Кожна банківська установа проводить і застосовує свою методику по проведенню організаційних і економічних прийомів кредитної діяльності, такий прийом називають процесом кредитування. Процес кредитування в першу чергу залежить від того, на скільки якісно складена співпраця працівників з клієнтами .

Можна зазначити, що процес банківського кредитування включає в себе комплекс послідовних дій, які між собою пов'язані і використовуються для досягнення банківської мети, що полягає в отриманні прибутку. Але не все так просто, адже реалізація поставленої мети супроводжується труднощами, які виникають на її шляху. Однією із головних причин виникнення не бажаних результатів полягає в тому, що існує ризиковість в неповерненні коштів, взятих у кредит. Отже для того, щоб забезпечити виконання усіх раніше зазначених умов у процесі кредитування необхідно застосовувати відповідний вплив на проведення даної операції, таким впливом слід називати — управління кредитним процесом. Управління кредитним процесом — це організація відповідних дій у проведенні діяльності банків при кредитуванні, метою яких є уникнення кредитного ризику, або зведення його до мінімального.

Управління кредитними ризиками включає в собі низку заходів, які міститися у кожному комерційному банку України (рис. 2.1).

Робота банку щодо управління кредитним ризиком має бути направлена в першу чергу на захист кредитора, за допомогою проведення аналітичної оцінки фінансового стану позичальника, що передбачає аналіз його грошових потоків , а також здійснити оцінку кредитоспроможності клієнта, адже це є невід'ємним елементом у мінімізації кредитного ризику

Рис. 2.1. Схема управління кредитним ризиком

На наш погляд, аби ефективно оцінити фінансовий стан позичальника найчастіше використовується механізм, кредитного процесу, який в свою чергу являє собою, послідовність етапів, що забезпечують повернення позичальником позики. Для здійснення процесу кредитування в першу чергу повинен існувати кваліфікований персонал, якому буде доручено виконання даного процесу. Під час розробки механізму кредитування, такий процес потрібно розбити на декілька етапів, які включають в себе певні складові, що приводять до позитивних результатів. Основними етапам, нами були розглянуті такі, як :

- Попередній етап;
- Підготовчий етап;
- Основний етап;
- Заключний етап (див. додаток. Е).

На попередньому етапі здійснюється залучення клієнта, який звертається до банку для отримання кредиту , проводяться переговори з позичальником, і подання ним необхідних документів. Позичальник звертається до банківської

установи із заявою для отримання кредиту, в якій міститься інформація про суму, термін, цільове призначення, максимальну відсоткову ставку, строк користування кредитом і звичайно вид кредиту.

Якщо у банк для отримання кредиту звертається не фінансова корпорація, відповідно проводиться більш ширший спектр операцій для збирання даних, аби оцінити його фінансову історію. Юридична особа подає лист — клопотання, який має довільну форму, тобто оформляється на фірмовому бланку суб'єкта господарювання і підписується уповноваженими особами. У заяві, що подає юридична особа переважно міститься така інформація, як :

- відомості про позичальника (а саме назву підприємства, адресу розташування, сферу діяльності, відомості про керівників і засновників, контактні зв'язки, наявність поточних рахунків);
- інформація на рахунок кредиту (сума, термін, вид, призначення, джерела погашення, наявність забезпечення, кредитна історія позичальника);
- детальна інформація про керівників і засновників (прізвище, ім'я, по батькові, вік, стать, дата народження, місце проживання та інше що дає можливість дізнатися всю необхідну інформацію).

Після того як здійснено розгляд заявок на кредит, то працівником банку проводиться співбесіда з майбутнім клієнтом. Такий метод відіграє велику роль у прийнятті рішення про видачу кредиту, оскільки допомагає спеціалісту визначити важливі деталі в кредитному процесі, визначити яка людина є по своїй сутності, так би мовити яка її психологічний образ, визначити перспективи розвитку та інші моменти, як без спілкування не визначиш, або навпаки побачиш зовсім інше в порівнянні з написаним.

У період співбесіди кредитний працівник концентрує свою увагу на базових, ключових для банку питаннях, які можуть бути розподілені на певні групи (див. додаток. Ж) [20, с.113]. Після проведення співбесіди позичальником заповнюється відповідна форма що стосується цих питань у

письмовому вигляді. Наступним кроком з боку працівника банку є перевірка, разом із відділом безпеки, на правдивість відповідей, що попередньо були запитані. Після проведення перевірки на цьому етапі процесу, кредитний інспектор надає потенційному клієнтові перелік документів, що потрібно пред'явити до банку для перегляду. На скільки нам відомо, кожною банківською установою проводиться своя методика оцінки фінансового стану позичальника, то відповідно й існує у кожного банку свої вимоги до пакету документів позичальників, які ними мають бути представлені в одних їх більше, в других може бути менше. Але кожна фінансова установа переважно вимагає, такі відомості про позичальника, якщо це юридична особа :

- ✓ звернення позичальника до банку для отримання позики;
- ✓ заповнити заявку на отримання позики, якщо певні пункти у заявці будуть не заповнені, то позичальник має обґрунтувати чому;
- ✓ копії усіх установчих документів, що мають бути нотаріально завірені;
- ✓ копії документів, що мають засвідчувати правдивість реєстрації підприємства у вищестоящих органах;
- ✓ копій ліцензії, що затверджує діяльність підприємства, яка підлягає ліцензуванню та інші;

Також можуть існувати і інші документи які потрібно подати до банку, але це вже залежить від вимог самого банку.

Щодо процедури надання позики на підготовчому етапі для позичальників – фізичних осіб, то ними подаються ті документи, що вимагає банківська установа, а саме: заява на отримання кредиту; відомості про позичальника; довідка про доходи (за вимогою банку), та інші документи, що можуть висвітлити інформацію про потенційного клієнта.

Провівши усі процедури які відносяться до попереднього етапу, кредитний інспектор переходить на наступний етап вивчення клієнта. Такою сходинкою в процесі кредитування виступає підготовчий етап , на якому

здійснюється одна із найважливіших процедур в процесі кредитування — оцінка кредитоспроможності позичальника. Основними параметрами визначення кредитоспроможності позичальника, виступають:

- ❖ репутація позичальника, яка полягає у кваліфікації клієнта, дотримання правил ділової етики, вміння правильно вести переговори і платежі, відсутність заборгованостей за раніше взятими кредитами;
- ❖ фінансовий стан позичальника, в якому відображається наявність грошових ресурсів та вміння ними розпоряджатися;
- ❖ прогноз господарської діяльності, тобто здійснення оцінки продукції, стан її реалізації, її позиції на ринку, обсяги експорту.

Основними джерелами отримання інформації про позичальника, щоб провести оцінку кредитоспроможності позичальника, можна використати такі відомості, які отримує банк від самого клієнта, а саме: кредитна заявка; фінансова звітність; комерційні документи; анкету позичальника; статут; копії договорів. Наступними слід відокремити відомості які отримуються із картотеки кредитної історії банку, тобто це відомості з внутрішньо — банківської інформації. Інші довідкові відомості про позичальника, від інших банків, департаментів нагляду, від засобів масової інформації та інших відомств, що можуть надати корисну інформацію. Кожна із ланок, на яких проводиться оцінка фінансового стану позичальника, надає інформацію, на базі якої кредитними інспекторами визначається клас позичальника і в той же час для себе визначають ступінь ризику який може на себе прийняти банківська установа від проведених кредитних операцій. Чим гірший фінансовий стан позичальника, тим вищий рівень ризику бере на себе банк, надаючи кредит і навпаки. Після отримання висновків з проведених результатів оцінки кредитоспроможності позичальника, щодо прийняття на себе певного ліміту ризику приймається рішення про видачу кредиту та підписання кредитної угоди.

Провівши таку оцінку підрозділом приймається рішення щодо подальшої праці, якщо дане рішення позитивне, або відмова, якщо

приймається негативне рішення. Якщо все таке рішення приймається про подальшу працю, то справу передають далі до відділу ризик — менеджменту, де проводиться наступна перевірка. У цьому відділі оцінюються можливі ризики по даній операції, щоб їх не допустити, то проводиться перевірка таких складових, як визначення мети і строку кредитування, оцінюється майно що дається під заставу, можливе вивчення доходів від реалізації кредиту.

Наступним кроком на цьому етапі є проведення ідентифікації позичальника, що є юридичною особою, а також перевірка його ділової репутації та відомостей про засновників і можлива перевірка достовірності поданих документів. При здійсненні перевірки потрібних даних службою безпеки може виникнути як позитивний, так і негативний висновок щодо здійснення кредитування клієнта. Перевірка проводиться юридичним підрозділом, який оцінює правоздатність підприємства за документами, які мають бути подані до відділу позичальником такими документами являються, ті, що підтверджують правдивість інформації.

Також іще здійснюється перевірка щодо наявності ліцензій, договори оренди, різні контракти та інші документи, які можуть підтвердити право на власність майна, робиться оцінка майна яке братиметься у заставу та інше. Якщо ж юридичним відділом виявлені певні застереження, то вони в свою чергу можуть запропонувати свої пропозиції щодо їх усунення. Надалі виходячи із раніше зазначених елементів, підрозділом ризик — менеджмент проводиться оцінка фінансового стану позичальника, тобто визначають клас позичальника, за всіма нормативними значеннями, а також разом із тим проводиться аналіз кредитного проекту згідно до внутрішніх методик банку. Наступною дією є інформація про заставне майно, проводиться його оцінка.

Якщо у позичальника є особа, яка ним представлена як гарант, або поручитель, то звичайно кредитним інспектором проводиться оцінка поручителя, щоб оберегти себе від можливих ризиків. Після цього відділ, що відповідає за оцінку ризиків за кредитними операціями надає відомості в

яких зазначено рівень ризику і чи банком може надалі розглядатися заявка чи слід відмовитися від такого кредитування. Після проведення аналізу кредитоспроможності клієнта та здійснення оцінки самого кредитного проекту, необхідно також виділити важливим моментом — повернення кредиту. Більшість кредитних операцій, які надаються позичальнику закріплюються забезпеченням, що оформляється документом, який має юридичну силу, що полягає в тому, якщо позичальник на момент погашення боргу не матиме грошових ресурсів для розрахунку, то відповідно зазначене ним майно, перейде у власність банківської установи. Про те майно, яке позичальником зазначене, як забезпечення не може кредитними інспекторами бути прийнятим до уваги, до того моменту часу доки його вони не перевірять і не визначать його вартість та ступінь ліквідності, що забезпечуватиме повернення кредиту.

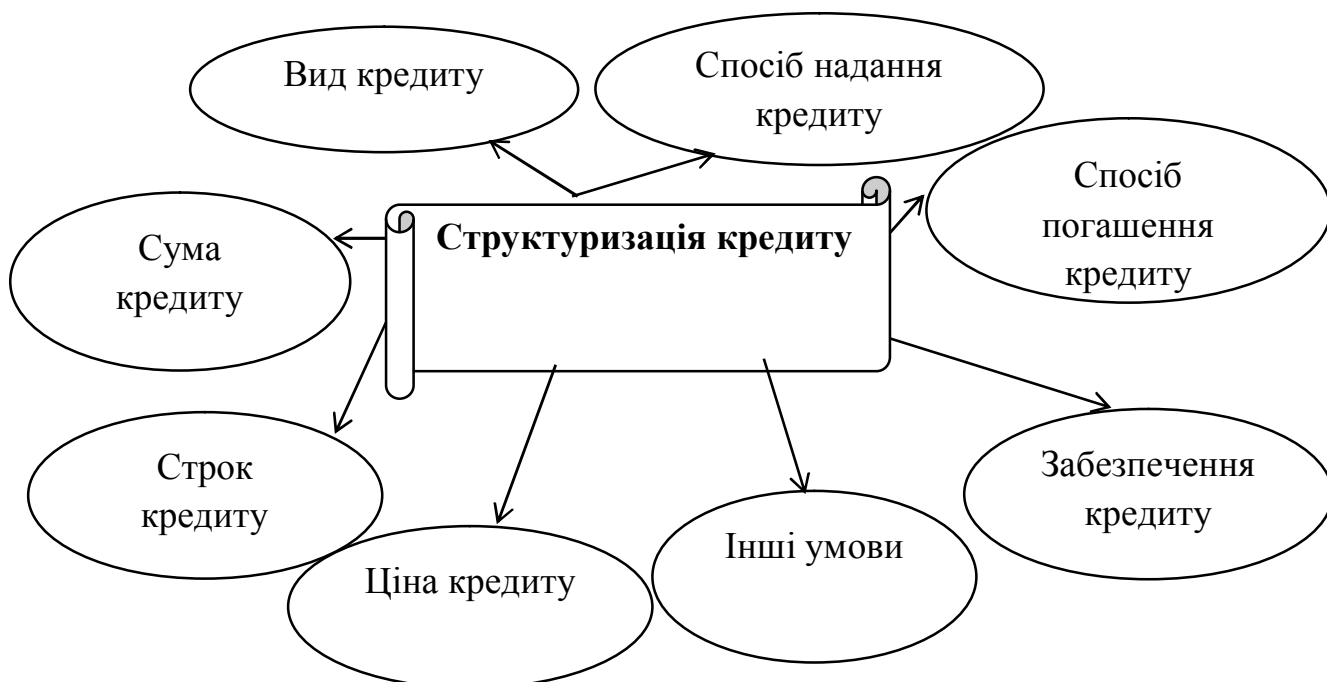
На підготовчому етапі процесу кредитування, в момент схвалення позитивного рішення за умов проведення оцінки кредитоспроможності позичальника, оцінки і врахування усіх можливих ризиків, та дослідження майна, що зазначене, як забезпечення, починають розробляти структуру кредитного договору (рис. 2.2).

Починаючи розробку кредитної угоди, перш за все потрібно визначити вид кредиту, аби знати на які цілі спрямовувати кредит. Залежно від того, на що будуть спрямовуватимуться отримані підприємством кредитні ресурси, різнитиметься і спосіб акумулювання коштів, необхідних для погашення заборгованості. Запозиченні кошти, які були використані для формування оборотного капіталу, тобто, як правило, як після реалізації продукції у позичальника з'являється можливість повернути кредит. Цей кругообіг, зазвичай, не перевищує одного року. Тому кредити, вкладені в оборотній капітал, належать до короткострокових. Якщо ж використовується для придбання обладнання транспортних засобів та інших фондів основних засобів, то кошти для його погашення будуть отримані в процесі тривалого

періоду експлуатації, який перевищує один рік, у такому разі потрібний довгостроковий кредит [20, с. 121].

При структуруванні кредиту важливу роль відіграє кожний із компонентів, оскільки від кожного із них залежить виконання позичальником передбачених умов. Взнявши до уваги у структуризації кредиту визначення періоду кредитування, якщо в угоді будуть передбаченні стислі строки, то по своїй мірі може привести до того що позичальник залишиться без необхідних коштів, а то в свою чергу приведе до спаду його виробництва. Якщо ж навпаки задовгий строк, то це може викликати моменти, в яких позичальник користуватиметься неконтрольованими банком коштами. Немало важливим є фактор встановлення правильної суми кредиту, адже встановлення її заниженої може призвести до порушення строків повернення, а завищення її до недоцільного використання частини кредиту. Важливим є елемент встановлення ціни на кредит, тобто сплата відсотків. При встановленні ціни слід враховувати різні чинники, що можуть впливати на процес кредитування, а таким чином тут враховуються усі взаємозв'язки банківської установи з клієнтами.

Рис. 2.2. Структуризація кредиту

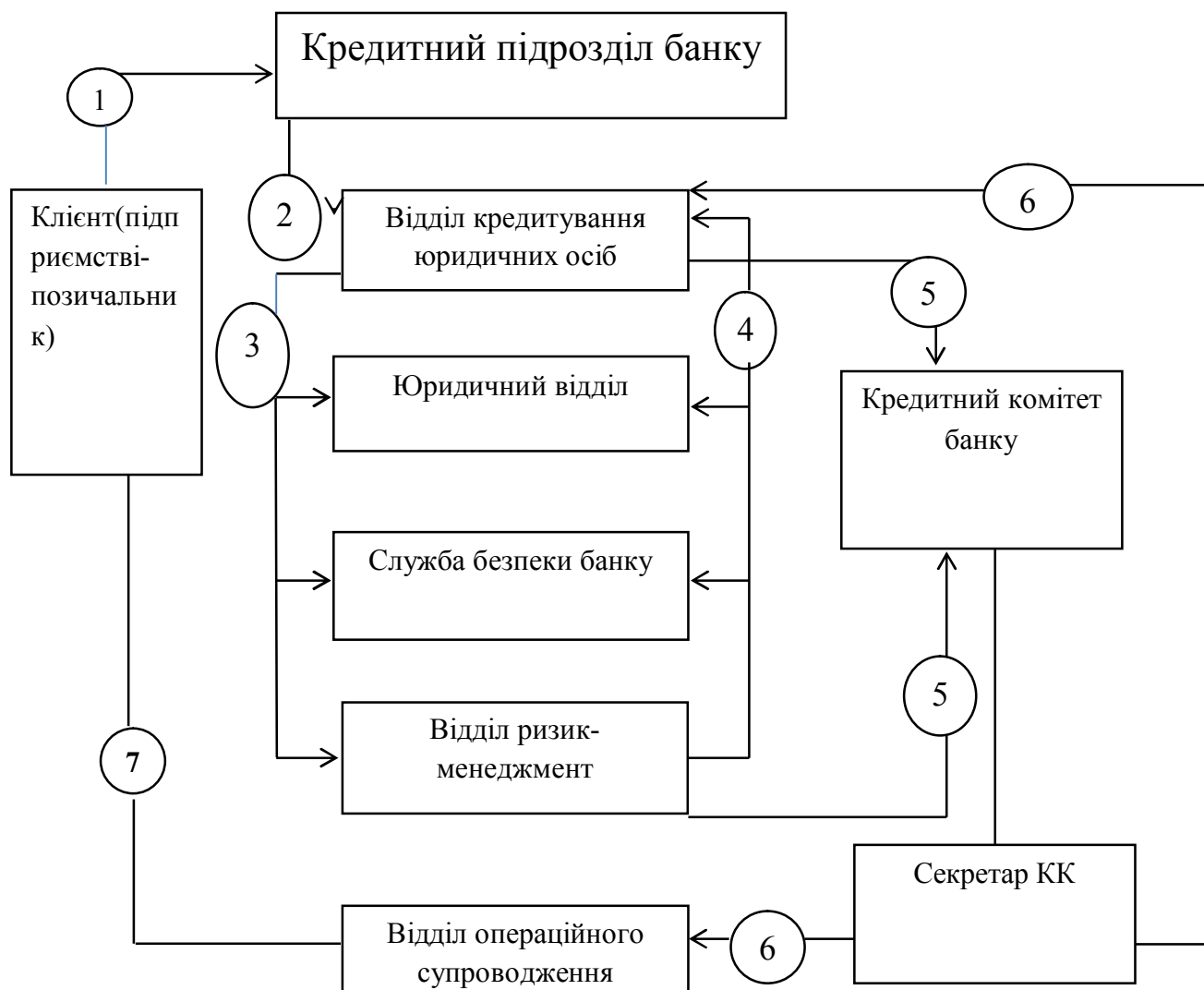
Після користування кредитом настає момент його повернення, який в свою чергу може здійснюватися різними способами: внесення всієї суми після закінчення строку кредиту; внесення однаковими частинами суми протягом всього терміну угоди; методом направлення виторгу від реалізації продукції на повернення кредиту. Також важливим моментом у кредитному структуруванні можна виділяти наявність забезпечення кредиту. Забезпеченням у кредитній угоді може виступати рухоме і нерухоме майно, гарантії, поруки, страхування та інше. Роль забезпечення полягає в тому, що для банку це є певна гарантія щодо повернення позики позичальником у випадку, якщо він не зможе повернути раніше взятої суми у грошовому виразі. Після закінчення підготовчого етапу банківські працівники переходять на наступний — основний етап.

На цьому етапі проводяться переговори з клієнтами і складаються умови кредитної угоди. На цій стадії клієнт знайомиться з умовами угоди і всіма елементами кредитної операції. Умови угоди можуть досить суттєво відрізнитися від умов, що раніше були зазначені клієнтом. Зближення позицій банку і клієнта та досягнення компромісу є кінцевою метою переговорів. Разом із кредитним і юридичним відділами здійснюється перевірка усіх необхідних даних про клієнта і працівниками служби банківської безпеки, разом з тим вони повідомляють клієнта про можливі наслідки у зв'язку із неправдивими даними, тобто про кримінальну, цивільну і адміністративну відповідальність.

Після проведенням потрібних заходів банківським працівником готується висновок в якому відображають:

- відомості про позичальника;
- умови кредитування;
- висновки про кредитоспроможність клієнта;
- умови страхування;
- клас позичальника за рейтингом надійності;
- пропозиції кредитному комітету.

У разі прийняття позитивного рішення щодо видачі кредиту починається оформлення потрібної документації яка проходить не малий шлях, який відображено на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Схема руху кредитної документації у банківських установах [20, с. 125]

- 1) Клієнт звертається до кредитного підрозділу банківської установи з клопотанням про одержання кредиту;
- 2) Кредитна заявка потенційного клієнта передається до відділу кредитування юридичних осіб, який комплектує пакет необхідних документів;
- 3) Відділ кредитування юридичних осіб готує запити до юридичного відділу, служби безпеки банку та відділу управління ризиками;

- 4) Служба безпеки, юридичний відділ та ризик менеджменту здійснюють аналіз наданої документації і направляють висновки про прийняття рішення про надання кредиту;
- 5) Кредитний підрозділ узагальнює всі отримані від служб банку висновки і готує представлення на кредитний комітет;
- 6) За умови прийняття позитивного рішення на кредитному комітеті банку секретар кредитного комітету доводить до відома відповідні відділи про прийняття рішення до виконання ;
- 7) Операційний відділ оформляє відповідні документи та забезпечує складання та надсилання розпоряджень про видачу кредиту позичальнику [20, с. 126].

Надання кредиту оформляється розпорядженням кредитного комітету своєї бухгалтерії про відкриття кредитного рахунку. Після проведення клопіткої роботи з великим обсягом документації настає момент укладання кредитного договору, який може бути, як для юридичної особи — позичальника так і для фізичної особи позичальника (див. додаток. 3).

На заключному етапі процесу кредитування проводиться контроль за виконанням кредитного договору, а також сплатою відсотків у зазначені терміни згідно договору. На цьому етапі настає порядок, форма і строки погашення кредиту позичальником які, як правило, передбачаються у кредитному договорі. У разі виникнення проблеми, щодо погашення позичальником заборгованості за позикою і відсотків за нею у вказані строки, які попередньо були обговоренні у кредитному договорі, банк в окремих випадках за клопотанням позичальника може надати йому відстрочку на погашення боргу під вищий відсоток, який раніше передбачався в угоді.

Проте, якщо банком буде відмовлено піти на зустріч позичальнику, то він реалізує своє право на повернення боргу і відсотків за ним за рахунок забезпечення, прийнятого від позичальника при видачі йому кредиту. У випадку несвоєчасного сплати боргу за кредитом і повернення відсотків за

ним, а також відсутності домовленостей між банком і позичальником про відстрочки платежу за кредитом банк має право застосувати штрафні санкції в розмірах, які були передбачені у кредитному договорі. На цьому етапі слід врахувати такі методи контролю, як за дотриманням кредитних принципів, виявлення проблемних кредитів і їх ліквідація, виявлення кредитного ризику та інше.

Отже, процес банківського кредитування є досить важливим у банківській діяльності, адже він є основним аспектом у видачі кредиту, що дозволяє розширити економічні можливості суб'єктів кредитування і тим самим забезпечити розвиток народного господарювання. Одним із основних моментів у формуванні кредитного процесу виступає проведення оцінки кредитоспроможності позичальника. Такий крок у кредитному процесі забезпечує уникнення, або призводить до мінімального обсягу отримання кредитного ризику. Тим самим це призводить до того, що можна забезпечити надійність з боку банківських установ щодо формування кредитних портфелів, тобто якісне оцінювання фінансового стану позичальника, призведе до того, що в кредитних портфелях усіх банківських установ зменшиться кількість проблемних кредитів, що на сьогоднішній день їх частка з кожним роком зростає. Аналіз діяльності комерційних банків щодо забезпечення повернення наданих банками кредитів показують нам негативні показники, оскільки частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків за 2013 рік у порівнянні з аналогічними показниками за 2007 рік зросли (на 7,24%) і складає 8,89% (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка структури заборгованості за кредитами, наданими банками за 2007 -2013 рр.*

* Джерело: Основні показники діяльності банків:[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Показники (млн.грн.)	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
Кредитний портфель	269688	485 368	792384	747348	755030	825320	815 327
Проблемні кредити	4456	6357	18015	69935	84851	79292	72 520
Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків	1,65	1,31	2,27	9,36	11,2	9,61	8,89

Проте, взявши до уваги останні три роки 01.01.2011р. – 01.01.2013р. (табл.2.1), можна зробити наступний висновок, що стан банківського кредитування в Україні покращився, оскільки частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банківської системи почала зменшуватися і станом на 01.01.2013 рік становила 8,89% (зменшилася на 2,31%).

2.2. Характеристика основних показників оцінки кредитоспроможності клієнтів-юридичних осіб у банківських установах

На сьогоднішній момент часу фінансовий сектор розвивається, і одним із найголовніших сегментів ринкової економіки, виділяють банківські установи що здатні забезпечити розвиток економіки. Вони тісно співпрацюють з різними фінансовими і нефінансовими корпораціями, які потребують в свою чергу фінансової допомоги із боку банків, у зв'язку з нестачею власних коштів, щоб створювати грошові потоки. Така ситуація приводить до виникнення кредитних відносин між банківськими установами

і самими підприємствами. Як раніше нами було зазначено, що кредитування є однією із прибуткових банківських операцій, то в той же час, така операція є досить ризиковою для банківських установ на певному етапі розвитку.

Головною причиною виникнення відносин між кредитором і позичальником полягає у здатності клієнта розрахуватися за позикою у зазначені терміни, тобто суб'єкт у ролі позичальника має бути кредитоспроможним, що є важливим показником для банку, аби уникнути негативних наслідків для подальшої діяльності.

На сьогоднішньому етапі розвитку економіки, спостерігається вдосконалення і розвиток банками здійснення оцінки кредитоспроможності клієнтів — юридичних осіб. Значення кредитоспроможності є досить поширеним і багатофакторним в фінансовому світі, і звичайно єдиного поняття щодо визначення “кредитоспроможності” не існує, так само як і не існує єдиної системи вимірювання оцінки кредитоздатності позичальників.

Такий процес розглядався досить багатьма відомими економістами і кожним із них були представлені свої погляди, щодо визначення здатності позичальника розраховуватися за своїми зобов'язаннями, такими були У.В. Владичин [20], Н. І. Версаль [19], С. Смерічевський [84], О.В. Дзюблюк [39], О.І. Лаврушин [62] та інші.

Окрім депозитних корпорацій, оцінка кредитоспроможності позичальника є важливим елементом і для самого клієнта, адже від результатів його фінансового становища залежить висновок того, чи нададуть йому кредит на подальші потреби, чи в даній операції буде відмовлено.

Кредитоспроможність прямо пов'язана з фінансово – господарським станом підприємства, тобто це — сукупність характеристик, що розкривають його забезпеченість фінансовими ресурсами, які є необхідними для ефективного функціонування, та використання власних і залучених ресурсів, фінансово — господарськими зв'язками у процесі співпраці з іншими суб'єктами господарської діяльності, які включають платоспроможність,

прибутковість, фінансову стабільність і ділову активність. Фінансово — господарський стан підприємства може бути стійким чи дуже добрим; недостатньо стійким чи задовільним; нестійким чи сумнівним; кризовим чи незадовільним [46, с. 10,11]..

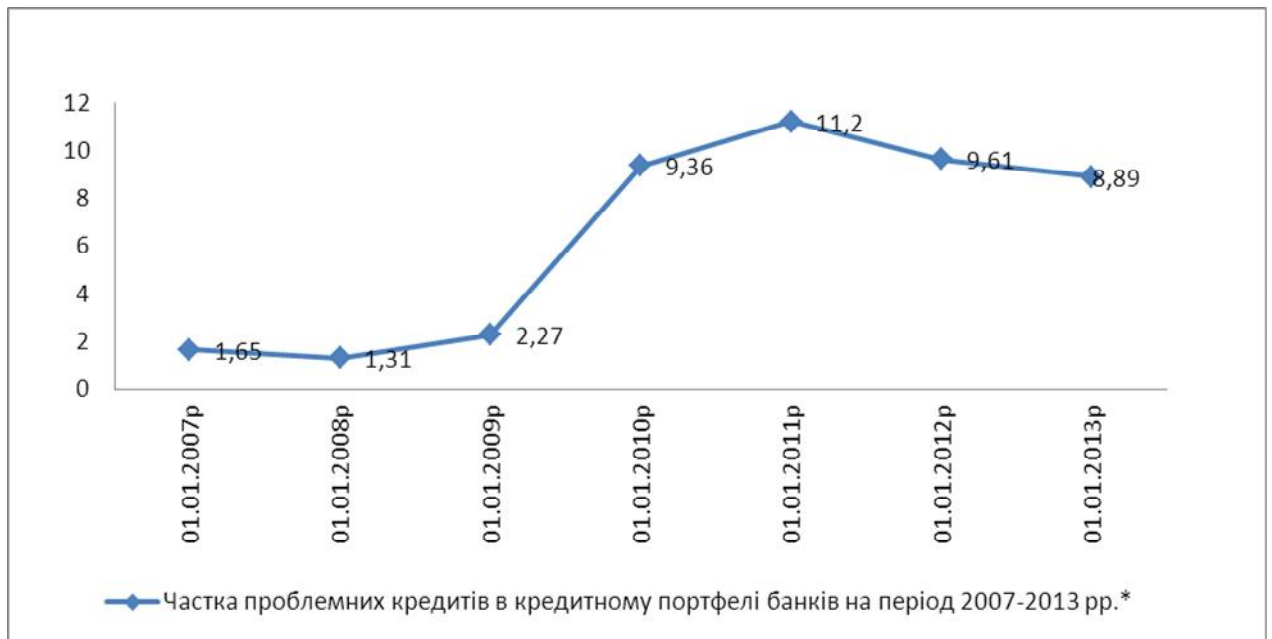
Це залежить від багатьох факторів, а саме:

- виду діяльності;
- виду ресурсів,що використовуються у процесі виробництва;
- ефективності управління підприємством;
- кон'юнктури ринку;
- загальної економічної ситуації в країні та інше [46, с. 10,11].

Усі вище перераховані фактори мають досить суттєвий вплив на визначення кредитоспроможності позичальника. Дані складові є актуальними у здійсненні комплексної оцінки позичальників, адже чим ефективніше буде проводитися вказана методика, тим меншими стануть обсяги проблемних кредитів, оскільки їх частка висока, що є негативним, для банківської системи оскільки їх частка у кредитному портфелі банків на період 01.01.2013 р. у порівнянні із аналогічними показниками за 01.01.2007 р. зросли (на 7,73%) і складає 8,89% (рис.2.4).

Щоб змінити у кращу сторону дану ситуацію слід у кредитному портфелі банків, застосовувати перспективну методику для визначення оцінки кредитоспроможності позичальника у банківській установі.

* Джерело: Основні показники діяльності банків: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

Рис. 2.4. Динаміка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків за 2007 – 2013 рр*

Варто відзначити, що сучасні підходи для оцінення кредитоспроможності позичальників в комерційних установах можуть будуватися на комплексному застосуванні фінансових та нефінансових критеріях. На практиці оцінка кредитоспроможності позичальника проводиться на основі вивчення:

1) репутації позичальника, що включає в собі своєчасність і повноту розрахунків, відповідальність керівництва, правдивість фінансової звітності, що пре підноситься до банку ;

2) наявності матеріального забезпечення, що може виступати у ролі гарантії, що покриє збитки у разі неповернення;

3) спроможності позичальника одержати дохід, який в майбутньому достатній аби його реалізувати.

Проте, якими би різносторонніми не були способи оцінки кредитоспроможності, їх об'єднує те, що вони базуються на фінансових даних звітностей, що відноситься до минулого періоду. Виходячи з цього, потрібно, аби вітчизняні банки запозичили з зарубіжного досвіду способи

прогнозування фінансового стану позичальника у майбутніх періодах. Це спричинено відсутністю методик сучасного опрацювання показників на перспективу, оскільки саме вони можуть відображати імовірність повернення кредиту.

Недоліком вітчизняних методів, що до визначення кредитоспроможності позичальника можна виділити відсутність єдиних та ефективних підходів для аналізу елементів фінансової позиції клієнта.

Позаяк, зазначають О. В. Дзюблюк і О. Л. Малахова, що : “кредитоспроможність ” — це не лише фінансовий стан, але і так звана юридична сторона та ділова репутація клієнта, до яких включають: правоздатність, організація бухгалтерського обліку, порядок зберігання та реалізації товарів (як правило, оцінка згідно нормативних актів), якість управління, наявність нормальних умов для прийняття рішень, стійке сімейне становище, наявність бездоганної репутації тощо” [38, с. 89].

Для визначення кредитоспроможності позичальника — юридичної особи єдиної системи не має, тому кожним банком самостійно визначаються межі за якими вони прагнуть оцінювати той чи інший суб’єкт господарювання. Проте обов’язковим є дотримання Положенням НБУ “Про порядок формування і використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями” № 23 від 15.02.2012 [80].

Оцінку кредитоспроможності позичальника можна відобразити за різними категоріями і по-різному їх розглядати, проте найбільш вживаними є такі, що дають комплексну оцінку установи, яка прагне отримати грошові кошти на кредитній основі. До таких показників ми можемо віднести: якість рівня менеджменту на підприємстві, конкурентоздатність установи, як на внутрішньому ринку, так і зовнішню його діяльність, наявність ресурсів і оцінку грошових коштів за попередні роки діяльності, ефективність продукції що пропонується даним підприємством та багато інших можливих показників, що є доцільними у використанні. Таким чином усі перераховані

показники прийнято розподіляти на категорії якісних показників, що включають оцінку фінансового стану підприємства, і наступною категорією слід зазначити кількісні показники, яким притаманні фінансові коефіцієнти, що допомагають визначити фінансове становище одного підприємства по відношенню до другого і визначити їх відповідність до встановлених значень, що припадають на відповідний коефіцієнт.

Головною метою підприємства при врегульованні своєї кредитоспроможності є підтримка її на певному рівні, щоб банк був готовий надати кредит, не утворюючи для себе при цьому великого ризику. На такому етапі виникає проблема визначення рівня кредитоспроможності позичальника банком. У вітчизняній практиці використовуються одні із основних методів оцінки кредитоспроможності, а саме:

- за допомогою фінансових коефіцієнтів;
- на базі аналізу грошових потоків;
- за допомогою аналізу ділового ризику.

Кожен із цих методів включають в собі певні недоліки, тому їх рекомендується використовувати в об'єднаній системі.

Стратегічною метою підприємства у рамках забезпечення кредитоспроможності на відповідних рівнях є те, що вони прагнуть зберегти на належній позиції усі необхідні коефіцієнти і фінансовий стан показників, що враховуються при оцінці кредитоспроможності. У сучасних економічних умовах актуальною проблемою, яка постає перед підприємствами є керування кредитоспроможністю. Метою комплексного вивчення кредитоспроможності є доцільно розглянути весь процес як цілу систему що надає всі можливості для забезпечення подальшого функціонування не фінансових корпорацій.

До основних якісних показників, відносять:

- кредитну історію потенційного клієнта та ті показники, що можуть представити підприємницьку діяльність на ринку і співпрацю підприємства з іншими юридичними особами;

- період функціонування на ринку, вид діяльності, джерела погашення кредиту, міра залежності підприємства від покупців і постачальників;

- оцінку ринкової позиції і визначення ринкової позиції підприємства, що дає змогу ознайомитися банку з торговою маркою, конкурентноспроможність продукції і попит неї, віддаленість від постійних постачальників та покупців;

- вивчення клієнтської бази позичальника;
- ефективність рівня менеджменту в організації;
- наявність забезпечення.

Більшість вітчизняних банківських установ не хочуть проводити операції з кредитування для підприємств, які є новачками, тобто термін діяльності яких менший одного року на ринку вони неохоче співпрацюють з ними, аби уберегти себе від непередбачених втрат в процесі кредитування. Необхідним елементом є врахування навиків підприємства управляти своїми витратами, запасами, розподіл і застосування фінансових потоків та іншими не мало важливими показниками. Після проведення методики розрахунків отримують результат про фінансову діяльність підприємства, на основі якої визначають кредитоспроможність позичальника, що є юридичною особою. Наступним важливим етапом при визначенні кредитоспроможності позичальників виділяють групи кількісних показників (див. додаток И), а також такі інші немало важливі (див. додаток К), що допомагають краще дізнатися про позичальника.

На сьогоднішній час дані показники хоч враховуються при проведенні аналізу кредитоспроможності позичальника, але є мало ефективними і потребують вдосконалення. Основою вдосконалення системи показників можна вважати те, що розглядаються нові підходи для оцінки кредитоспроможності позичальників юридичних осіб. Виникає певне бачення того що зарубіжними країнами такі методики відпрацьовуються давно і мають досить не погану репутацію серед інших систем. Вся банківська система побудована як єдиний механізм, тому із її розвитком

спостерігається тенденція покращення системи показників, що мають важливе значення у процесі кредитування. В кожній банківській установі існує своя специфіка підходу до клієнта не залежно від того який вид продукції він пропонує.

Одними із найбільш відомими і вживаними показниками, що враховуються у банківській практиці, виділяють такі, як: модель Альтмана (1968 р., США), система аналізу Вайбеля (1973 р., Швейцарія), модель Беермана (1976 р., Німеччина), та модель Краузе (1993 р., Німеччина), система показників Бівера (1966 р., США), методика оцінювання кредитних ризиків Дойче Бундесбанку (1999, 2003, 2008 рр., Deutsche Bundesbank). В основі цих методик і моделей покладено дискримінантний аналіз. Головне завдання багатofакторного дискримінантного аналізу в контексті оцінювання кредитних ризиків полягає у побудові дискримінантної моделі, за допомогою якої з високим рівнем імовірності можна здійснювати класифікацію підприємств за рівнем їх кредитоспроможності. Базовий алгоритм багатofакторної дискримінантної моделі для розрахунку інтегрального показника фінансового стану позичальника має своє значення [88, с.27].

Згідно до Положення “Про формування і використання резервів за активними операціями банків” від 15.02.2012 № 23 нами буде розглянуто найбільш вживаний і ефективний на сьогодні показник, що використовуються в національній банківській практиці для проведення оцінки фінансового стану позичальників, що являються юридичними особами є інтегральний показник із застосуванням багатofакторної дискримінантної моделі, що має такий вигляд [80]:

$$Z = a_1 K_1 + a_2 K_2 + a_3 K_3 + a_4 K_4 + a_5 K_5 + a_n K_n - a_0$$

Де Z - інтегральний показник;

$K_1, K_2 \dots K_n$ - фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника - юридичної особи для великого або

середнього підприємства. Для малого підприємства замість зазначених коефіцієнтів застосовуються коефіцієнти $МК_1, МК_2 \dots МК_n$;

$a_1, a_2 \dots a_n$ — параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються Національним банком України на підставі даних фінансової звітності боржників — юридичних осіб;

a_0 — вільний член дискримінантної моделі, значення якого щорічно актуалізуються Національним банком України [80].

При розрахунку інтегрального показника банками ураховуються моделі розрахунку інтегрального показника (див. додаток Л) і фінансових коефіцієнтів (див. додаток М), які використовуються для визначення інтегрального показника фінансового стану боржника — юридичної особи враховуються на базі яких присвоюють клас великим, середнім і малим підприємствам відповідно до виду його економічної діяльності (див. додаток Н) [80].

Взявши до уваги показники, за якими на практиці проводиться оцінка фінансового стану підприємств, можна зазначити, що як би хотіли себе уберегти банківські установи від ризиків це практично не можливо, оскільки процес кредитування є настільки великомасштабний, що врахувати все неможливо.

На сьогодні існує велика тенденція по кредитуванні, адже не можливе функціонування ринку економіки без вкладання коштів у щось нове і розширення його в подальшому, оскільки саме процес кредитування є головним у структурі банківських вкладень, що посідає своє місце серед основних показників банківської системи України, що виступає інструментом кредитного забезпечення підприємницької діяльності, (див додаток П), оскільки майже 50% активних операцій припадає на обслуговування комерційними банками юридичних осіб. З представлених показників ми можемо побачити, що тенденція надання банками кредитів, як по

відношенню до юридичних так і фізичних осіб виросла порівнюючи періоди за 2008 — 2013 роки на 329959 млн. грн.

Важливим моментом, на який слід звернути увагу виділяють той факт, що комерційні банки свій ресурсний вклад зосереджують на кредитуванні підприємницької діяльності, що забезпечує підвищення динаміки національного виробництва. Із наведених даних у таблиці 2.2 ми можемо побачити залучені ресурси, які надалі використовуються банками при кредитуванні економіки, які надають підтвердження тому, що банки відіграють важливу роль у процесі формування економічних відносин між економічними суб'єктами.

Вітчизняна банківська система має в наявності непоганий ресурсний потенціал, що надає змогу банківським установам проводити кредитування і вкладати кошти в інвестування реального сектору економіки, що приводить до покращення становища країни в цілому.

Наступним важливим фактором можна виділити і те, що ВВП в країні не містить стабільності в своєму розвитку тому, на нашу точку зору, буде доцільно провести дослідження тих факторів, які потребують кредитних вкладень, аби надати змогу визначити необхідний рівень розвитку підприємницької діяльності в Україні під час її економічного розвитку.

Варто зазначити той факт, що головним елементом функціонування на фінансовому ринку виділяють саме підприємства, адже вони є часткою великого механізму, що допомагають створити додаткові грошові потоки, які дозволяють забезпечити внутрішній ринок високоякісними послугами і товарами, а також спрямовують і створюють динаміку розвитку загалом всього економічного розвитку господарства. Проте слід не забувати, що сфера підприємницької діяльності в ринковій економіці є найбільш чутливим сегментом ринку, який під час переходу від одних тенденцій до інших, більш перспективніших, зазнає значних втрат, це може характеризуватися розпадом господарських відносин, гіршим станом технічного обладнання, збут

продукції може зазнати втрат, і в цілому призвести до погіршення фінансового стану підприємства.

Таблиця 2.2

Темпи кредитних вкладень комерційних банків України у реальний сектор економіки *

	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
Обсяг ВВП, млн.грн	709445	948056	913345	1082569	1316600	648747
Кредитні вкладення комерційних банків в економіку, млн.грн	426638	734022	723295	732823	801809	815925
Питома вага кредитних вкладень комерційних банків у ВВП, %	60,2	77,4	79,2	67,7	60,8	98,6
Кредитний портфель банків, всього	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327
Частка кредитного портфеля у ВВП країни, %	68,4	83,6	81,8	69,7	62,7	77,6
Кредити суб'єктам господарювання, усього	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання у ВВП, %	38,9	49,8	52,0	46,9	44,1	93,9

*Джерело: Бюлетень НБУ — 2013. — №3.

Співпраця банківських установ з суб'єктами господарювання проводиться на основі одних із ключових видів, які є широко вживаними на ринку послуг що спрямовані на забезпечення поточної і інвестиційної діяльності.

В Україні розподіл кредитних вкладень комерційних банків за вказаними напрямками відображає об'єктивні труднощі спрямування кредитного забезпечення на інвестиційні цілі, позаяк нижчі темпи оборотності основного капіталу, а від так більші строки окупності розміщених коштів зумовлюють більший ризик для банку та в умовах нестабільної економічної ситуації в перехідний період виступає антистимулом до кредитного забезпечення інвестиційних потреб підприємств [38, с. 86].

За результатами аналізу останніх років частка кредитування в інвестиційну діяльність зменшилася на 0,8%, і становить 13,4, що свідчить про негативні забезпечення суб'єктів господарювання кредитними ресурсами з боку фінансових установ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка частки кредитів у інвестиційній діяльності в Україні суб'єктам господарювання *

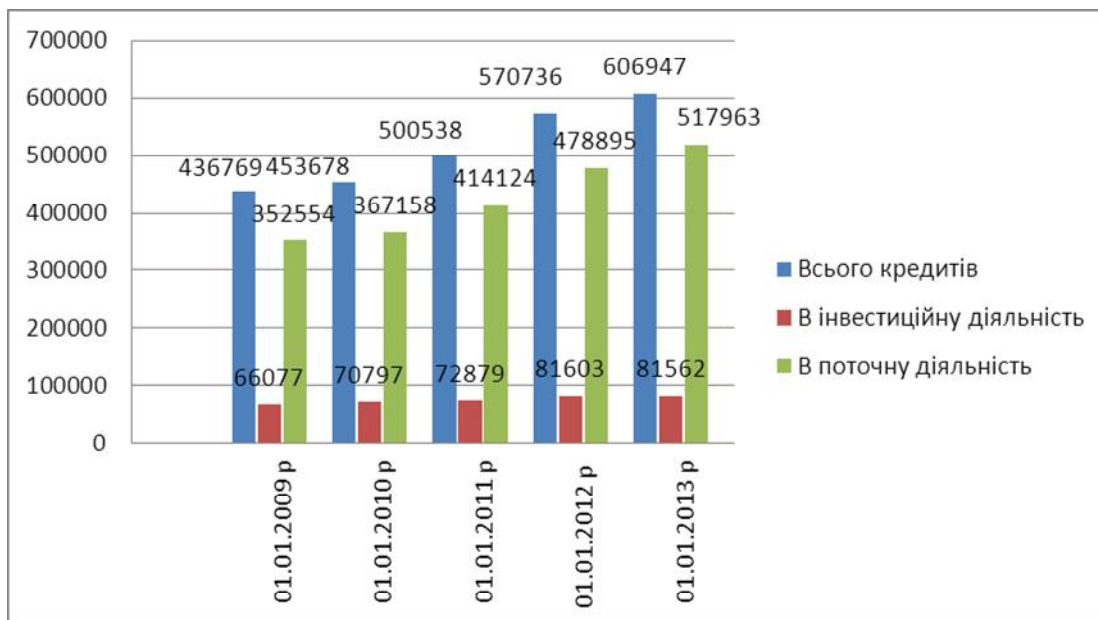
Показники (млн.грн.)	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
Усього кредитів в тому числі:	436769	453678	500538	570736	606947
В поточну діяльність	352554	367158	414124	478895	517963
В інвестиційну діяльність	66077	70797	72879	81603	81562
Частка кредитів у інвестиційній діяльності	15,1	15,6	14,5	14,2	13,4

*Джерело: Бюлетень НБУ — 2013. — №3

За останні роки діяльність комерційних банків України по кредитуванню суб'єктів підприємницької діяльності вкладаючи кошти в інвестиційну та поточну діяльності за періоди 01.01.2009 р. — 01.01.2013 р. мала досить різноманітний характер в свою чергу це відобразалося на тенденції збільшення наданих кредитів, що в інвестиційну діяльність, так і в поточну

діяльності за періоди 2009 — 2013 роки сума наданих кредитів зросла на 170178 млн. грн. Виходячи із наданих даних ми можемо побачити, як змінювалися позиції на рахунок поточної і інвестиційної діяльностей (рис.2.5).

На рис. 2.5 представлено динаміку змін кредитування юридичних осіб, що показує відповідні відмінності у наданих кредитах на поточну діяльність, а саме збільшення за останніх п'ять років суми кредитування становила приріст на 165409 млн. грн., у поточній діяльності, а також у інвестиційну діяльність сума кредитування зросла на 15485 млн. грн.

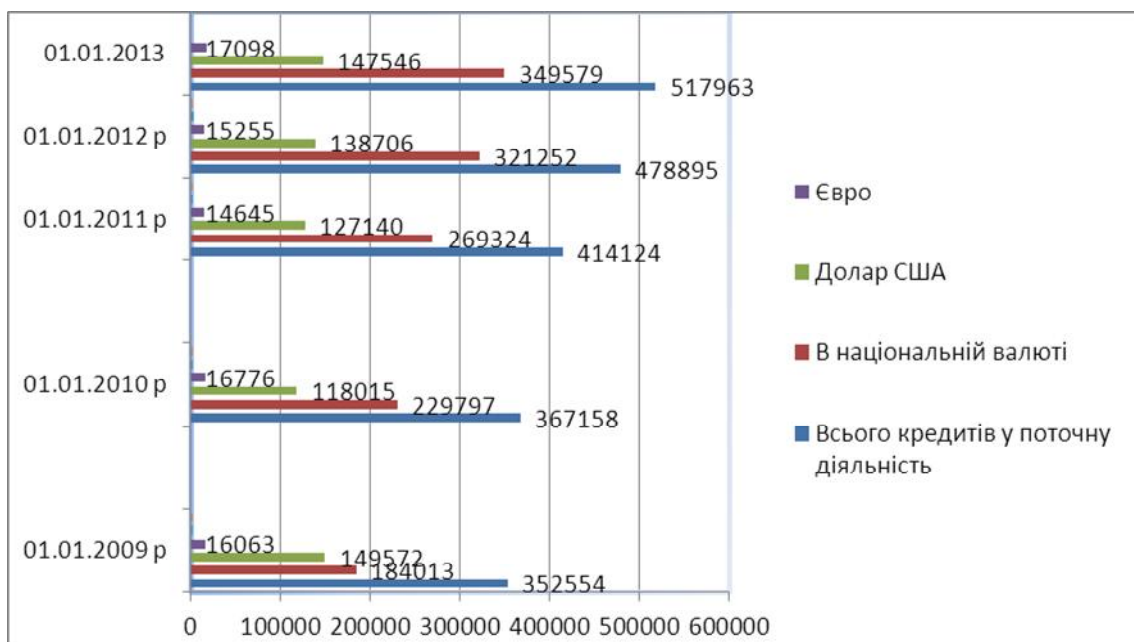

Рис. 2.5. Динаміка кредитування суб'єктів господарювання за 2009 — 2013 рр. в Україні [13, с. 113; 14, с. 109]

Виходячи з рис.2.5. можна зазначити, що вкладання коштів у поточну і інвестиційну діяльність відрізняються за своєю динамікою в економіці. Таким чином, за останні роки, комерційними банками проводиться активізація вкладення коштів у інвестиційну діяльність суб'єктів господарства, що дає змогу проявитися позитивними тенденціями у розвитку підприємницької діяльності проте порівнюючи такий рівень розвитку реального сектору із розвиненими країнами, є досить низьким. Дані кредити,

що видавалися комерційними банками нефінансовим корпораціям на поточну і інвестиційну діяльність можна представити у розрізі валют, щоб побачити тенденції надання кредитів, як у національній так і у іноземній валюті (рис. 2.6).

На даному рисунку ми можемо спостерігати за динамікою наданих кредитів за період 01.01.2009 — 01.01.2013 роки підприємствам на поточну діяльність у національній і іноземній валюті.

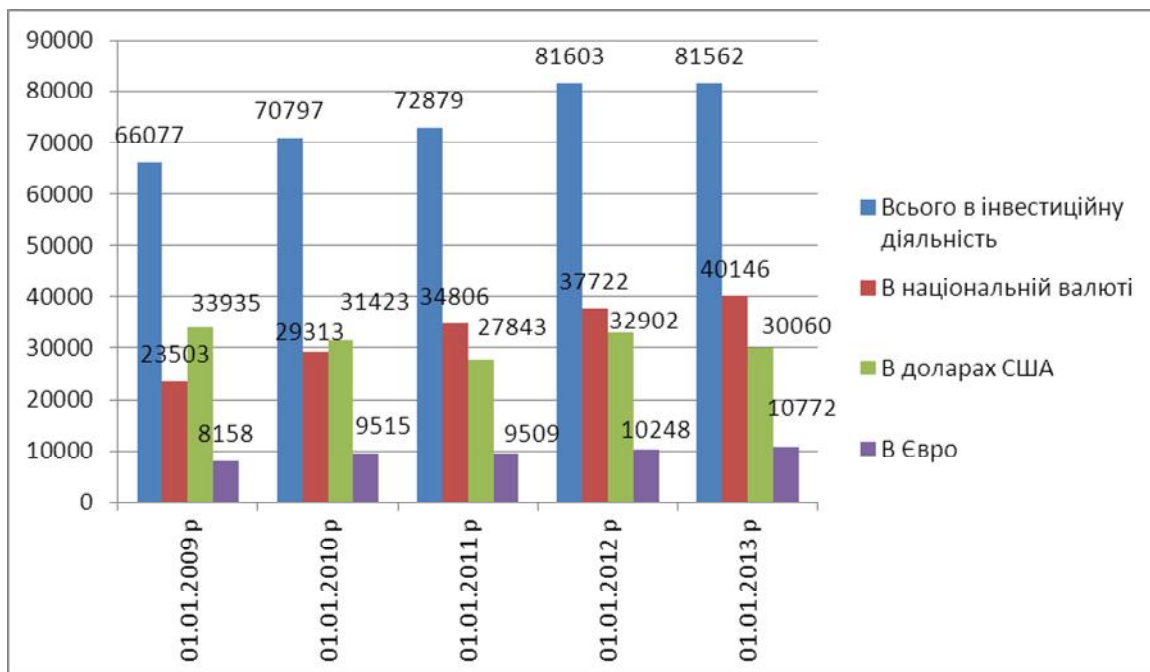

Рис. 2.6. Кредитування поточної діяльності нефінансових корпорацій у розрізі валют [14, с.109]

Зробивши висновки із побаченого рис. 2.6, ми можемо стверджувати, що надання кредитів у поточну діяльність мають досить непоганий розвиток, хоч і його замало для нашої країни, проте ми маємо змогу спостерігати за такими тенденціями, які існують у нас в країні на сьогодні. На представленому графіку нам зрозуміло, що протягом років кредитування поточної діяльності суб'єктів господарювання порівняно за 01.01.2009 року значно зросли на 165409 млн. грн., а також можемо порівняти тенденцію надання кредитів у розрізі найбільш вживаних іноземних валют, а саме долара США і євро. З

даного графіку впливає, що разом із видачею кредитів у національній валюті відповідно і зросла їх кількість у іноземних валютах.

Наступним, на що варто звернути увагу в процесі кредитування це вкладання коштів у інвестиційну діяльність, оскільки дана діяльність приносить розвиток і розширення існуючого сектору економіки, що на нашу, точку зору є немало важливим елементом розвитку народного господарства.

Рис. 2.7. Кредитування інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій у розрізі валют [14, с.109]

На рисунку 2.7 представлені дані про надання коштів в інвестиційну діяльність не фінансових корпорацій, що допомагають розширити господарські сторони в країні. Певні зрушення відбуваються за рахунок кредитування, проте порівняно із іншими країнами, цього не достатньо.

Виходячи із побаченого можна впевнено сказати, що в порівнянні з поточною діяльністю, інвестиційна діяльність отримала досить менші потоки грошових коштів за рахунок кредиту майже на 436401 млн. грн. Окрім такого висновку можна зробити наступний, що нефінансові корпорації на інвестиційну діяльність на період 01.01.2013 року отримали в порівнянні із даними на 01.01.2009 рік збільшення у кредитуванні на 15485 млн. грн. в той

же час відбулося зростання кредитування і у розрізі валют за цей проміжок часу, але існували певні зрушення у надані кредитів юридичним особам у іноземній валюті (долара США) на період 01.01.2011 року, тоді тенденція почала зменшуватися і сягала із 29313 до 27843 (зменшилася на 1470 млн. грн.), в 2012 році почала збільшуватися і досягла 32902 (збільшилася на 5059 млн. грн.), а в 2013 році почала зменшуватися і становила 30060 (зменшилася на 2842 млн. грн.)

Кредитування комерційними банками суб'єктів господарювання в процесі виявлення їх здатності повернути у майбутньому і на базі розрахунку кредитоспроможності позичальників, комерційні установи надають кошти не лише на поточну або інвестиційну діяльність, ними проводиться кредитування оптової і роздрібною торгівлі, що також має важливе значення у економічному середовищі. Таке кредитування може суттєво позначатися на спрямуванні кредитного забезпечення підприємницької діяльності не так у процес виробництва, як у процесі обміну, у якому відбувається швидкий оборот капіталу (див додаток Р). Надані кредити у різні види економічної діяльності сприяють розвитку економіки, через шляхи вкладання їх у суб'єкти господарювання, що безпосередньо займають свою питому вагу у структурі кредитів (див. додаток С), які допомагають покращити фінансовий стан країни загалом із — за допомоги своїх часток в реальному секторі (див. додаток Т).

Структура кредитних вкладень, що здійснюються з суб'єктами господарювання у економічних відносинах може поділятися на короткострокові банківські кредити, і на довгострокові кредити, кожен із видів наданих кредитів має своє місце застосування у кредитному процесі. В той же час, необхідно відзначити, що на рівні кредитного забезпечення банками суб'єктів малого та середнього бізнесу позначаються деякі чинники, які впливають на кредитний ринок у цілому насамперед можна поставити рентабельність суб'єктів господарювання реального сектору. Крім всього

зазначеного, розвиток кредитування призупиняється через відсутність реальних інструментів захисту інтересів банку.

На сьогоднішній період у функціонуванні банківської системи не вистачає досконалого механізму, який міг би спричинити вплив на позичальників, стосовно малого та середнього бізнесу, що є необхідним процесом створення методів для зниження банківських ризиків. При більшій зацікавленості банків у розширенні можливостей кредитного забезпечення суб'єктів бізнесу приведе до скорочення витрат банків, пов'язаних із опрацюванням кредитних заявок, інвестиційних проектів клієнтів та іншого.

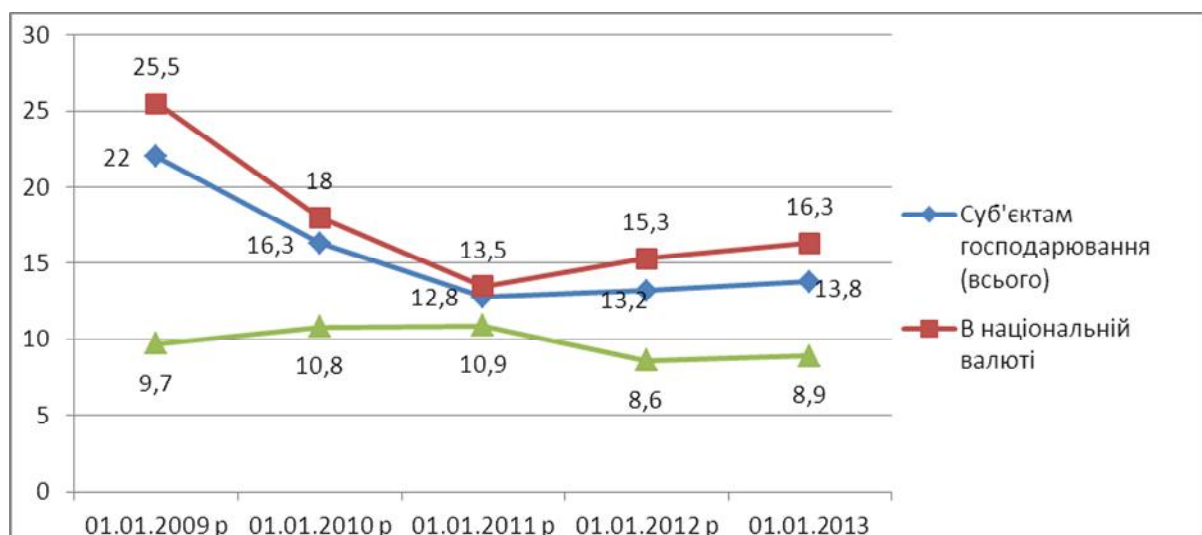
До наступних чинників, які сприятимуть на розвиток банківського кредитування підприємств, може бути низький рівень капіталізації банків, тобто переважання у пасивах вкладень, якими виступають депозитні операції.

Таким чином не приділивши значної уваги технології кредитування юридичних осіб при видачі надаючи кредит без застави позики, банки змушені формувати резерви під кредитні операції за рахунок власного прибутку (див. додаток У). Виходячи із представлених показників, ми можемо сказати, що формування резервів за активними операціями мають досить різнобічний характер за період 01.01.2009 року по 01.01.2013 рік, тобто з 01.01.2009 року по 01.01.2012 рік динаміка резервування свідчить, проте що банківською системою нашої країни обсяг резервів збільшувався на покриття можливих втрат за активними операціями, що прямо пов'язано із збільшенням обсягів видачі кредитних коштів. Формування і використання резерву є одним із головних аспектів, щодо дотримання комерційними банками встановлених НБУ порядків. Використання коштів загального резервного фонду має призначення, яке полягає у відшкодуванні можливих втрат за активними операціями банків, і на покриття певних судових витрат, що можуть виникнути, у зв'язку з нестачею коштів у спеціальному резервному фонді. Отже, головним призначенням сформованого резерву за активними операціями полягає на покритті можливих втрат за всіма

кредитними операціями і в той же час уникнути кредитних ризиків, які виникають.

Проте слід звернути увагу на аспект формування резервів на період 01.01.2013 року, ми бачимо що кількість коштів, у резервному фонді скоротилася на 16588 млн. грн., це в перш за все пов'язано із зменшенням кредитних операцій, що на сьогодні виникають. Одним із перших причин такого скорочення слід зазначити значне підвищення процентних ставок за кредитними операціями (рис. 2.8). На рисунку 2.8 нам показано, як змінювалися ставки за останні роки функціонування банківської діяльності в Україні і яке значення воно мало для подальшого розвитку в економіці у зв'язку із співпрацею разом із суб'єктами економіки і як в подальшому буде складатися їх розвиток у кредитних відносинах.

Відповідно до закону до Закону НБУ “ Про банки і банківську діяльність” банки можуть самостійно встановлювати свої відсоткові ставки за кредитні операції. Проте при зниженні облікової ставки НБУ за кредитами до 7,5 %, то при сьогоднішніх тенденціях можна впевнено сказати, що банківські кредити у розрізі регіонів спостерігається досить високою — від 14 — 22 % національній валюті і 8 — 11 % у іноземній.

Рис. 2.8. Динаміка середньо зважувальних процентних ставок за кредитами, які надані нефінансовим корпораціям (у розрізі валют) [14, с.

Проаналізувавши дану ситуацію, можна зазначити, що такий розвиток подій спричинений не лише по вині комерційних банків, а й інших структур, які беруть не безпосередньо участь у кредитних процесах. Існуюча проблема є комплексна як для самих банків, так і для держави. Рівень підвищення відсоткових ставок за кредитами, характеризується для банків у певній мірі, як захисна реакція на можливі втрати в майбутньому і з іншого боку, що визначається операційними видатками, по скільки відсоткова ставка НБУ слабо впливає на процес динаміки відсоткових ставок, за кредитами.

Варто відзначити, що останнім часом у комерційних банках можна спостерігати також за тим, як коливається маржа між процентними ставками за кредитними і депозитними операціями (див. додаток Ф). Якщо зробити порівняння різниць між даними операціями у відсоткових ставках (табл.2.4), то слід зазначити, що з 2009 року по 2012 рік маржа відсоткових ставок мала спадаючий характер на 4,8 %. У 2013 році маржа зросла до 6,1 % (на 0,2 %), що собою являє той фактор, що разом із збільшенням відсоткової маржі і збільшилась ефективність комерційних банків у кредитуванні, що за собою приносить покращену можливість кредитного забезпечення підприємницького сектору.

На сьогодні для менеджерів банків виникають нові завдання, що до розробки відповідних заходів для підвищення ефективності кредитної діяльності.

Таблиця 2.4

Динаміка зміни процентних ставок комерційних банків України за кредитними і депозитними операціями

Процентні ставки комерційних банків	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
За кредитами	22,0	16,3	12,8	13,2	13,8
За депозитами	11,5	7,0	4,6	7,3	7,7
Банківська маржа	10,5	9,3	8,2	5,9	6,1

*Джерело: Бюлетень НБУ — 2013. — №3

З метою оптимізації процентної політики комерційних банків, ціна кредиту, з одного боку, повинна бути такою, яка б сприяла ефективному функціонуванню реального сектора економіки і одночасно забезпечувала б кредитним установам відповідний рівень процентної маржі, тобто компенсувала величину витрат, які пов'язані з наданням кредиту. Але, в той же час, не можна допускати, щоб банки практикували покриття надзвичайно високих витрат за рахунок вартості кредитів [38 с, 164]..

На сьогоднішній день, в більшості випадків, в банках зберігаються досить високі операційні видатки, рівень яких був закладений ще в початковий період їх діяльності, в період високих темпів інфляції, коли банки могли собі забезпечувати високу рентабельність внаслідок інфляційного прибутку. У зв'язку із зниженням темпів інфляції помітно зменшилися доходи комерційних банків, але обсяги власних видатків зменшуються набагато нижчими темпами [38 с, 164].

Отже, виходячи із всього вище зазначеного можна сказати, що процентні ставки за кредитами мають встановлюватися комерційними банками таким чином, аби не призводити до загрози виникнення непередбачених ризиків внаслідок обслуговування клієнтів і в той же час стимулювати зменшення витрат за кредитними операціями. Процентні ставки повинні встановлюватися таким чином, аби їх найнижче значення могло покривати отримані витрати банку і приносити мінімальний дохід, а верхні рамки процентних ставок мають бути визначені таким чином, щоб вони виходили із основних параметрів грошово – кредитної політики НБУ, що існує нині на кредитному ринку.

2.3. Особливості оцінювання і зміст показників кредитоспроможності клієнтів банку — фізичних осіб

Банківські установи одні із перших фінансових структур, які надають широкий асортимент послуг, які приносять користь і задоволення потреб

пересічним громадянам країни. Одними із найголовніших пропозицій, що можуть запропонувати фізичній особі комерційні банки, це надання споживчого кредитування. Споживче кредитування може в собі включати іпотечне і зазвичай авто кредитування.

На сьогоднішній час кредитні операції серед населення є досить розповсюдженні і великомасштабними, проте в той же час несуть за собою перелік причин, які призводять до втрат і погіршення кредитного портфелю. Такі проблеми існують постійно, але в період криз відповідно набули загостреного характеру. Таким чином, визначення кредитоспроможності позичальників, що являються фізичними особами є невід'ємною складовою під час співпраці комерційних банків з своїми потенційними клієнтами.

Основним завданням банківських установ під час визначення кредитоспроможності фізичних осіб є присвоєння відповідного класу надійності того чи іншого позичальника, щоб забезпечити в повному обсязі повернення взятої позики в майбутньому і тим самим уберегти себе від ризиків. Операцією з визначення оцінки кредитоспроможності позичальника у банківській установі здійснюють спеціально відведені кредитні підрозділи, за якими закріплена відповідальність за таким видом діяльності.

Кредитоспроможність клієнта фізичної особи у світовій банківській практиці є одним із основних об'єктів оцінки при визначенні доцільності й форм кредитних відносин. Здатність до повернення боргу пов'язується з моральними якостями клієнта, його родом занять, ступенем вкладання капіталу в нерухоме майно, можливістю заробити кошти для погашення позики та інших зобов'язань [84, с. 29].

Аналіз кредитоспроможності позичальника на постійній основі дає змогу банку оперативного приймати рішення й здійснювати дії, спрямовані на виконання позичальником своїх зобов'язань. Під оцінкою банком кредитоспроможності позичальника найчастіше мають на увазі аналіз можливості й доцільності надання йому грошових коштів, визначення ймовірності їх повернення своєчасно і в повному обсязі [84, с. 29].

Період оцінювання кредитоспроможності позичальників фізичних осіб проводиться банками самостійно, але не рідше одного разу на рік. Згідно до Положення НБУ “Про формування і використання резервів за активними операціями банків” від 15.02.2012 № 23 комерційні банки можуть самостійно використовувати метод розрахунку фінансової позиції фізичної особи для визначення класу позичальника. При оцінці кредитоспроможності позичальників усіма банками застосовуються найбільш похідні показники, які поділяються на дві групи кількісні і якісні показники, які об’єктивно допомагають оцінити позичальника.

До кількісних показників відносять як правило:

- сукупний чистий дохід (щомісячні сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов’язання, у тому числі перед іншими банками);
- накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням боржника - фізичної особи);
- наявність забезпечення;
- коефіцієнт поточної платоспроможності.

Зазначені коефіцієнти допомагають, охарактеризувати поточну платоспроможність боржника — фізичної особи і його фінансові можливості виконувати зобов’язання за кредитними операціями.

Згадані коефіцієнти можна побачити відображеними в таблиці 2.5.

Наступними важливими показниками варто визначити — якісні показники, які допомагають краще вивчити потенційного клієнтів.

Група якісних показників розміщує у собі такі, складові як:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу);
- соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
- кредитну історію;
- вік клієнта;
- моральні і культурні, якості, та інше.

Таблиця 2.5

**Кількісні показники для оцінки кредитоспроможності позичальника –
фізичної особи***

Назва показника	Порядок розрахунку	Теоретичне значення	Економічний зміст
Коефіцієнт поточної платоспроможності позичальника фізичної особи (КПП)	$KPP = СЧД : ЩЗ_{кр}$, де СЧД – сукупний чистий дохід позичальника за місяць; $ЩЗ_{кр}$ – щомісячні зобов'язання позичальника щодо погашення кредиту та сплати процентів за ним.	Не менше ніж 0,5	співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань боржника - фізичної особи; співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування/застави; співвідношення щомісячних витрат боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів тощо
Сукупний чистий дохід позичальника	$СЧД = СД - СВ$, де СД – сукупні доходи позичальника; СВ – сукупні витрати позичальника.	Не менше як на 0,5 перевищувати $ЩЗ_{кр}$	Сукупний чистий дохід визначається, як різниця між сукупними щомісячними доходами та сукупними витратами.
Рівень забезпечення кредиту	$ЗК = ВЗ : (С_{кр} + В_{кр})$, де, ВЗ – заставна вартість забезпечення; $С_{кр}$ – сума кредиту; $В_{кр}$ – нараховані проценти за один місяць користування кредитом.	Заставна вартість майна не менше, як на 0,5 перевищує суму кредитної заборгованості.	Рівень забезпечення кредиту визначається, як співвідношення заставної вартості запропонованого забезпечення і суми кредиту та процентів за ним.

*Побудована авторами на основі даних [20, с. 218]

Оптимальні значення цих коефіцієнтів банк установлює самостійно з урахуванням видів кредитів і залежно від форми їх надання, цільового призначення, строку користування, наявності забезпечення, способу сплати тощо. Банк для розрахунку кількісних показників урахує доходи, факт отримання яких протягом дії договору підтверджується достовірними документами, виданими третьою особою (довідка з місця роботи, довідка про

доходи, виписка (довідка) банку з рахунку про рух коштів) Банк оцінює якісні показники на підставі достовірних документів, у тому числі відповідних копій документів, засвідчених в установленому законодавством порядку [80].

Оцінка фінансового стану боржника — фізичної особи, який є суб'єктом господарювання, має здійснюватися банком також з урахуванням аналізу фінансової звітності, що подається ним як суб'єктом господарювання за встановленими законодавством України формами. Аналіз фінансової звітності боржника — фізичної особи, який є суб'єктом господарювання, має враховувати дослідження динаміки показників його діяльності [80].

Виходячи із груп показників, що застосовуються у вітчизняній практиці, то їх можна пов'язати у систему оцінки кредитоспроможності що широко використовується на сьогодні банками — система кредитного скорингу, суть якої полягає в тому, щоб здійснити швидко, якісно і з найменшими деталями оцінку кредитоспроможності позичальників при присвоєні відповідного значення надійності.

У. В. Владичин зазначає, що: “Кредитний скоринг — це статистичний метод дослідження, який використовується кредиторами для швидкого та об'єктивного оцінювання кредитного ризику особи, що подає заявку на одержання кредиту.” Розрахунковий результат визначається в балах, які характеризують ступінь ймовірності погашення кредиту. Варіює залежно від обраної банківською установою методики оцінювання позичальників — фізичних осіб. Чим більша кількість балів, тим більша ймовірність для позичальника отримати кредит у банку [20, с. 214].

Можна зазначити, що використання системи кредитного скорингу, здійснюється у послідовності декількох етапів, а саме на першому місці відзначають основні показники на основі, який проводитимуть оцінку фінансового стану позичальника, наступним моментом є визначення загальної суми балів, щоб помноживши їх на коефіцієнти було зрозуміло, яке їх значення і чи воно відповідає дійсності, і нарешті заключним моментом

при кредитному скорингу слід віднести позичальника до відповідного класу надійності.

Вище згадані методи використовуються у нашій практиці і до сьогодні, адже єдиної системи оцінювання кредитоспроможності позичальників не існує, як у нас так і закордоном. Кожний показник по своєму характеризує різні групи позичальників, у банківських установах і це залежить від того, що у банківських установах існує різний ступінь довіри до різних класів позичальників; особливості окремого способу кредитування, що залежить від історично сформованої практики; використання механізмів мінімізувати ступінь ризику; різниця у підходах до визначення кредитоспроможності та інші не мало важливі елементи, що можливі у використанні. Проте на сьогодні, ці методи в деякій мірі вважаються застарілими і прагнуть щоб їх вдосконалювали, оскільки із їх застосуванням на практиці кількість проблемних кредитів не зникає (табл.2.6).

На сьогодні існують пропозиції щодо покращення оцінки кредитоспроможності позичальників фізичних осіб, до таких відносять Базельські рекомендації, мета яких полягає у покращенні банківського регулювання, щоб забезпечити зменшення кредитного ризику. Для оцінки кредитоспроможності позичальників фізичних осіб, пропонується використовувати підхід на основі власних, систем визначення фінансового стану клієнтів і присвоєння їм відповідної рейтингової оцінки. Даний метод пропонується у зв'язку із тим, що він є більш чутливим і при можливостях отриманих втрат, банківська установа буде прагнути її вдосконалити у процесі розробки нових методів для розрахунку можливостей клієнта. При оцінці кредитного стану позичальника можливе використання таких методів, як оцінка кредитоспроможності позичальника, врахування окремих інструментів активних операцій і об'єднаний метод, до якого включають одне і друге.

Таблиця 2.6

**Динаміка структури заборгованості за кредитами, наданими банками за
2008 — 2013рр.***

Показники (млн.грн.)	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
Кредитний портфель	485 368	792384	747348	755030	825320	815 327
Кредити надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775
Проблемні кредити	6357	18015	69935	84851	79292	72 520
Частка проблемних кредитів від фізичних осіб у кредитному портфелі банків	4,13	6,70	31,4	45,5	45,4	44,8

*Джерело: Основні показники діяльності банків:[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=3679

Проте розрахунки кредитного рейтингу за методом внутрішньої рейтингової системи неможливо масштабно застосовувати у вітчизняних банках у зв'язку з жорсткими вимогами до принципів функціонування таких систем. Так, Базельський комітет підкреслює: банки повинні будуть продемонструвати, що їхні внутрішньо рейтингові системи надійні й незмінні протягом часу. Принципи функціонування внутрішніх банківських систем мають збігатися з вимогами Базельського комітету, а термін, протягом якого внутрішні рейтингові системи використовуються у щоденній банківській діяльності, повинен становити як мінімум три роки [102].

Виходячи із сказаного, можна лише підкреслити те, що якби Центральним банком було розроблено єдині критерії, щодо використання їх для визначення внутрішнього рейтингу надійності позичальника у системі комерційних банків, то це дало би змогу покращити систему оцінки кредитоспроможності позичальників — фізичних осіб. На сучасному етапі

розвитку банківської системи, при видачі кредитів на споживчі цілі працівниками банків розглядається досить велика кількість необхідних документів і разом з тим враховуються різні моменти, які стосуються потенційного клієнта, а саме: дохід позичальника, наявність у власності майна, якщо дана власність є автомобілем, то береться до уваги його марка виробника, враховується освіта, сімейний стан, діяльність та інше.

Нами розглядалася така точка зору, що при здійсненні операцій з видачі кредитів, для всіх видів клієнтів у порівнянні клієнтів — фізичних осіб і клієнтів, які є юридичними особами, то банківська установа більшу перевагу надає фізичним особам, у зв'язку із тим, що їх вважають більш дисциплінованими, порядними і добросовісними. Проте виходячи із такого припущення не можна стверджувати, що юридичні особи є не порядними і їх кредитувати не потрібно, адже саме від них залежить велика частка розвитку економіки.

Більш складна й ретельна оцінка позичальника застосовується при видачі фізичним особам кредитів на невідкладні споживчі потреби. Це, як правило, середньострокові позики на купівлю дорогих речей, оплату послуг та робіт (наприклад, придбання дорогих меблів, плата за навчання, ремонт житла тощо). У цьому випадку багато великих комерційних банків визначає платоспроможність позичальника на підставі довідок із місця роботи про доходи та розміри утримань, а також за даними анкети. Результат обчислюється як середньомісячний дохід за вирахуванням усіх обов'язкових платежів, скоригований на поправний коефіцієнт і помножений на термін кредиту. Виходячи з отриманої суми, розраховується максимальний розмір кредиту. Отримана величина коригується з урахуванням таких факторів: надане забезпечення кредиту, інформація, що міститься у висновках служби безпеки та юридичного департаменту банку, залишок заборгованості за отриманими раніше позиками та інших [84, с. 30].

Для проведення таких операцій докладаються зусилля не малої кількості працівників, які допомагають визначити клас позичальника. Видача кредитів

на споживчі потреби має досить важливе значення, оскільки це є задоволення потреб клієнтів і в той же час виникає забезпечення для виробників утворення безперервного процесу відтворення та реалізація своїх послуг в майбутньому. Надання банком кредитних коштів фізичним особам за різні періоди часу, мали різноманітний характер, що за собою тягло ряд різних причин, що по — різному відображалися в кредитному процесі. На сьогодні кредитування фізичних осіб, а саме на споживчі потреби у порівнянні за 2009 рік знизилося на досить значну частину, що складає 48947 грн. млн. разом із споживчим кредитуванням зменшилося сума на даних кредитів і у іпотечне кредитування на 82525 млн. грн. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка кредитування фізичних осіб комерційними банками України
за період 01.01.2009 — 01.01.2013 рр.[14, с. 118]**

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Кредитів, всього, (млн.грн.)	275687	236251	208667	200027	188269
На споживчі потреби	167255	134337	122950	125766	126308
Іпотечне кредитування	143360	129080	109673	95218	60835
Частка від споживчих кредитів	60,2	56,8	58,9	62,8	67,1
Частка від іпотечних кредитів	40,8	43,2	41,1	37,2	32,3

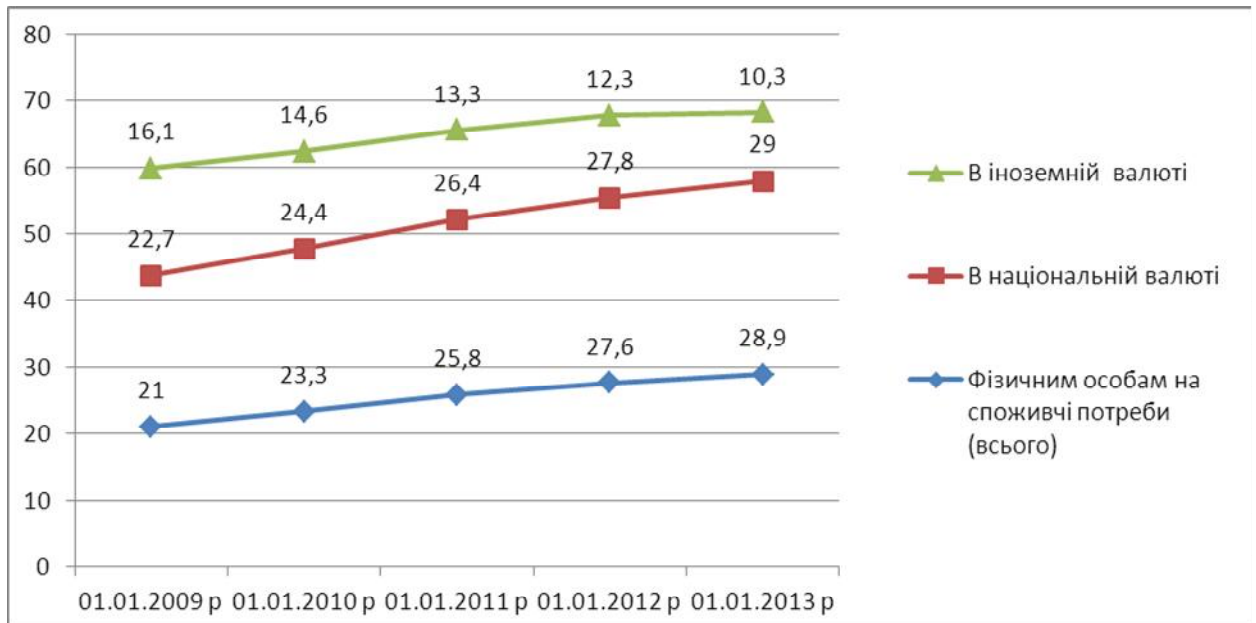
При іпотечному кредитуванні фізичних осіб основний спосіб зниження кредитного ризику банку — це проведення андеррайтингу позичальника. При цьому оцінюється ймовірність погашення кредиту, що передбачає аналіз платоспроможності потенційного клієнта у встановленому банком порядку, а також прийняття позитивного рішення за заявою на іпотечний кредит або відмову в наданні кредиту. Операціями з іпотечного кредитування фізичних осіб у банку займається кілька банківських підрозділів: юридична служба, служба безпеки, відділ цінних паперів, відділ житлового будівництва та інші.

Це свідчить про ступінь складності й трудомісткості процедури андерайтингу, яку кожен банк розробляє самостійно, обираючи критерії оцінки та умови надання іпотечних кредитів [84 с, 30].

Одним із головним моментом у застосуванні андерайтенгу є оцінка кредитоспроможності позичальника і повернення ним позики у зазначені терміни. Для проведення такої оцінки проводиться визначення доходів позичальника і його витрат, далі дізнаються чи є у наявності у позичальника майно, що може виступати у ролі забезпечення. Наступним кроком у проведенні методики на базі андерайтингу є потреба у використанні додаткових методів кількісної і якісної оцінки позичальника. До кількісних слід віднести відношення загальної суми щомісячних зобов'язань позичальника до сукупного сімейного доходу, а до якісних етичні риси характеру позичальника.

Отже, виходячи із методики андерайтингу можна сказати що це системний підхід, який допомагає здійснити оцінку кредитоспроможності позичальника враховуючи усі компоненти, які проявляються у позитивних і негативних якостях. Позитивним явищем у даній методиці можна виділити той факт, що дана система допомагає створити індивідуальний підхід для кожного клієнта при якій будуть розглядатися усі необхідні показники, для визначення їх рейтингу серед аналогічних послуг. Звісно даний метод не є бездоганний, його негативною стороною можна вважати, те що він є досить трудомістким і потребує наявності кваліфікованих працівників, які повинні знати, як з ним працювати. Переважна кількість банківських установ для зменшення кредитного ризику просто переходить на спосіб підвищення відсоткової ставки за кредитними операціями.

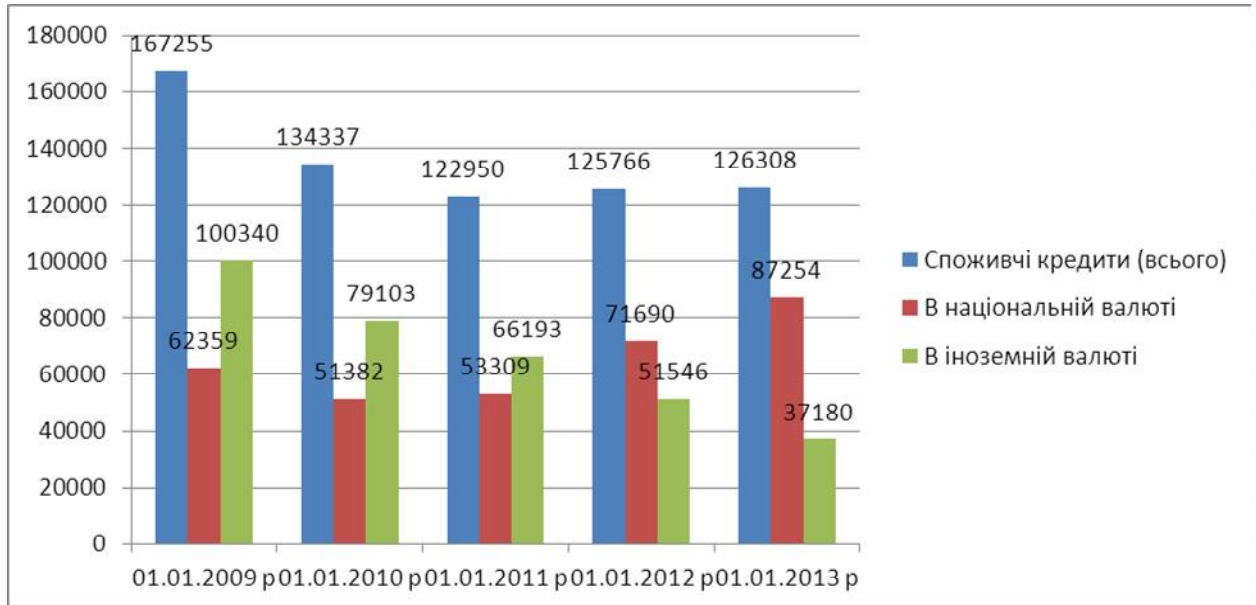
Процентна політика за кредитними операціями, що пов'язані із споживчим і іпотечним кредитуванням за останні роки мали різні тенденції у споживчому кредитуванні вони збільшилися на 7,9 % (рис. 2.9), а у іпотечному — на 0,6 % зменшилися (див. додаток X).

Рис.2.9. Динаміка середньозважувальних процентних ставок у розрізі валют за споживчим кредитуванням [13, с.147]

Виходячи із рисунку 2.9 на якому ми можемо спостерігати за збільшенням процентних ставок на споживчі кредити у національній, і зменшення у іноземній валюті, то на рисунку 2.10 ми можемо побачити суму зменшення споживчих кредитів за період 01.01.2009 року по 01.01.2013 рік на 40947 млн. грн. (рис. 2.10), аналогічна ситуація і з іпотечним кредитуванням — зменшення на 82525 млн. грн. (див. додаток Ц).

Отже, виходячи із представлених значень на рисунках 2.9 і 2.10 ми можемо зробити наступний висновок, що за період 01.01.2009 — 01.01.2013 роки тенденція за процентними ставками за споживчими кредитами для домашніх господарств зросла на 7,9 %, і як наслідок призвела до зменшення кількості споживчих кредитів на 40947 млн. грн. в цілому, але в ту саму чергу у національній валюті відсоткова ставка збільшилася на 6,3 %, що призвело до збільшення кредитування у гривневому еквіваленті на 24895 млн. грн., про що не можна сказати за — іноземну валюту, тобто із зменшенням процентної ставки (на 5,8 %) і знизилася кредитне вкладання (на 63160 млн. грн.). З побачених даних, нами допускається припущення, що населення потребує у додаткових грошових коштах, що і спонукає їх звертатися до банківських установ.

Рис. 2.10. Споживче кредитування домашніх господарств у розрізі валют [13, с.120; 14, с. 118]

Виходячи із даних, що показані у Додатках X і Ц слід зазначити, що в іпотечному кредитуванні домашніх господарств за період 2009 — 2013 рр. спостерігаються наступне : у національній валюті надання кредитів зменшилися на 1739 млн. грн. при середньозваженій ставці, що зменшилася на 2,9 %, а також зменшення суми кредитів у іноземній валюті (на 76972 млн. грн.), при зменшеній ставці на 9,8 %.

Отже, підводячи підсумки отриманих результатів за останні роки процес кредитування фізичних осіб в Україні часто змінювався. З цього випливає думка проте, що стан домашніх господарств в певній мірі являється нестабільним по скільки відбувається різниця коливань між наданими кредитами, як на споживчі потреби, так і на іпотечне кредитування, що в розрізі валют, так і між відсотковими ставками.

Таким чином, можна зазначити, що кредитоспроможність фізичних осіб у різні періоди часу є різною, що спричиняє тенденцію розбіжностей.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

З усього вище зазначеного можна зробити наступні висновки, що під механізмом кредитного процесу розуміють комплекс заходів, які між собою взаємопов'язані і забезпечують виконання усіх функцій, принципів і прийомів в момент проведення кредитних операцій. Кожна банківська установа проводить і застосовує свою методику для проведення організаційних і економічних прийомів кредитної діяльності, такий прийом називають процесом кредитування. Процес кредитування в першу чергу залежить від того, на скільки якісно складена співпраця працівників банків з клієнтами.

Можна зазначити, що процес банківського кредитування включає в собі комплекс послідовних дій, які між собою пов'язані і використовуються для досягнення банківської мети, яка полягає в отриманні прибутку. Для того, щоб забезпечити виконання усіх раніше зазначених умов у процесі кредитування необхідно застосовувати відповідний вплив на проведення даної операції, таким впливом слід називати — управління кредитним процесом. Управління кредитним процесом — це організація відповідних дій у проведенні діяльності банків при кредитуванні, метою яких є уникнення кредитного ризику, або зведення його до мінімального. Одним із методів, що може забезпечити уникнення кредитного ризику виділяють спосіб визначення кредитоздатності позичальника, як фізичної, так і юридичної осіб.

Визначення кредитоздатності позичальника юридичної особи — це спосіб, що прямо пов'язаний із фінансово — господарським станом підприємства — сукупністю характеристик, які розкривають його забезпеченість фінансовими ресурсами, необхідними для ефективного функціонування, ефективністю використання власних і залучених ресурсів, фінансово — господарськими зв'язками з іншими суб'єктами господарської діяльності, платоспроможністю, прибутковістю, фінансовою стабільністю і діловою активністю. Оцінку кредитоспроможності позичальника можна

відображати за різними категоріями і по-різному їх розглядати, оскільки єдиної системи не існує проте найбільш вживаними є такі показники, що дають комплексну оцінку установи, яка прагне отримати грошові кошти на кредитній основі. До таких показників ми можемо віднести: якість рівня менеджменту на підприємстві, конкурентоздатність установи, як на внутрішньому ринку, так і зовнішню його діяльність, наявність ресурсів і оцінку грошових коштів за попередні роки діяльності, ефективність продукції що пропонується даним підприємством та багато інших можливих показників, що є доцільними у використанні.

Наступна важлива категорія клієнтів банківських установ слід виділяти домашні господарства, які порівняно із юридичними є більш надійними і дисциплінованими. Проте, як і для підприємств, так і для домашніх господарств не існує єдиної методики для оцінки їх фінансового стану. Кредитоспроможність клієнта фізичної особи у всій банківській системі виступає одним із основних об'єктів оцінки для визначення доцільності кредитних відносин у майбутньому. Можливість повернути борг насамперед пов'язують з моральними якостями клієнта, його родом занять, ступенем вкладання капіталу в нерухоме майно, можливістю заробити кошти для погашення позики та інших зобов'язань. Період оцінювання кредитоспроможності позичальників фізичних осіб проводиться банками самостійно, але не рідше одного разу на рік.

При оцінці кредитоспроможності позичальників усіма банками застосовуються найбільш похідні показники, які поділяються на дві групи кількісні і якісні, які об'єктивно допомагають оцінити позичальника і визначити його клас надійності для банківських вкладень.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БАНКІВ З ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

3.1. Аналіз зарубіжного досвіду розрахунку кредитоспроможності і можливості його використання у вітчизняній банківській практиці

На теперішній час в банківській практиці використовується досить велика кількість різних методик для здійснення ефективної оцінки можливостей, в майбутньому розрахуватися позичальнику за своїми зобов'язаннями. Для визначення кредитоспроможності позичальників, банками використовуються різні комплексні заходи, аби в майбутньому уберегти себе від найпоширенішого ризику, що зустрічається у банківській практиці. Всі методики між собою взаємопов'язані, проте в кожній країні, так само як і у кожній фінансовій установі, проводиться по — різному, тому що кожна із методик відрізняється своєю кількістю показників, які застосовуються як окремі складові загальної системи визначення рейтингів позичальників. Існують різні критерії оцінки кредитоспроможності позичальників, що є фізичними або юридичними особами, які у банківських установах відіграють важливу роль. Такі показники є важливі як у вітчизняних банківських системах, так само вони велике значення посідають і в зарубіжних банках. У системі оцінювання кредитоспроможності позичальника, вітчизняною банківською системою варто використовувати методику, що застосовується у зарубіжній практиці. Такі методики у порівнянні із нашими є більш великомасштабними і ефективніші у використанні.

На базі нинішніх економічних перетворень у світовій економічній думці існує багато підходів до систематизації методів комплексного аналізу потенційних позичальників та ефективності майбутніх проектів, до таких систем відносять (див. додаток III) [15, с.156].

Зазначена система базується на комплексному аналізі банківських клієнтів, яка характеризує позичальника за кожним компонентом, який є

важливим у цих системах. Проаналізувавши за кожним елементом позичальника, не залежно від того чи це є юридична, або фізична особи можна оцінити фінансовий стан і можливість ризику за операціями, які виникають між кредитором і позичальником.

Найбільш використаними системами, що використовуються у банківській зарубіжній практиці виступає правило "5C" , а також 4 FC. В американській банківській практиці використання системи правила "5C" базується на основі аббревіатури від перших основних букв."Характер" (Character) позичальника — це насамперед його ділова репутація, ступінь відповідальності, спроможність погашати борги [17]. Тут же визначається ставлення позичальника до своїх зобов'язань у минулому, чи мав він затримки у погашенні позик, який його статус у світі бізнесу. Найбільш повно характер позичальника розкривається в ході попереднього інтерв'ю. "Спроможність" (Capacity) позичальника визначаються за допомогою глибокого аналізу його фінансового стану, доходів і витрат та перспектив їх динаміки у майбутньому [17]. При цьому особлива увага приділяється тому, що позичальник практично має тільки три джерела для погашення кредиту: поточні грошові надходження (cash inflow); продаж активів; нові позики на грошовому ринку. "Капітал" (Capital) фірми: ретельно аналізують його обсяг, структуру, співвідношення з іншими статтями активів та пасивів [17]. "Забезпечення" (Collateral) кредиту — дослідження конкретних форм і видів забезпечення, визначення його достатності, якості, а також, встановлення ринкової вартості та ступеня ліквідності кредитної застави [17]. "Умови" (Conditions) — це загальні економічні умови, що визначають ринкову ситуацію та справляють вплив на становище як банку, так і позичальника: стан економічної кон'юнктури, наявність конкуренції, податкова політика, механізм ціноутворення тощо [17].

Система 4FC (Four Foundations of Creditworthiness — чотири функції кредитоспроможності) досліджує передусім якість управління, що оцінюється фінансовим потенціалом і компетентністю позичальника;

динаміку галузі, яка визначається структурними і динамічними умовами галузі, а також конкурентною позицією підприємства; можливість реалізації застави, яка аналізується чистою ліквідною вартістю застави, можливістю контролю заставленого майна; фінансові умови, які засновуються на дослідженні рентабельності, ліквідності та лівереджу (фінансового важеля) за певний період часу [54].

Система CAMELS, що використовується Світовим банком характеризує більш ефективніше особу, що представляє собою позичальника, який є юридичною особою, або банком-позичальником. Адже саме ті компоненти що перераховані в цій моделі при оцінюванні стану позичальника дає загальну оцінку за якою можна визначити клас позичальника, що передбачено Положенням “Про формування і використання резервів за активними операціями банків” від 15.02.2012 № 23. Моделі CAMPARI, що використовують деякі світові банки, а також PARSER, яка є основою для визначення кредитоспроможності позичальників у банківській системі Великобританії, є більш прийнятними у їх застосуванні при вимірі фінансової позиції юридичних і фізичних осіб. Розглянувши велику кількість систем оцінки кредитоспроможності, ми більшу перевагу хочемо надати саме системі CAMPARI, оскільки вона надає можливість якісно оцінити саме домашні господарства.

Різні компоненти наведених систем мають дуже різне навантаження, вагомість та трудомісткість одних аспектів кредитоспроможності констатує з другорядністю та дублюванням інших. Однак доцільно було б у кредитній діяльності банків застосовувати нову систему оцінювання кредитоспроможності позичальників — "ЦЕНЗОР". Її було створено та впроваджено в 1997 р. "ЦЕНЗОР" складається з таких елементів: Ціль; Експозиція; Наслідки; Забезпечення; Обставини; Репутація (табл. 3.1). Система "ЦЕНЗОР" сприяє підготовці якісних інвестиційних пропозицій, баченню різних аспектів ризику своїх проектів, взаєморозумінню

позичальників та кредиторів, покращенню якості бізнес-планів і вдосконаленню їхнього оцінювання. [8, с.293].

Таблиця 3.1

Система аналізу кредитоспроможності за системою “ЦЕНЗОР”[15, с. 158]

Елемент	Зони виміру ризику	Розділи (підрозділи) бізнес-плану, що містять необхідну інформацію
Ціль	— мета; — інноваційність; — доцільність	резюме; опис продукції або послуг; план виробництва; фінансовий план (оцінка ефективності проекту);
Експозиція	— потреба у фінансуванні; — погашення боргу; — дефіцит кеш-фло	фінансовий план (фінансові потреби, прогнозний звіт про грошові потоки); маркетинговий план (прогноз реалізації);
Наслідки	— рентабельність; — ліквідність; — надійність	фінансовий план (аналіз фінансового стану);
Забезпечення	— стабільність підприємства; — чиста ліквідаційна вартість — контроль	фінансовий план (аналіз ризиків); резюме;
Обставини	— загальноекономічні; — галузеві; — конкурентна позиція	опис підприємства та галузі; маркетинговий план;
Репутація	— особистий потенціал — компетентність; — авторитет	опис підприємства та галузі; план менеджменту; резюме керівників, загальний рівень написання та презентації бізнес-плану.

Слід звернути увагу на такі компоненти, що згадуються у системі “ЦЕНЗОР”:

- системою зазначаються одні із найосновніших складових, що допомагають комплексно провести оцінку кредитоспроможності потенційного клієнта;
- кожен із зазначених компонентів системи має своє призначення у його використанні для аналізу фінансового стану позичальника;
- один із шести названих складових у системі “ЦЕНЗОР” не містить у собі занадто великого навантаження.

Недосконалість вже існуючих методів є новим кроком, аби створити нові системи, одним з таких нових методів, можна зазначити MEMO—RISK, що включає два етапи. Етап перший — MEMO: менеджмент (management), досвід (experience), ринок (market), функціонування бізнесу (operations). На цьому етапі можна приділити увагу компетенції і кваліфікації керівника, стану і перспективам, що спричиняють розвиток на ринку, системі що проводить розподіл товарів і послуг, а також загальній діяльності підприємства. Другим етапом є — RISK . На другому етапі більша увага зосереджується на здатності проведення розрахунків з урахуванням змін на ринку що можуть призвести до збільшення ризику за кредитними операціями.

Неможливо не згадати систему, яка є доцільною у визначенні фінансових можливостей у банківській системі Німеччині, а саме модель COPF, що є більш вживанішою у визначенні фінансової позиції юридичних осіб.

Наступними системами, що застосовуються у зарубіжній практиці варто зазначити статистичні. Мета таких методів відображена у тому, що ними розробляються різні класифікаційні підходи, що допомагають визначити всі можливі складові характеристик потенційних клієнтів, аби дізнатися чи вони є надійними, чи існує можливість не виконання ними своїх обов’язків перед кредиторами. Рейтингова система використана не лише закордоном,

але і у нашій банківській системі, що характеризується різними показниками які допомагають визначити клас і тим самим оцінити категорію до якої слід віднести позичальника при видачі йому кредитних коштів. Рейтингову модель доцільно проводити за наступними етапами [92, с.332].

1. Збір та аналітична оцінка вхідної інформації за аналізований період часу.
2. Обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, та їхня класифікація.
3. Вибір та економічне обґрунтування критеріїв для оцінки стійкості фінансового стану підприємства та встановлення обмежень їхньої зміни.
4. Підсумкова рейтингова оцінка фінансового стану підприємства [92, с.332].

Вищевикладене свідчить, що показник рейтингової оцінки може бути надійним критерієм порівняльної оцінки діяльності різних підприємств і їхніх підрозділів, конкурентоспроможності їхньої продукції, показником ефективності прийнятих раніше управлінських рішень, основою вибору можливих варіантів розвитку виробництва, критерієм інвестиційної привабливості різних господарських об'єктів, помічником у виборі банківською установою надійного ділового партнера. Тому його розрахунок варто виділити в окрему ланку аналітичної роботи. Перевагою рейтингової (бальної) моделі є її простота: достатньо розрахувати фінансові коефіцієнти та зважити їх, щоб визначити клас позичальника [92, с.332].

У проведенні аналізу оцінки кредитоспроможності позичальника, як фізичних осіб там і можливе застосування на підприємствах, застосовується модель кредитного скорингу, що собою представляє систему, яка допомагає визначити ймовірність не виконання кредитної угоди на базі зазначених коефіцієнтів. Даний метод широко використовується західною банківською системою. Вперше цей метод був використаний у 1940-х рр. американським економістом Д. Дюраном щоб здійснювати відбір для надання споживчого кредиту.

Метод кредитного скорингу базується на тому, що Дюраном було виявлено групу факторів, що дозволяють визначити надійність позичальника і ступінь кредитного ризику при одержанні споживчого кредиту. Використовуючи накопичену в ході спостереження базу даних по кредитах, він виявив такі значення коефіцієнтів при нарахуванні балів:

- вік: 0,01 за кожний рік понад 20 років (максимум — 0,3);
- стать: жінка — 0,4, чоловік — 0;
- строк проживання: 0.042 за кожен рік проживання в даній місцевості(максимум — 0,42);
- професія: 0,55 — професія з низьким ризиком, 0 — професія з високим ризиком, 0,16 — інші професії;
- робота в галузі: 0,21 — підприємства суспільного сектору, державної установи, банки, брокерські фірми;
- зайнятість: 0,059 за кожний рік роботи в даному підприємстві (максимум — 0,59);
- фінансові показники: 0,45 — при наявності банківського рахунка, 0,35 — при володінні нерухомістю, 0,19 — при наявності полюса по страхуванню життя [37, с. 343].

Застосовуючи усі ці коефіцієнти, Д. Дюран визначив критерії за якими відносить клієнта до тієї категорії, якій даний потенційний клієнт відповідає, а саме клієнт, що набрав 1,25 кількість балів буде віднесений до клієнтів що мають “незначний” ступінь ризику, а сума що є меншою за 1,25 для банку являється небажаним [37, с. 343].

Отже, на базі цього методу здійснюється оцінка становища потенційного клієнта і визначається його рейтинг у порівнянні з іншими. Якщо показники за якими оцінюють стан позичальника відповідають встановленим нормам, які зазначаються експертами, то звісно кредит буде надано і в той же час можливо одразу визначити по кожному класі позичальника під яку відсоткову ставку надаватиметься кредит, який вид забезпечення буде надано

позичальником у заставу, а також інші умови договору. У зарубіжній практиці розглядаються і інші моделі оцінки кредитоспроможності позичальників, що можуть забезпечити ефективність банківських вкладів і в той же момент покращити економічне становище в країнах, нами попередньо були зазначені не всі можливі методики оцінки фінансового становища позичальників, а лише ті, що на наш погляд є найбільш вживані і ефективні у використанні.

Таким чином в економічній діяльності виникають різні методики оцінки кредитоспроможності позичальника як у світовій практиці, так і в Україні. На сьогодні Національний банк України не має універсального підходу, який він може запропонувати комерційним банкам. Для проведення комплексної оцінки кредитоспроможності, аби уберегти себе від кредитних ризиків, існує лише певний напрямок, щодо оцінки фінансового становища позичальників, що надають можливість запроваджувати кредиторами свої власні методичні розробки, так , і робиться переважно всіма комерційними установами, що мають ліцензію на надання банківських послуг клієнтам. Перед ними виникає завдання проводити свої методики, але ні в якому випадку не відхилятися від зазначених нормативів, щодо цієї процедури. Одним із основних законодавчих проєктів, згідно якого банківські установи повинні виконувати операції по кредитуванню виступає Положення “Про формування і використання резервів активними операціями банків” від 15.02.2012 № 23.

На нашу точку зору, таких тип підходу до визначення кредитоспроможності позичальників є як позитивним, так і негативним аспектом в банківській діяльності. Таким чином з боку НБУ надається самостійний вибір для установ другого рівня, щодо своєї системи розвитку і захисту себе від кредитних ризиків, але в той же час існує не передбачення кредиторами ознак, що можуть характеризувати якості позичальника з боку більш негативного характеру що призведе до втрат, або навпаки в помилковій відмові потенційному клієнту.

Нині банками України застосовується широкий спектр методик проведення оцінки кредитоспроможності позичальників. Із кожним роком, виникають все нові, або більш досконаліші схеми, за якими банки проводять процедуру оцінки позичальників. Банківська система України є досить молодою і запровадження кожного разу щось нового і більш ефективного допомагає нашій країні поступово підніматися по сходинках і наздоганяти тих, хто стоїть набагато вище, але цього замало, щоб посісти лідируючі позиції на ринку.

На нашу думку, українськими банками слід використовувати методику розрахунку кредитоспроможності позичальників такими методами, які є широко вживаними у зарубіжній діяльності, адже для вітчизняних банків це є досить не поганим кроком у майбутнє. Проте на сучасному етапі розвитку нашої банківської системи, неможливе використання таких методик у повному обсязі, оскільки перешкодою цього є недостатня теоретико — методологічна база, слабкий розвиток математичного апарату, а також система по якій працюють більшість зарубіжних банківських установ у нашій країні є далекою від досконалої. Системи оцінки кредитоспроможності клієнтів, що використовують зарубіжними банківськими установами, включають в собі набагато більший перелік ознак, аніж визначається Національним банком України. За своїм значенням системи є дуже схожі, але різними у використанні і визначаються різною послідовністю розгляду ознак, що допомагають оцінити потенційного клієнта.

Для здійснення відбору суб'єктів кредитування, за якою нині працює більшість українських банківських установ, у багатьох випадках не досконала. Найбільші з її недоліків наступні [92, с. 343]:

1. Експертні оцінки мають здебільшого суб'єктивний характер і тому не завжди точні.
2. Більшість експертних оцінок побудовано на дистанційному аналізі, що може призвести до помилкових спостережень і висновків.
3. Ефективність експертизи залежить від частоти проведення.

4. Оцінка кредитоспроможності має здебільшого формальний, епізодичний характер.

5. Рішення, яке приймають, повністю залежить від експерта банку. Його досвід, знання, іноді інтуїція, емоційний стан, особисті пристрасті та значною мірою принциповість вирішують на даний момент долю клієнта.

6. Обмеження мінімального розміру кредитної заявки через високу вартість експертизи.

7. Обмеження кількості (різниці) заявок, що розглядаються, фізичними можливостями експертів [92, с. 343].

Таким чином, з вище зазначеного можна з впевненістю сказати, що наша банківська система потребує значного досвіду у використанні більш великомасштабних і ефективних систем, які могли би забезпечити надійність в банківській практиці і надавали можливість досконало проводити визначення фінансової позиції позичальника на період звернень до банківських установ.

3.2. Шляхи оптимізації роботи комерційних банків України з оцінки кредитоспроможності клієнтів і підвищення ефективності кредитних вкладень

Сучасний стан розвитку економіки у найприбутковішому і одночасно в найбільш ризикованому секторі господарства, яким виступає кредитування, змушує банківських аналітиків в Україні замислитися над вдосконаленням методів, що можуть призвести до шляхів покращення управлінням кредитного ризику і тим самим удосконалити ефект по проведенні оцінки кредитоспроможності позичальників. Наслідування світового досвіду в головному аспекті діяльності комерційних банків несе за собою інтерес щодо покращення вже існуючої системи. Зазнавши великих втрат в кредитному портфелі банківськими установами, від помилок, що допускаються ними власноручно все більше залишаються негативні результати на фінансовій

діяльності українських банків. Питання аналізу оцінки кредитоспроможності позичальників на нинішньому етапі розвитку набуває стрімкого поширення в економічному середовищі. На даний період часу єдиним законодавчим проектом що регламентує і допомагає визначити фінансовий стан і клас позичальників, якими є фізичні і юридичні особи є Постанова Національного Банку України № 23 15.02.2012 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за активними операціями банків» [80], саме в цьому законодавчому проекті зазначені вимоги, яких потрібно дотримуватись банківським установам. Керуючись встановленими нормами, кожною комерційною банківською установою впроваджується у дію своя методика, щодо співпраці з клієнтами. НБУ комерційним банкам рекомендує оператися на, ті показники, що є одними із тих, які допоможуть оцінити стан позичальника. Такими показниками є: фінансова стійкість позичальника на ринку, платоспроможність за видом позики, можливість утворення грошового потоку коштів, дієздатність позичальника, кредитні історії, рентабельність, обсяги реалізації продукції та інші.

Звернувши увагу на розвиток кредитної системи у зарубіжних країнах, варто безпосередньо зазначити, що банками використовуються системи оцінки кредитоспроможності позичальника на базі методик, які є більш досконаліші і перспективні, а ніж у вітчизняній практиці. До методів що використовуються зарубіжними комерційними установами слід зазначити : метод коефіцієнтів, що є досить поширений у закордонній практиці, метод згрупованості показників, метод рейтингових показників, метод порівняння, що може відбуватися між різними банками, проте із застосуванням однакових показників, що в кожній фінустанові, має своє коефіцієнтне значення.

На сьогодні в українських банках можна знайти велику кількість проблем, що породжують цілий ряд негативних тенденцій, що порушують нормальне функціонування банківської системи, як великого механізму. На наш погляд, існує велика кількість проблем, які необхідно розглянути, щоб

ліквідувати їх і впровадити щось ефективніше, щоб забезпечити надійність банківських вкладів. Щоб покращити якість у визначенні кредитного ризику і привести його до мінімальних втрат необхідно покращувати вже існуючу методику.

Більшість вітчизняних банків використовують так званий традиційний підхід до оцінки кредитоспроможності, який полягає у застосуванні стандартних аналітичних методів: вертикального і горизонтального аналізу, трендового, порівняльного аналізу відносних показників. Спільним для традиційних методик фінансового аналізу є те, що вони передбачають вивчення простих математичних зв'язків між окремими позиціями фінансової звітності на основі обчислення певної вибірки показників (коефіцієнтів) та порівняння їх значень у динаміці [88, с.26].

Основними типовими помилками у визначенні вітчизняними банками ризиків, що виникають при кредитних операціях, є наступні :

- самостійне встановлення банками значень показників, що не мають фінансового обґрунтування ;
- надання переваги середньогалузевим значенням окремих показників, що не можуть дати точної особливості за видом діяльності, оскільки відображають лише узагальнений показник, а не точний;
- здійснюється вибір лише тих показників, що потрібні для розрахунків тих чи інших показників, і тим самим не враховують ті що можуть дати більш точніше значення;
- застосовується чинник різної вагомості;
- деякі окремі фінансові показники обраховуються за різними показниками, що в кінцевому результаті викривляє правдивий результат;
- методика що проводиться на внутрішньому рівні банківською установою, не враховує усіх параметрів, що впливають на кредитний ризик;

- не проведення об'єктивного аналізу інших показників, що можливо і не мають суттєвого значення, проте можуть охарактеризувати позичальника [66, с. 304].

Згадані помилки є більш прийнятними при використанні оцінки фінансового стану позичальника, що являє собою юридичну особу.

Результати оцінювання кредитоспроможності за чинними методиками не дають об'єктивної інформації для прийняття зважених і обґрунтованих фінансових рішень, а використовуються лише для цілей виконання вимог нормативних актів та формування обов'язкових резервів. Часто банки присвоюють однаковий клас позичальникам із діаметрально протилежними значеннями фінансових показників. Водночас позичальники з незадовільними фінансовими показниками отримують найвищі класи. Різні банки присвоюють одному і тому ж позичальнику абсолютно різні класи за ризиком. Логічним наслідком низької якості методик оцінки кредитних ризиків є значна питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі українських банків [88, с. 27].

Нині в банках України використовуються методики оцінки кредитоспроможності позичальників, що є фізичними особами, вони є різними у використанні, тому також за собою несуть певну ступінь невизначеності. Такими показниками виступають:

- ступінь довіри за якісними і кількісними показниками різна в банківських установах при оцінці визначення кредитоспроможності;
- надання переваги, лише певним показникам, які є більш вживаніші в системі визначення фінансового становища, при мінімізації ризиків, а не усіх існуючих;
- особливість культури, що панує в період проведення розрахунків в банківській установі;
- наявність різноманітних факторів на яких звертається увага лише при розрахунку кредитоспроможності, при потребі надання кредиту;

- присвоєння різних категорій позичальникам — фізичним особам під час розрахунку показників, за простішою або складнішою методиками.

Таким чином аби покращити систему оцінювання кредитоспроможності потенційних клієнтів потрібно запровадити низку необхідних засобів, що призведуть до ефективнішого результату.

На сьогоднішній час, як показує практика, банківська система України використовує як свою власну методику так і запозичує певні елементи від більш розвинутих країн у даному питанні. Вітчизняна банківська система являється недосить розвинутою, проте водночас вона не знаходиться на останніх позиціях у рейтингах, про що свідчать, певні зрушення у визначенні економічних — банківських питаннях, що стосуються оцінки кредитоспроможності позичальників. Існує певний комплекс питань, до яких, Головний орган, банківської системи повинен внести корективи. Такими змінами ми хочемо виокремити такі, як: найпершим на що потрібно звернути увагу, це покращення законодавчої бази, яка на наш погляд не забезпечує потрібних результатів, оскільки ми вважаємо, що в деякій мірі є неправильним, те що не зазначено єдиного конкретного показника, коефіцієнту який мав би використовуватися в усій банківській системі, і для всіх установ містило однакове значення, незалежно від того до якої групи відноситься, той чи інший банк. Мають існувати рекомендації з боку Центрального банку щодо розрахунків фінансового становища позичальника і присвоєння йому рейтингового класу, які повинні, дотримуватися комерційні установи, а не створювати свої власні. Наступним методом ми хочемо виділити закріплення на законодавчому рівні відповідальності щодо методики оцінки кредитоспроможності позичальників, адже через більш скурпульозне ставленням до даної процедури можна буде уникнути втрат. Забезпечити здійснення комплексного — програмного підходу по збереження відомостей за особистими даними клієнтів. Створити, нехай одну, але ефективну систему розрахунків за всіма відомими показниками, які враховуються при аналізі клієнта, і щоб така система була під щільним

контролем Центрального банку. Слід відзначити що немало важливим є той факт, що відбувається при встановленні комерційними банками, а саме встановлення відсоткових ставок за кредитами. Досконала методика кредитної політики, обов'язково повинна враховувати той момент, що підвищення відсоткових ставок також опосередковано породжує період не повернення позик.

Провівши попередні дослідження і розглянувши точки зору, і в той же час надавши деяким із них переваги, щодо проведення аналізу кредитоспроможності і тим самим зменшення можливості отримати збитків за кредитними операціями, різними науковими дослідниками, а саме: О.В. Дзюблюк, О.В. Васюренко, М.М. Мороз, Л.О. Примостка, М.І. Савлук, Б.С. Івасів та ін. Ми схилиємося до думки що такий багатofакторний процес, що був взятий попередньо нами до уваги, із кожним роком, і з кожною новою запропонованою банківською послугою буде претендувати на вдосконалення.

Розглянувши у своїй роботі різні способи оцінки кредитоспроможності позичальників, і внесення певних коректив щодо їх удосконалення, нами були взяті до уваги думки різних дослідників, проте найбільш схильними, ми залишилися до пропозицій, що була запропонована Олегом Терещенком в статі “Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників — юридичних осіб ” [88]. Ним було зазначено: “Для об'єктивної кількісної оцінки кредитних ризиків слід підібрати адекватний економетричний апарат обробки відповідної інформації. Результатами емпіричних досліджень дають змогу стверджувати, що найефективнішою для досягнення цілей є методологія дискримінантного аналізу, яка ґрунтується на емпірично-індуктивному способі дослідження та широкому застосуванні елементів економетричного моделювання. Головне завдання багатofакторного дискримінантного аналізу в конте́нсті оцінювання кредитних ризиків полягає у побудові дискримінантної моделі, за допомогою якої з високим рівнем імовірності можна здійснювати класифікацію позичальників за рівнем їх

кредитоспроможності. Запровадження у вітчизняній практиці оцінювання кредитних ризиків методології дискримінантного аналізу дало б змогу стандартизувати процес класифікації позичальників за рівнем ризику, забезпечило б належний рівень об'єктивності оцінок і полегшало процес контролю за правильністю оцінки кредитних ризиків. Центральна проблема розробки рейтингових моделей, у тому числі на основі дискримінантного аналізу, пов'язана з необхідністю накопичення значного обсягу первинної інформації для здійснення аналітичних процедур. У деяких банках немає достатніх баз даних позичальників для розробки ефективних рейтингових систем з використанням цього методу. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є формування централізованої бази даних позичальників. Таку базу можна було б сформувати на базі Національного банку України”[88, с. 27].

Оцінивши точку зору автора, нами були зроблені наступні висновки, що методики, які обираються на сьогодні банками для оцінки кредитоспроможності позичальників мають емпіричний характер, слабку базу по теоретично — методологічним поняттям, що не в змозі відображати усіх рекомендацій і пропозицій аби провести банківське кредитування без ризиків і водночас розробити ефективну методику для оцінки кредитоспроможності потенційних клієнтів, що даватиме підстави для подальшої розробки й удосконалення банківської системи. Ті методики, що існують характеризують собою наявність різноманітних показників, на базі яких робиться аналіз, їх вагових значень при розгляді фінансового стану позичальника та критичних значень для кожного показника. Щоб здійснювати використання єдиних факторів, які могли б спричинити як позитивний, так і негативний вплив на результат дослідження кредитоспроможності позичальника на сьогодні не існує. Головною проблемою при визначенні кредитоспроможності позичальника виникає під час відбору раціональних показників, які нададуть необхідну повну інформацію про потенційного клієнта, але в той же час не будуть повторюватися та викривляти дійсність.

На основі утворених проблем можна запропонувати наступні дії що можуть допомогти їх усунути і розширити перспективи фінансової системи:

✓ створення нової системи показників для оцінки кредитоспроможності за рахунок показників тієї діяльності позичальника, яку доцільно використовувати в процесі оцінки його кредитоспроможності [66, с. 305].;

✓ удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника за рахунок введення в розрахунки показників, що дозволяють зробити порівняльний аналіз та відібрати позичальників з найвищими показниками ефективності діяльності що є найбільш привабливими для кредитування банками [66, с. 305].;

✓ проведення досліджень аби виявити значну залежність показників інноваційної та фінансово-господарської діяльності підприємства, що свідчить про значну залежність загального стану підприємства від інноваційної активності та необхідність аналізу інноваційної активності підприємства в процесі оцінки кредитоспроможності та відборі найбільш привабливих об'єктів кредитування для банків [66, с. 305].;

✓ здійснити класифікацію позичальників за допомогою аналізу показників що використовуються банківськими установами, дає можливість розподілити позичальників на групи за критеріями схожості, а також отримати більш детальну інформацію про їх фінансово-господарську та іншу діяльність в динаміці, що спрощує процес відбору позичальників, які відповідають заданим параметрам кредитоспроможності [66, с. 305].

Після проведення таких параметрів оцінки показників банк може зробити висновки про кредитоспроможність позичальника не тільки на певну дату, а й спрогнозувати перспективу позичальника в майбутньому за допомогою динамічного аналізу інтегральних показників. Можна зазначити певний показник на основі якого позичальник самостійно буде виділяти недоліки своєї діяльності та розробляти напрями їх зниження. За допомогою

такого показника перед позичальником виникає можливість визначити самостійно позицію своєї діяльності на ринку банківського кредитування серед інших потенційних позичальників, визначити перспективи й можливості отримання кредиту. Запропоновані нами способи для покращення системи кредитоспроможності позичальників, і водночас забезпечення ефективності банківських вкладів можуть покращити становище банківської системи, проте кардинальних змін вони не принесуть, оскільки дані пропозиції не є вичерпними.

На сьогодні не мало важливим є той факт, що депозитними корпораціями при проведенні операцій з кредитними коштами є досить масштабною, тому вона повинна конкретно аналізувати по деталях джерела виникнення труднощів у фінансовій сфері позичальників у минулому і можливість їх виникнення в майбутньому при різних обставинах, які можуть появитися в період кредитування. Головним моментом, який варто з'ясувати в період його присутності, стосується показників негативної кредитної історії. Потрібно в'яснити їх виникнення, оскільки це може полягати не в тому, що позичальник не хотів виконувати своїх зобов'язань, що перед ним були поставленні, а просто тому, що незалежно від волі позичальника виникали несприятливі обставини, які призвели до негативних наслідків, що залишили слід на кредитній репутації і в ту саму чергу є перешкодою, для отримання нового кредиту.

Оскільки в Україні головним органом з регулювання банківської діяльності, являється Національний банк України, то варто зазначити, що ним повинно бути сформовані обов'язкові критерії для виконання комерційними банками у процесі здійснення оцінки кредитоспроможності позичальників.

Розглянувши сьогоднішні системи, які застосовуються банківськими установами для оцінки кредитоспроможності позичальників підчас видачі їм кредитних ресурсів і в той же час спостерігаючи тенденції кредитування, які відбуваються в Україні, за останні роки економічного розвитку банківської системи. Виходячи із нинішньої ситуації, яка існує в країні, можна впевнено

сказати, що існуюча методика не є однією з найкращих, тому її потрібно ще вдосконалювати. На наш погляд, це можливо зробити проте потрібні не малі зусилля, аби аналіз фінансового стану позичальника проводився на належному рівні і забезпечував ефективність банківських вкладів.

Проаналізувавши вітчизняну методику і вивчивши зарубіжний досвід, у нас виникла своя позиція, щодо українських методів оцінки фінансового стану позичальників. Ми вважаємо, що банківська система України, повинна враховувати зарубіжні показники і спробувати їх застосовувати у своїй діяльності.

Оскільки, нам відомо, що у процесі оцінки фізичних осіб широко застосовується система кредитного скорингу, як в Україні, так і закордоном, то ми зосередили свою увагу саме на цій методиці. Сутність української моделі полягає в тому, що в нас вона застосовується, як список, що складається із багатьох параметрів за якими характеризують клієнта, проте бали не нараховують, а лише зазначають, коли у зарубіжній практиці, навпаки, за кожен параметр присвоюють зазначену суму балів.

Провівши порівняння двох систем здійснення кредитного скорингу в Україні і Білорусії (див. додаток Щ). Можна сказати, що дана методика є функціональною у нас в країні, проте як альтернативу варто врахувати і метод, що використовується у країні — сусіда. Таким чином, ми можемо запропонувати ввести у нашій країні схожу методику оцінення кредитоспроможності фізичних осіб підчас видачі споживчих кредитів, проте ми радимо враховувати той факт, що існують певні розбіжності у коефіцієнтах пропорційності, а також у самому соціально — економічному розвитку країн.

Дослідивши також способи оцінки кредитоспроможності клієнтів юридичних осіб, ми можемо запропонувати вдосконалити наступний показник, який, на наш погляд, може внести певні корективи у фінансову діяльність депозитних установ України. Враховуючи усі можливі способи оцінки фінансового стану позичальника, ми вважаємо, що доцільно було б

покращити показники, які найчастіше використовуються і на основі, яких присвоюється клас позичальника. Одним із таких показників є показник фінансової стійкості, що визначає ступінь незалежності підприємства від зовнішніх джерел, а саме коефіцієнт автономності, що характеризує частку власного капіталу у структурі балансу. Оскільки він характеризує значення показника, який показує становище підприємства на ринку, адже чим вище значення показника, тим меншим є ризик для кредиторів.

Наступним показником, який міг би спричинити мінімізацію кредитного ризику при оцінці фінансового стану підприємства, може бути показник — фінансового ризику юридичної особи, який визначається:

$$\frac{e^{a+d \cdot K_{рвк}} + j \cdot K_{ра} + b \cdot K_{пот.д.} + l \cdot K_{звк}}{1 + e^{a+d \cdot K_{рвк}} + j \cdot K_{ра} + b \cdot K_{пот.д.} + l \cdot K_{звк}} * 100, \quad (3.1)$$

де:

a, b, j, l, d — коефіцієнти рівняння;

$K_{рвк}$ — коефіцієнт рентабельності власного капіталу;

$K_{ра}$ — коефіцієнт рентабельності активів;

$K_{пот.д.}$ — коефіцієнт поточної діяльності;

$K_{воз}$ — коефіцієнт забезпечення власними коштами.

За допомогою цього показника можливо скласти фінансовий рейтинг підприємства і визначити можливий ступінь ризику, який несе позичальник.

В свою чергу даний показник міг би доповнити, у позитивному значенні, дискримінантний показник, який також застосовується для визначення кредитного ризику юридичних осіб.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

З попередньо сказаного, варто зазначити, що для визначення кредитоспроможності позичальників банками використовуються різні комплексні методики, аби в майбутньому уберегти себе від найпоширенішого ризику, що зустрічається у банківській діяльності. Уся ця методика між собою взаємопов'язана проте в кожній країні, так саме як і у кожній фінансовій установі проводиться по-різному, тому що кожна із них відрізняється своїм числом показників, що застосовуються як окремі складові загальної системи визначення рейтингів позичальників. Багаторазово нами згадувалися різні критерії оцінки кредитоспроможності позичальників, що є фізичними або юридичними особами, які у банківських установах відіграють важливу роль. Такі показники є важливі як у вітчизняних банківських системах, так саме вони велике значення посідають і в зарубіжних банках. У системі оцінки кредитоспроможності позичальника вітчизняною банківською системою варто використовувати методику що застосовується у зарубіжній практиці. Такі методики у порівнянні із нашими є більш великомасштабними і ефективніші у використанні.

В економічній діяльності виділяють різні методики оцінки кредитоспроможності позичальника як у світовій практиці, так і в Україні. На сьогодні Національним банком України не розроблено універсального підходу, який би він міг запропонувати комерційним банкам. Для проведення комплексної оцінки кредитоспроможності, аби уберегти себе від кредитних ризиків, існує лише певний напрямок, щодо оцінки фінансового становища позичальників, що надають можливість запроваджувати кредиторами свої власні методичні розробки, так , і робиться переважно всіма комерційними установами, що мають ліцензію на надання банківських послуг клієнтам. Перед ними виникає завдання проводити свої методики, але ні в якому випадку не відхилятися від зазначених нормативів, щодо цієї процедури. Одним із основних законодавчих проектів, згідно якого банківські установи

повинні виконувати операції по кредитуванню виступає Положення “Про формування і використання резервів за активними операціями банків” від 15.02.2012 № 23 .

Керуючись встановленими нормами виконання кожною комерційною банківською установою впроваджується у дію своя методика, щодо співпраці з клієнтами. НБУ комерційним банкам рекомендує оператись на, ті показники, що є одними із тих, які допоможуть оцінити стан позичальника. Такими показниками виділяють: фінансова стійкість позичальника на ринку, платоспроможність за видом позики, можливість утворення грошового потоку коштів, дієздатність позичальника, кредитні історії, рентабельність, обсяги реалізації продукції, та інші. Звернувши увагу на розвиток кредитної системи у зарубіжних країнах, то варто зазначити, що в них використовуються системи оцінення кредитоспроможності позичальника на базі методик, які є більш досконаліші, а ніж у вітчизняній практиці. До методів що використовуються зарубіжними комерційними установами слід зазначити : метод коефіцієнтів, що є досить поширений у закордонній практиці, метод згрупованості показників, метод рейтингових показників, метод порівняння, що може відбуватися між різними банками, проте із застосуванням однакових показників, що в кожній фінустанові, має своє коефіцієнтне значення.

На сьогодні в українських банках можна знайти велику кількість проблем, що породжують цілий ряд негативних тенденцій що порушують нормальне функціонування банківської системи, як великого механізму, існує велика кількість проблем, які необхідно розглянути, аби ліквідувати їх і впровадити щось ефективніше, щоб забезпечити надійність банківських вкладів. Для покращення якості у оцінці кредитного ризику і привести його до мінімальних втрат необхідно покращувати вже існуючу методику новими і більш перспективнішими тенденціями.

ВИСНОВОКИ

На основі проведених досліджень у сфері кредитування економіки в умовах ринкового реформування в загальному аспекті можна на базі вище викладеного матеріалу зробити наступні висновки:

1. На основі розглянутих різних підходів до теоретичного значення категорії “кредит”, “позика” та “банківське кредитування” ми отримали у роботі різні трактування цих понять, що надало нам можливість розглянути економічну сутність поняття “кредит” з різноманітних підходів і одночасно виразити свою позицію на дане твердження. Сутність “кредиту” впливає із його функцій, а також принципів, що допомагають відобразити відносини між економічними суб’єктами. Банківське кредитування визначено, як фінансування діяльності, що спрямована на задоволення потреб різних груп клієнтів банківських установ, що забезпечують повернення банківських коштів і сплату відсотків за ними.

2. Кредитування економіки є досить ризиковим і великомасштабним процесом, проте в той же час найбільш прибутковий вид банківської діяльності, який за собою несе високі кредитні ризики. Депозитними корпорації протягом довгого періоду розвитку економіки, існує система визначення і зменшення кредитних ризиків.

Одним із таких способів мінімізації кредитного ризику можна виділити процес оцінки кредитоспроможності позичальника, який відіграє важливу роль у формуванні кредитної угоди. Процес аналізу кредитоспроможності позичальника є досить складним і відповідальним моментом, що потребує від кредитних менеджерів глибокого знання економіки, фінансових показників, передбачити можливі впливи внутрішніх і зовнішніх факторів та інших джерел інформації, що забезпечить систему надійності для банку.

3. Комерційними банками західних країн використовують на практиці складні системи різноманітних фінансових показників для оцінки

кредитоспроможності своїх клієнтів. В Україні НБУ розробляє для комерційних банків рекомендації щодо визначення фінансового стану і кредитоспроможності позичальників. Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються вітчизняними комерційними банками самостійно на підставі ґрунтовної і виваженої оцінки фінансової діяльності клієнта, проведеної за підсумками порівняльного аналізу балансів, звітів про фінансові результати та їх використання тощо.

4. За для забезпечення ефективності банківських кредитних вкладень банківськими установами проводиться, на основі законодавчої бази, визначення рейтингів надійності кожного потенційного клієнта, аби присвоїти йому відповідний клас, який показує фінансові можливості позичальника і допомагає уберегти банківську установу від можливих ризиків.

5. В умовах розвитку ринкових відносин в Україні є актуальним питання щодо вдосконалення процесу кредитування, що є одним із основних елементів ефективності кредитної діяльності банку. Процес кредитування, являє собою комплекс засобів, які між собою взаємопов'язані і забезпечують виконання усіх функцій, принципів і прийомів в момент проведення кредитних операцій. Кожна банківська установа проводить і застосовує свою методику по проведенні організаційних і економічних прийомів кредитної діяльності, такий прийом називають процесом кредитування.

Процес кредитування в першу чергу залежить від того, на скільки якісно складена співпраця працівників з клієнтами. Етапами процесу кредитування виділяють: попередній етап; підготовчий етап; основний етап; заключний етап. На кожній його стадії розглядаються позиції клієнта і приймаються висновки, щодо видачі і повернення кредитних коштів, а у негативних випадках відмова у задоволенні кредитних заявок.

6. Головною причиною виникнення відносин між кредитором і позичальником полягає у здатності клієнта розрахуватися за позицією у зазначені терміни, тобто суб'єкт у ролі позичальника має бути

кредитоспроможним, що є важливим показником для банку, щоб уникнути негативних наслідків для подальшої діяльності.

На сьогоднішньому етапі розвитку економіки, спостерігається вдосконалення і розвиток банками проведення оцінки кредитоспроможності клієнтів — юридичних осіб. Під час кредитування депозитними корпораціями не фінансових установ до уваги приймаються усі обов'язкові кількісні коефіцієнти і якісні показники на основі, яких визначається фінансовий стан позичальника і можливості виконання своїх зобов'язань. Оцінку кредитоспроможності позичальника можна відобразити за різними категоріями і по-різному їх розглядати, проте найбільш вживаними є такі, що дають комплексну оцінку установи, яка прагне отримати грошові кошти на кредитній основі. На сьогодні використовується в національній банківській практиці для проведення оцінки фінансового стану позичальників, що являються юридичними особами є інтегральний показник із застосуванням багатofакторної дискримінантної моделі.

7. Варто зазначити і те, що головним елементом функціонування на фінансовому ринку виділяють саме підприємства, адже вони є часткою великого механізму, що допомагають створити додаткові грошові потоки, що дозволяють забезпечити внутрішній ринок високоякісними послугами і товарами, а також спрямовують і створюють динаміку розвитку загалом всього економічного розвитку господарства.

За останні роки діяльність комерційних банків України по кредитуванню суб'єктів підприємницької діяльності вкладаючи кошти в інвестиційну та поточну діяльність за періоди 01.01.2009 р. – 01.01.2013 р. мала досить різноманітний характер в свою чергу це відобразалося на тенденції збільшення наданих кредитів, що в інвестиційну діяльність, так і в поточну діяльність за періоди 2009 — 2013 роки сума наданих кредитів зросла на 170178 млн. грн. Виходячи із наданих даних ми можемо побачити, як змінювалися позиції на рахунок поточної і інвестиційної діяльності.

8. Окрім нефінансових корпорацій банківські установи досить не погано забезпечують додатковими грошовими коштами домашні господарства, які призначені переважно у споживче кредитування може, що в собі включає іпотечне і зазвичай авто кредитування. Кредити, які надаються банками для населення можливо в окремих моментах є єдиним способом здійснення своїх мрій. На сьогоднішній час кредитні операції серед населення є досить розповсюдженні і великомасштабними, проте в той же час несуть за собою перелік причин, які призводять до втрат і погіршення кредитного портфелю. Такі проблеми існують постійно, але в період криз відповідно набули загостреного характеру. Таким чином визначення кредитоспроможності позичальників, що являються фізичними особами є невід'ємною складовою під час співпраці комерційних банків з своїми потенційними клієнтами.

Основним завданням банківських установ під час визначення кредитоспроможності фізичних осіб є присвоєння відповідного класу надійності того чи іншого позичальника, щоб забезпечити в повному обсязі повернення взятої позики в майбутньому і тим самим уберегти себе від ризиків. Операцією з визначення оцінки кредитоспроможності позичальника у банківській установі здійснюють спеціально відведені кредитні підрозділи на підставі використання кількісних і якісних показників, за якими закріплена відповідальність за певним видом діяльності.

9. На сьогодні кредитування домашніх господарств, а саме на споживчі потреби у порівнянні за 2009 рік знизилося на досить значну частину, що складає 40947 грн. млн. разом із споживчим кредитуванням зменшилося сума на даних кредитів і у іпотечне кредитування на 82525 млн. грн., причиною цього виступає тенденція збільшення процентних ставок за споживчими кредитами для домашніх господарств зросла на 7,9%.

10. Проведене дослідження сучасного стану банківського кредитування в Україні і взявши до уваги погляди вітчизняних економістів, а також врахування зарубіжного досвіду проведення оцінки кредитоспроможності позичальників у банківській системі. У частині вдосконалення визначення

кредитоздатності позичальника слід врахувати, наступні пропозиції: створення нової системи показників для оцінки кредитоспроможності позичальника; удосконалення методики порівняльного аналізу та відібрати позичальників з найвищими показниками ефективності діяльності що є найбільш привабливими для банків; проведення досліджень інноваційної та фінансово — господарської діяльності підприємства; здійснити класифікацію позичальників за допомогою аналізу показників що використовуються банківськими установами, дає можливість розподілити позичальників на групи за критеріями схожості, а також отримати більш детальну інформацію про їх фінансово — господарську та іншу діяльність в динаміці, що спрощує процес відбору позичальників, які відповідають заданим параметрам кредитоспроможності.

Запропоновані способи для покращення системи кредитоспроможності позичальників, і водночас забезпечення ефективності банківських вкладів можуть покращити становище банківської системи, проте кардинальних змін вони не принесуть, оскільки дані пропозиції не є вичерпними.

11. Отримані результати даної дипломної роботи дозволяють внести нові пропозиції щодо покращення кредитного процесу і головної його складової, якою є оцінка кредитоспроможності позичальника у сфері економіки. На основі проведених досліджень ми схилиємося до думки, що в Україні існує досить високий потенціал наукового і практичного розвитку, проте він недостатньо повністю використовується, що спричиняє певні труднощі у подальшому розширенню ринкових механізмів у фінансовій, виробничій, грошово — кредитній сферах економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаев, Э. Г. Специфика формирования, проявления и управления банковскими рисками с индивидуальными и предприятиями малого бизнеса [Текст] / Э. Г. Агаев // Банковские услуги. — 2011. — № 4. — 12-16 с.
2. Александрова, М. М. Гроші. Фінанси. Кредит. [Текст]: навч. посібник / М. М. Александрова, С. С. Маслова. — 2-е вид., переробл. і допов. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 336.
3. Банківська система України [Текст] : монографія / За ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюблюка. — Тернопіль: Астон, 2012. — 358 с.
4. Банківська справа: навч. посібник [Текст] : навч. посібник / І. С. Гуцал, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. проф. Р. І. Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
5. Банківське право : українське та європейське [Текст] : навч. посібник / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход. — К.: Атіко, 2004. — 348 с.
6. Банківський нагляд [Текст] : навч. посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Корнеєва. — Київ: “Знання”, 2004. — 406 с.
7. Банківські операції [Текст] : підр. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. М. Мороза. — [3-є вид., перероб. і доп.]. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
8. Банківські операції [Текст] : підручник / О. В. Дзюблюк, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. О. В. Дзюблюка. — Тернопіль: Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2009. — С. 696 .
9. Бугель, Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника [Текст] / Ю. Бугель // Банківська справа. — 2007. — №4. — 54-59 с.
10. Бушуева, Н. В. Оценка кредитоспособности лизинговых компаний [Текст] / Н. В. Бушуева // Деньги и кредит. — 2011. — №10. — 42—47 с.

11. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично — статистичне видання Національного банку України. — 2011. — № 3. — 179 с.
12. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично — статистичне видання Національного банку України. — 2013. — № 2. — 221 с.
13. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично — статистичне видання Національного банку України. — 2012. — № 3. — 192 с.
14. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично — статистичне видання Національного банку України. — 2013. — № 3. — 189 с.
15. Васильчак С.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника як один із методів забезпечення економічної безпеки банку [Текст] / С.В. Васильчак Л. Р. Демус // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — № 22.1. — 154 — 161 с.
16. Васильченко З.М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація [Текст] : монографія / З. М. Васильченко. — К.:Т-во “Знання”, КОО, 2003. — 277 с.
17. Васюренко О.В. Банківські операції : [Текст] : навч. посібн. / О.В. Васюренко [Вид. 6-те, перероб. та доп.]. — К. : Вид-во "Знання", 2008. — 318 с.
18. Ващенко, Марина Розстрочка як альтернатива кредиту [Текст] / Марина Ващенко // Головбух. — 2008. — 28 листопада (№66). — 26—30 с.
19. Версаль Н. І. Теорія кредиту [Текст] : навч. посібник / Н. І. Версаль, Т. В.— Дорошенко. — К.: Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. — 483 с.
20. Владичин У. В. Банківське кредитування [Текст] : навч. посібник. / У. В. Владичин. — К.: — Атіка 2008, — 648 с.

21. Вовк, С. Інвестиційний потенціал і кредитоспроможність України: регіональний аспект [Текст] / С. Вовк // Вісник Тернопільської академії народного господарства. — 2004. — № 5-2. — 207—216 с.
22. Габбард Р. Гроші, фінансова система та економіка [Текст] : підручник / Р. Габбард. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.
23. Гальчинський А. С. Теорія грошей [Текст] : навч. посібник / А. С. Гальчинський. — К.: Основи. — 413 с.
24. Гідулян А. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банками України [Текст] / А. Гідулян // Вісник Національного банку України. — 2012.— № 1 .— 150—153 с.
25. Глинкіна, Е. В. Кредитный скоринг как инструмент эффективной оценки кредитоспособности [Текст] / Е. В. Глинкіна // Финансы и кредит. — 2011. — апрель (№16). — 43-47 с.
26. Гриньков, Д. Оценка по физикам: [Банковские кредиты населению] [Текст] / Д. Гриньков // Бизнес. — 2008. — 14 января (№1-2). — 43-44 с.
27. Гриценко, Л. Л. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності [Текст] / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, В. Л. Лиштван // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — №7. — 206-214 с.
28. Гроші та кредит [Текст] : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за заг.ред. М. І. Савлука. [5-те вид., без змін]. — К.: КНЕУ, 2008. — 744 с.
29. Гроші та кредит [Текст] : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука [Вид. 3-тє, перероб. і доп.]. — К.: КНЕУ, 2008. — 598 с.
30. Грошово-кредитна політика в Україні [Текст] / В.С. Стельмах [та ін.] ; за ред. В. І. Міщенко. — 2-е вид., перероб. і допов. — К.: Знання , 2003. — 421 с.

31. Груздев, А. В. Метод бинарной логистической регрессии в банковском скоринге [Текст] / А. В. Груздев // Риск-менеджмент в кредитной организации. — 2012. — №2. — 92-107 с.
32. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики) [Текст] : монографія / І. С. Гуцал. — Львів : ВАТ “ БІБЛЬОС”, 2004. — 244 с.
33. Дараган, В. П. Аналіз кредитоспроможності банків-контрагентів — цільова функція управління на ринку міжбанківського кредитування [Текст] / В. П. Дараган // Формування ринкових відносин в Україні. — 2011. — №2. — 10—13 с.
34. Демина, Е. Н. Методы моделирования кредитного рейтинга предприятий малого бизнеса [Текст] / Е. Н. Демина // Финансы и кредит. — 2010. — август (№29). — 37—43 с.
35. Демина, Е. Направления формирования комплексной оценки кредитоспособности малого бизнеса в сфере услуг [Текст] / Е. Демина // Риск: Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция. — 2011. — апрель-июнь (№2). — 254-257 с.
36. Демківський А. В. Гроші та кредит [Текст] : навч. посібник / А. В. Демківський. — К.: Дакор. — 2003. — 528 с.
37. Денисенко, М. П. Сучасні підходи до визначення кредитоспроможності підприємств [Текст] / М. П. Денисенко, Л. С. Кувшиннікова // Будівництво України. — 2008. — №6. — 2—4 с.
38. Дзюблюк О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки [Текст] : монографія / О.В Дзюблюк, О. Л. Малахова — Тернопіль: Вектор, 2008. — 324 с.
39. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк. — Тернопіль: “Тернопіль”, 2002. — 140 с.

40. Дзюблюк О. В. Кредитні важелі стимулювання економічного розвитку [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Г. М. Забчук. — Т. : 2009. — 140 с
41. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк. — К.: Поліграфкнига, 2003. — 512 с.
42. Дмитренко М. П. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посібник. (у схемах і коментарях) / М. П. Дмитренко, В. С. Потлатюк. — К.: — Кондор, 2009. — 296 с.
43. Долінський, Л. Б. Імовірнісні моделі спільного дефолту позичальників [Текст] / Л. Б. Долінський // Фінанси України. — 2010. — №10. — 73-80 с.
44. Дутченко, О. Розробка підходу до врахування галузевого фактора діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування [Текст] / О. Дутченко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2011. — січень-березень (№1). — 86—92 с.
45. Єгоричева С. Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах [Текст] : навч. посібник / С. Б. Єгоричева. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 208 с.
46. Єфіпанова А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання [Текст] монографія / А. О. Єфіпанова, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І.О. Школьник та інші. Суми УАБС НБУ, 2007. — 286 с.
47. Завальний, А. Особливості страхування кредитних зобов'язань позичальника перед кредитором [Текст] / А. Завальний, О. Форкач // Юридичний журнал. — 2011. — № 5. — 63-65 с.
48. Заров, К. Г. Оценка экономического эффекта от предоставления коммерческого кредита новому покупателю [Текст] / К. Г. Заров // Финансовый менеджмент. — 2009. — март-апрель (№2). — 3—12 с.

49. Зверькова, Т. Н. Продукты региональных банков: спрос и предложение [Текст] / Т. Н. Зверькова, А. И. Зверьков // Финансы и кредит. — 2012. — № 24. — 35—46 с.
50. Зинов'єва, А. В. Правовий статус безвісно відсутньої особи: матеріальний та процесуальний аспекти [Текст] / А. В. Зинов'єва // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 12(124). — 41—45 с.
51. Зинов'єва, Г. О. Інтервальна модель прийняття фінансових рішень [Текст] / Г. О.
52. Івасів Б. С. Гроші та кредит [Текст] : підручник / Б. С. Івасів. [Вид. 3-тє, змін. і доп.]. — Тернопіль : Карт-бланш, 2008. — С. 528 .
53. Кажан, В. А. Світова практика управління кредитним ризиком [Текст] / В. А. Кажан // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. — 2010. — №1. — 74-77 с.
54. Кемпбел В. Основи кредитного аналізу : пер. з англ. : [Текст] : підручник / В.Кемпбел. — К. : Вид-во USA-cID, Varents Group, Titus Austin, Inc., 1997. — 380 с.
55. Кірейцев Г. Г. Гроші. Фінанси. Кредит. [Текст] : навч. посібник / Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова, С.О. Маслова. — К.:ЦУЛ, 2002. — 336 с.
56. Кондратьєва, М. Н. Управление банковскими рисками через мотивацию персонала [Текст] / М. Н. Кондратьєва, В. А. Клементьев // Финансы и кредит. — 2011. — май (№20). — 2-4 с.
57. Костюкевич, О. І. Сучасний стан іпотечного ринку України та перспективи його розвитку [Текст] / О. І. Костюкевич // Економіка та держава. — 2011. — №3. — 74—77 с.
58. Кручок, Н. Моделювання кредитоспроможності позичальників іпотечних кредитів [Текст] / Н. Кручок // Вісник Національного банку України. — 2010. — №4. — 42—44 с.
59. Кручок, Н. Стандартизація вимог до бізнес-плану та формалізація його оцінки в процесі визначення кредитоспроможності потенціального

позичальника [Текст] / Н. Кручок // Вісник Національного банку України. — 2010. — №1. — 14-17 с.

60. Кудрявцева, Ю. А. Направления совершенствования видов кредитных услуг населению [Текст] / Ю. А. Кудрявцева // Банковские услуги. — 2011. — № 10. — 32-36 с.

61. Кулик, О. Теоретичні засади визначення кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом [Текст] / О. Кулик // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — №12. — 231—234 с.

62. Лаврушен О.И. Роль кредита в экономическом развитии [Текст] / О.И Лаврушен // Банковское дело. — 2011. — № 2. — 32—38 с.

63. Лагун, М. І. Теоретична характеристика інформаційної бази оцінки кредитоспроможності [Текст] / М. І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — №7. — 23-26 с.

64. Лагутін В. Д. Кредитування : теорія і практика [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Лагутін . — [3-тє вид., перероб. і доп.] — К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. — 215 с.

65. Липко І. В. Оцінка кредитоспроможності позичальника, як метод мінімізації кредитного ризику [Текст] : збірник тез доповідей Всеукраїнської наук. Інтернет — конф., м. Тернопіль, 27 листопада 2012 р. — Тернопіль : Вектор, 2012. — 129 — 131с

66. Липко І. В. Оцінка кредитоспроможності позичальника, як перспектива розвитку фінансової системи України [Текст] : Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ.— Спеціальний випуск за матеріалами XVI всеукраїнської науково – практичної конференції студентів “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє” (14 березня 2013 року). — Суми ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2013. — 303 —306 с.

67. Лукашевич, Н. С. Сравнение нейросетевых и статистических методов оценки кредитного риска [Текст] / Н. С. Лукашевич // Финансы и кредит. — 2011. — январь (№1). — 32—41 с.

68. Марцин, В. С. Кредитні відносини у сучасних умовах господарювання та шляхи їх вдосконалення [Текст] /В. С. Марцин // Економіка. Фінанси. Право. — 2009. — №10. — 17—22 с.
69. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку [Текст] : навч. посібник / А. А. Мещеряков. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 608 с.
70. Михайловська І. В. Гроші та кредит [Текст] : навч. посібник / І. В. Михайловська, К. Л. Ларіонова. — Львів: Новий світ —2003, 2007. — 432 с.
71. Міщенко, В. Удосконалення управління кредитними ризиками при кредитуванні житла [Текст] / В. Міщенко // Банківська справа. — 2006. — №4. — 3—14 с.
72. Невмержицький, Є. І. Кредитне бюро як інструмент визначення довіри при кредитуванні в інфраструктурі фінансової системи держави [Текст] / Є. І. Невмержицький // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — червень (№11). — 42—46 с.
73. Олійник, О. Оцінки кредитоспроможності позичальника при довгостроковому банківському кредитуванні [Текст] / О. Олійник // Економіка. Фінанси. Право. — 2007. — №8. — 10-13 с.
74. Основи банківської справи [Текст] : навч. посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганів, В. В. Столяр, С. І. Маслов. — : К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 409 с.
75. Основні показники діяльності банків:[Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
76. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку [Текст] / Остафіль О., М. Рубаха // Формування ринкової економіки в Україні. — 2009. (№ 19). 387—396 с.

77. Офіційний сайт АТ «БМ Банку»
http://www.bmbank.com.ua/ua/about_VM_Bank/
78. Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua>
79. Оцінка кредитоспроможності підприємств на основі аналізу грошових потоків та застосування рейтингових вимірників [Текст] / В. В. Зянько, В. Г. Фурик, Т. В. Дремлюга, В. В. Зянько // Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2010. — №5. — 34—41 с.
80. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : постанова Правління НБУ : прийнята 25.01.2012 року № 23 / Національний банк України. — Офіційний текст. — Режим доступу до постанови: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> [Електроний ресурс]
81. Прийдун, Л. Особливості виникнення кредитного ризику в сучасних умовах та управління проблемною заборгованістю [Текст] / Л. Прийдун // Світ фінансів. — 2010. — Вип. 3. — 39-48 с.
82. Про банки і банківську діяльність : закон України : прийнятий 07. 12. 2000 р. №2121-III / Верховна Рада України. — Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. № 5-6. — 30 с.
83. Словник банківських термінів [Текст] / А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко; під ред. Івакіна О. П. — К.: Вид-во "Аконіт", 2003. — 605 с.
84. Смерічевський, С. Удосконалення сучасних методик банківського регулювання оцінки кредитоспроможності фізичних осіб [Текст] / С. Смерічевський, О. Клімова // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 2. — С. 28—32 с.
85. Смирнов, А. Кредитный "пузырь" и перколяция финансового рынка [Текст] / А. Смирнов // Вопросы экономики. — 2008. — №10. — 4—31 с.

86. Собкевич, О. В. Позиції та перспективи України на світовому ринку капіталу в умовах посилення фінансової кризи [Текст] / О. В. Собкевич, В. Г. Савенко // Проблеми науки. — 2010. — №2. — 43—51 с.
87. Соколова, А. До питання про визначення сутності та критеріальних елементів кредитоспроможності позичальників [Текст] / А. Соколова, О. Золотарьова // Економіка. Фінанси. Право. — 2012. — № 5. — 14—20 с.
88. Терещенко, О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників — юридичних осіб [Текст] / О. Терещенко // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 1. — 26—30 с.
89. Управління банківськими ризиками [Текст] : навч. посібник / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.; за заг. ред. Д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. — К.: КНЕУ, 2007. — 600 с.
90. Филобокова, Л. Ю. Методика неформального інструментарія оцінки кредитоспроможності малих підприємств [Текст] / Л. Ю. Филобокова // Финансовая аналитика: проблемы и решения. — 2012. — № 14. — 10-15 с.
91. Хорт, Ю. В. Тест на платоспроможність як спосіб захисту інтересів кредиторів [Текст] / Ю. В. Хорт // Вісник господарського судочинства. — 2009. — № 5. — 101—108 с.
92. Чайковський Я. І. Аналіз кредитоспроможності позичальника банківської установи [Текст] / Я. І. Чайковський // Європейської економіки. 2005. — 329 —349.
93. Чибисов, А. А. Проблемы банковского кредитования малого бизнеса [Текст] / А. А. Чибисов // Финансы и кредит. — 2010. — февраль (№6). — 41—47 с.
94. Шамова І. В. Грошо-кредитні системи зарубіжних країн [Текст] : навч. посібник / І. В. Шамова. — К.: КНЕУ, 2004. — 195 с.
95. Шапчиц, А. А. Кредитоспособность системообразующих предприятий России: рентабельность [Текст] / А. А. Шапчиц // Финансовая аналитика: проблемы и решения. — 2012. — № 17. — 45—52 с.

96. Шаталова, Е. П. Кредитоспособность и кредитный риск в банковском риск-менеджменте [Текст] / Е. П. Шаталова, А. Н. Шаталов // Финансы и кредит. — 2010. — май (№17). — 46-53 с.
97. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль [Текст] : навч-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Р. І. Шевченко. — К.: КНЕУ, 2006. — 183 с.
98. Шумкова, К. Г. Эволюция подходов в оценке кредитного риска [Текст] / К. Г. Шумкова // Финансы и кредит. — 2012. — № 6. — 35-39 с.
99. Щетинін А. І. Гроші та кредит [Текст] : підручник / А. І. Щетинін. — К.: Цент навчальної літератури, 2008. — 432 с.
100. Яшин, М. В. Механизм формирования кредитного портфеля коммерческого банка с учетом риска возникновения просроченной ссудной задолженности [Текст] / М. В. Яшин // Финансы и кредит. — 2010. — сентябрь (№33). — 65-72 с.
101. Яшкіна, Н. В. Прийняття інвестиційних рішень: методи оцінки та основні критерії [Текст] / Н. В. Яшкіна // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — травень (№10). — 6-8 с.
102. The New Basel Capital Accord // Basel Committee: [Electronic Resource]. — Access Mode: <http://www.bis.org/publ/bcbsca03.pdf>.

